

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ મધ્યે ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં

ફોજદારી અપીલ નં. ૯૩૪/૨૦૧૮

સાથે

ફોજદારી અપીલ નં. ૧૩૪૨/૨૦૧૮

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર અર્થે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

=====

૧	શું લોકલ અખબારના રિપોર્ટસને ચુકાદો જોવા માટે મંજૂરી આપી શકાય?	હા
૨	રિપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવો કે નહીં?	હા
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના

૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ આદેશના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે?	ના
૫	શું તેને દીવાની ન્યાયાધીશને પરિપત્રિત કરવો જોઈએ?	ના

=====

રંજનબેન મહેશભાઈ વસાવા

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય-૧

=====

ઉપસ્થિતી:

અપીલકર્તા (ઓ) નં. ૧ માટે સુશ્રી શિલ્પા આર શાહ (૭૯૬)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે એચસીએલએસ સમિતિ (૪૯૯૮)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે મદનસિંહ ઓ. બારોડ (૩૧૨૮)

સામાવાળા(ઓ) નં.૧ તરફે અધિક સરકારી વકીલ (૨) શ્રી એચ. કે. પટેલ

=====

ન્યાયપીઠ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

તારીખ: ૧૨/૦૩/૨૦૧૯

૧૮/૦૩/૨૦૧૯

સીએવી ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા દ્વારા)

૧. અતએવ, શીર્ષકિત બંને અપીલો નીચલી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા એકસમાન નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદા અને આદેશ સામે છે, તેથી તે બંનેની એકસાથે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને આ એકસમાન ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેનું નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨. ફોજદારી અપીલ નં. ૧૩૪૨/૨૦૧૮ ગુજરાત રાજ્યની તરફથી દાખલ કરવામાં આવી છે, જ્યારે ફોજદારી અપીલ નં. ૯૩૪/૨૦૧૮ મૂળ ફરિયાદી (પીડિતાની માતા) દ્વારા ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૩૭૨ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૩. ઉપરોક્ત બંને અપીલો વિશેષ અને અતિરિક્ત સત્ર ન્યાયાધીશ, ભરૂચ દ્વારા વિશેષ પોક્સો કેસ નં. ૪૫ of ૨૦૧૬ માં ૩ મે, ૨૦૧૮ના રોજ પસાર કરાયેલા નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામે દાયર કરવામાં આવી છે. વિશેષ અને અતિરિક્ત સત્ર ન્યાયાધીશ, ભરૂચ દ્વારા પસાર કરાયેલા આ વિવાદાસ્પદ ચુકાદા હેઠળ મૂળ આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ની કલમ ૩૭૬ અને ૫૦૬(૧) હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ તથા લૈંગિક અપરાધોથી બાળકોના રક્ષણ

અધિનિયમ, ૨૦૧૨ની કલમ ૪ અને ૬ હેઠળના ગુનાઓ કર્યાના આરોપમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો (ટૂંકમાં “પોકસો”).

૪. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ

૪.૧ ફરિયાદ પક્ષનો કેસ, જે સુનાવણી દરમિયાન પ્રગટ થયો, તે આ મુજબ છે કે ૧૪ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ, છ વર્ષની બાળા પીડિતા શાળામાંથી ઘરે પરત ફર્યા બાદ, પોતાના મિત્રો સાથે પોતાના ઘરની બહાર રમતી હતી. આરોપી પણ પીડિતાના ઘરની નજીક જ વસવાટ કરે છે. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો છે કે પીડિતા પોતાના મિત્રો સાથે રમતી હતી ત્યારે આરોપી તેને પોતાના ઘરે લઈ ગયો અને અંદરથી દરવાજો બંધ કરી દીધો. ત્યારબાદ, આરોપીએ પીડિતાનાં કપડાં ઉતારી દીધાં, અને તેણે પોતાનાં કપડાં પણ ઉતારી લીધાં. આરોપીએ પીડિતાના ગુપ્ત અંગ પર થોડું તેલ લગાવ્યું અને ત્યારબાદ પીડિતા પર બળાત્કાર કર્યો. એવો પણ આક્ષેપ છે કે આરોપીએ પીડિતાને એમ કહી ધમકી આપી હતી કે જો તે આ બાબત કોઈને જણાવશે, તો તેને નદીમાં ફેંકી દેવામાં આવશે. ત્યારબાદ, પીડિતા કોઈક રીતે આરોપીના પંજામાંથી છટકી ગઈ અને સીધી દોડતી પોતાના ઘરે પહોંચી અને પોતાની માતા રંજનબેન મહેશભાઈ વાસાવાને ઘટનાની જાણ કરી. માતાએ પોતાની નાબાલિક પુત્રી પાસેથી ઘટનાની જાણ થતાં, પીડિતાના ગુપ્ત અંગની તપાસ કરી અને તેમાં સોજો તથા લાલાશ હોવાનું નોંધ્યું. ત્યારબાદ, પીડિતાની માતાએ તરત જ ઘટનાના સંદર્ભમાં આરોપીને સંપર્ક કર્યો. આરોપીએ

પીડિતાની માતા સમક્ષ પીડિતાએ ફરિયાદ મુજબ વર્ણવેલો કોઈપણ એવો કૃત્ય કર્યાનું નકાર્યું. પીડિતાના પિતાએ નોકરી પરથી ઘરે પરત ફર્યા બાદ સીધા આરોપીની શોધ શરૂ કરી. જોકે, આરોપી મળ્યો નહોતો. પીડિતા મૂત્રવિસર્જન કરી શકતી ન હોવાથી, માતાપિતા પીડિતા સાથે સીધા પોલીસ મથકે ગયા, અને પોલીસ મથકે માતાએ ઉપરોક્ત અપરાધો અંગે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો.

૪.૨ પીડિતાની માતા, એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૧૨ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યા બાદ, તપાસ શરૂ થઈ હતી. પીડિતાને તબીબી તપાસ માટે પોલીસ યાદી સાથે સામાન્ય હોસ્પિટલ, ભરૂચ ખાતે લઈ જવામાં આવી હતી.

૪.૩ પીડિતાનું ડૉક્ટર દ્વારા જારી કરાયેલ તબીબી પ્રમાણપત્ર આંક ૩૭ પર છે. આરોપીની ધરપકડ બીજા દિવસે, એટલે કે ૧૫ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ કરવામાં આવી હતી અને તેને પણ તબીબી તપાસ માટે પોલીસ યાદી સાથે સિવિલ હોસ્પિટલ, ભરૂચ ખાતે લઈ જવામાં આવ્યો હતો. આરોપીએ ડૉક્ટર સમક્ષ ઇતિહાસ જણાવતાં કહ્યું હતું કે ૧૪ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ સાંજે ૩:૦૦ થી ૪:૦૦ વાગ્યા વચ્ચે તે પીડિતા સાથે રમતો હતો અને ત્યારબાદ તે પીડિતાને પોતાના ઘરે લઈ આવ્યો હતો અને દરવાજો બંધ કરીને તેની સાથે રમવાનું શરૂ કર્યું હતું.

આરોપીની તબીબી તપાસનું તબીબી પ્રમાણપત્ર આંક ૪૦ પર છે. ત્યારબાદ પીડિતાને ધારા ૧૬૪ હેઠળ નિવેદન નોંધવા માટે ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ, પ્રથમ વર્ગ, ભરૂચની અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવી હતી. પીડિતાને પમા વધારાના જેએમએફસી, ભરૂચ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી, જેમણે, અનુક્રમે, પીડિતાનું ધારા ૧૬૪ હેઠળનું નિવેદન નોંધ્યું હતું. ઘટનાસ્થળનું પંચનામું, આંક ૨૫, બે પંચ સાક્ષીઓની ઉપસ્થિતિમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. પીડિતાનાં કપડાં બે પંચ સાક્ષીઓની ઉપસ્થિતિમાં આંક ૨૧નું પંચનામું બનાવીને જપ્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તપાસ અધિકારીએ તપાસ દરમિયાન એકત્ર કરેલ મુદ્દામાલની વસ્તુઓ રાસાયણિક વિશ્લેષણ માટે એફએસએલને મોકલવામાં આવી હતી. વિવિધ સાક્ષીઓનાં નિવેદનો ધારા ૧૬૧ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યા હતા.

૪.૪ તપાસના અંતે, આરોપી સામે માંની અદાલતમાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું. કારણ કે આ કેસની વિશિષ્ટ રીતે સુનાવણી વિશેષ અદાલત, ભરૂચ દ્વારા થવાની હતી, તેથી ભરૂચના ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ પ્રથમ વર્ગે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૦૯ હેઠળ કેસને સત્ર અદાલતમાં મોકલી આપ્યો. સત્ર અદાલતે આંક ૭ મુજબ આરોપી સામે આરોપ ઘડ્યો અને આરોપીની નિવેદન નોંધવામાં આવી. આરોપીએ આરોપ સ્વીકાર્યો નહોતો અને પોતાની સુનાવણી કરવાની માગણી કરી.

જ.પ ફરિયાદ પક્ષે પોતાના કેસના સમર્થનમાં નીચે મુજબનું મૌખિક સાક્ષ્ય રજૂ કર્યું હતું;

અ.નં.	સાક્ષીનું નામ	આંક
૧	ફરિયાદી રંજનબેન મહેશભાઈ વસાવાનું નિવેદન	૧૨
૨	પીડિતાની સાક્ષ્યવાણી	૧૪
૩	સાક્ષીનું નિવેદન- મહેશભાઈ કિશનભાઈ વસાવા	૧૬
૪	ભુપતભાઈ ગુણવંતભાઈ પાટણવાડિયાનું સાક્ષ્યજન્ય નિવેદન	૧૭
૫	સાક્ષી-હિમતભાઈ માધવભાઈ પરમારનું નિવેદન	૨૨
૬	પંચ શિવકુમાર સુદાઈપાલનું નિવેદન	૨૩
૭	પંચ ભુપેન્દ્રભાઈ જગદીશભાઈ વાસવાના નિવેદન	૨૬
૮	પંચ કિરણભાઈ રાયજીભાઈ પરમારનું નિવેદન	૨૭
૯	પંચ મહેશભાઈ સુખાભાઈ રાઠોડનું નિવેદન	૩૦
૧૦	સાક્ષી-સંજયભાઈ નટવરભાઈ વસાવાનું નિવેદન	૩૧
૧૧	સાક્ષી લક્ષ્મીબેન નટવરભાઈ વસાવાનું નિવેદન	૩૨
૧૨	સાક્ષીના જબાની નિવેદન- ઠાકોરભાઈ ગણપતભાઈ પટેલ	૩૩
૧૩	સાક્ષી રૂપેશ જયરામપ્રસાદ દિવાકરનું નિવેદન	૩૫

૧૪	ડૉ. વિનોદકુમાર બૃજનંદન ઉપાધ્યાય	૩૮
૧૫	ડૉ. બીજલ દિપકુમાર રામી	૪૨
૧૬	હેડ કોન્સ્ટેબલ મુકેશભાઈ શંકરલાલ મિસ્ત્રી	૪૫
૧૭	સાક્ષી ભરતસિંહ રણજિતસિંહ ગોહિલનું નિવેદન (તપાસ અધિકારી)	૪૯
૧૮	સાક્ષી કિરણકુમાર દહીયાભાઈ રાઠોડનું નિવેદન (તપાસ અધિકારી)	૫૯

૪.૬ ફરિયાદપક્ષ દ્વારા નીચેના દસ્તાવેજ પુરાવાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા;

અ.નં.	દસ્તાવેજ પુરાવાની વિગતો	આંક
૧	ફરિયાદકર્તા- રંજનબેન મહેશભાઈ વસાવાની મૂળ ફરિયાદ	૧૩
૨	ઘટના સમયે પીડિતાએ પહેરેલા કપડાંનું પંચનામું	૧૮
૩	પંચની હસ્તાક્ષરિત નકલ	૧૯
૪	પંચની હસ્તાક્ષરિત નકલ	૨૦
૫	પીડિતના કપડાંનું પંચનામું	૨૧
૬	અપરાધ સ્થળનું પંચનામું	૨૫
૭	પીડિતને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોની, જે વિડિયોગ્રાફ કરાયેલ	૨૯

	હતી, તે વિડિયો ડીવીડીની પંચનામા	
૮	પીડિતના તબીબી પરીક્ષણ માટેની યાદી	૩૬
૯	સિવિલ હોસ્પિટલ દ્વારા જારી કરાયેલ પીડિતનું તબીબી પ્રમાણપત્ર	૩૭
૧૦	આરોપીની તબીબી તપાસ માટેની યાદી	૩૯
૧૧	આરોપીની તબીબી પ્રમાણપત્ર	૪૦
૧૨	ગુનો નોંધાવવા લખેલ યાદી	૪૬
૧૩	સ્ટેશન ડાયરીની નોંધનો ઉતારો	૪૭
૧૪	તપાસ સોંપવાની ક્રમવારતા	૪૮
૧૫	પીડિતને જારી કરવામાં આવેલ એસ.એસ.જી. નું પ્રમાણપત્ર	૫૦
૧૬	ગુનાના સ્થળની મુલાકાત અંગેનો અહેવાલ	૫૧
૧૭	રવાનગી નોંધ	૫૨
૧૮	મુદ્દામાલની પ્રાપ્તિની રસીદ.	૫૩
૧૯	રાસાયણિક વિશ્લેષણનો અહેવાલ	૫૩
૨૦	જૈવવિજ્ઞાન વિશ્લેષણનો અહેવાલ	૫૫
૨૧	સેરોલોજિકલ વિશ્લેષણનો અહેવાલ	૫૬

જ.૭ ફરિયાદ પક્ષના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા પૂર્ણ થયા બાદ, દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીના નિવેદન નોંધવામાં આવ્યા, જેમાં આરોપીએ જણાવ્યું કે ફરિયાદ ખોટી હતી અને તે નિર્દોષ હતો.

જ.૮ સુનાવણીની અંતે, માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે આરોપીને તેની સામે લગાવવામાં આવેલા આરોપોના ગુનાઓમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો.

જ.૯ અસંતોષ વ્યક્ત થતાં, ગુજરાત રાજ્ય તેમજ પીડિતાની માતાએ પોતાના નિર્દોષ છૂટકારાના અપીલો દાખલ કર્યા છે.

૫. રાજ્ય તરફથી રજૂઆતો:

૫.૧ રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી એચ.કે. પટેલે દઢતાપૂર્વક રજૂઆત કરી કે ફરિયાદ પક્ષે આરોપી વિરુદ્ધનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયાનો નિષ્કર્ષ આપીને નીચલી અદાલતે આરોપીને નિર્દોષ છૂટકારો આપતાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. વિદ્વાન એ.પી.પી.ની રજૂઆત હતી કે આરોપીના ખાનગી અંગ તેમજ પીડિતાના ખાનગી અંગ પર કોઈ ઈજા દેખાઈ ન હોવાના આધાર પર ફરિયાદ પક્ષે રજૂ કરેલા કેસને અવિશ્વસનીય ગણવામાં નીચલી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી છે. વિદ્વાન એ.પી.પી.એ ધ્યાન દોર્યું કે

ઇતિહાસ વર્ણવતી વખતે આરોપીએ ડૉક્ટર સમક્ષ એક દોષારોપક સ્વીકારોક્તિ કરી હતી અને આવી દોષારોપક સ્વીકારોક્તિ દર્શાવે છે કે આરોપી પીડિતાને પોતાના ઘરે લઈ ગયો હતો અને ત્યારબાદ દરવાજો બંધ કરી દીધો હતો. વિદ્વાન એ.પી.પી.ની રજૂઆત હતી કે ત્યારબાદ તરત જ પીડિતા પોતાના ઘરે દોડી ગઈ હતી અને પોતાની માતા સમક્ષ જાતીય અત્યાચાર અંગે ખુલાસો કર્યો હતો. વિદ્વાન એ.પી.પી.ની રજૂઆત હતી કે પીડિતાએ પોતાની માતાને ઘટના અંગે કરેલો તાત્કાલિક ખુલાસો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ સંબંધિત હકીકત છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે રેકૉર્ડ પરની તબીબી અભિપ્રાયની નિષ્પત્તિ એ મુજબ છે કે બળપ્રયોગના કોઈ ચિહ્નો દેખાયા નહોતા, તેમ છતાં યોનિ પ્રવેશ નકારવામાં આવી શકતો નથી. વિદ્વાન એ.પી.પી.એ આ પણ ધ્યાન દોર્યું કે પીડિતાનું કૌમાર્યચ્છદ ફાટેલું જણાયું હતું. શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલ પીડિતાનું નિવેદન અદાલત સમક્ષના તેના મૌખિક પુરાવાને સમર્થન આપે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે બળાત્કારની પીડિતા સાથીદાર નથી. તેના નિવેદન પર મહત્વપૂર્ણ વિગતો બાબતે પુષ્ટિ વિના પણ આધાર રાખી શકાય છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે તબીબી તપાસ સમયે પીડિતાના ખાનગી અંગ પર કોઈ ઈજા, સોજો કે લાલાશ દેખાઈ ન હોવાથી, માત્ર આ કારણે ફરિયાદ પક્ષના સમગ્ર કેસને અવિશ્વસનીય ઠરાવી શકાય નહીં. શ્રી પટેલે નીચલી અદાલતના ચુકાદાની કઠોર ટીકા કરતાં રજૂઆત કરી કે સામાન્ય રીતે પૂર્ણવિકસિત પુરુષ દ્વારા કોમળ વયની કુમારિકા બાળકી સાથે જાતીય કૃત્ય

કરવામાં આવે ત્યારે પુરુષ અંગને ઈજા થાય છે અને આરોપીના જનનાંગો પર કોઈપણ પ્રકારની ઈજા નજરે ન પડતાં ફરિયાદ પક્ષે રજૂ કરેલો કેસ શંકાસ્પદ બની જાય છે, એવો ખોટો ખ્યાલ રાખીને નીચલી અદાલતે કેસને અવિશ્વસનીય ગણવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે પૂર્ણવિકસિત પુરુષ દ્વારા કોમળ વયની બાળકી સાથે જાતીય કૃત્ય કરવામાં આવે ત્યારે પુરુષ અંગને ઈજા થવી આવશ્યક નથી. શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી કે સામાન્ય રીતે એવું બની શકે, પરંતુ તે કાનૂનનો સર્વવ્યાપક સિદ્ધાંત નથી.

૫.૨ ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી હતી કે આ નિર્દોષ છૂટકારાની અપીલમાં મેરિટ હોવાથી, તેને મંજૂરી આપવામાં આવે, નીચલી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ નિર્દોષ છૂટકારાનો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે અને આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ હેઠળ દંડનીય બળાત્કારના ગુનામાં દોષિત ઠરાવી, યોગ્ય સજા કરવામાં આવે.

૬. મૂળ ફરિયાદકર્તા તરફથી કરવામાં આવેલી દલીલો;

૬.૧ મૂળ ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી શિલ્પા શાહે દઢતાપૂર્વક રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતે બાળક સાક્ષીના પુરાવાનું મૂલવણ કરતાં, જે પોતે જ પીડિતા છે, સંપૂર્ણપણે પોતાની દિશા ભુલાઈ હતી. સર્વસામાન્ય રીતે, શ્રીમતી શાહે રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.પી.પી.

દ્વારા કરાયેલી તમામ રજૂઆતો અપનાવી છે. શ્રીમતી શાહે દૃઢતાપૂર્વક રજૂઆત કરી કે પીડિતા સાક્ષીપીઠમાં ઉપસ્થિત થાય તે પહેલાં તેની માતાએ તેને પાઠ ભણાવ્યો હતો તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં નીચલી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી હતી. શ્રીમતી શાહે જણાવ્યું કે નીચલી અદાલતે પીડિતાની પ્રતિપરીક્ષા ના એક ભાગનું સંપૂર્ણપણે ખોટું અર્થઘટન કર્યું, જેમાં પીડિતાએ કથન કર્યું છે કે તેની માતાએ તેને અદાલતમાં સચોટ એ જ કહેવા જણાવ્યું હતું જે આરોપીએ તેની સાથે કર્યું હતું, તેમજ જે તેની માતાએ તેને કહ્યું હતું તે મુજબ પણ કહેવા જણાવ્યું હતું. શ્રીમતી શાહે જણાવ્યું કે ક્ષણભર માટે એવું માની લેવામાં આવે કે પીડિતાની માતાએ આવું કહ્યું હતું, તો પણ કલ્પનાની કોઈ પણ હદે એવું કહી શકાય નહીં કે આરોપી વિરુદ્ધ ખોટા પુરાવા આપવા માટે, બે કુટુંબો વચ્ચેની કથિત વૈરભાવના કારણે, માતાએ પીડિતાને પાઠ ભણાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. શ્રીમતી શાહે જણાવ્યું કે નીચલી અદાલતે સમગ્ર કેસનો અવિશ્વાસ કરીને ગંભીર ભૂલ કરી છે, આ અનુમાન પર કે પીડિતાની માતા આરોપી તથા તેના કુટુંબ સાથે શત્રુભાવ ધરાવતી હતી, અને માત્ર આરોપીને પાઠ ભણાવવા તથા બદલો લેવા માટે આરોપી વિરુદ્ધ ખોટો કેસ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. શ્રીમતી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે જાતીય અત્યાચારની પીડિત એવી નાબાલિગ બાળકીના માતા-પિતા અત્યંત સંકોચ અનુભવશે, અને એવું સ્વીકારવા સુધી પણ તૈયાર નહીં થાય કે તેની સતીત્વ પર પ્રતિકૂળ પ્રતિબિંબ પાડે તેવી કોઈ ઘટના ક્યારેય ઘટી હતી. જો પીડિતા નાબાલિગ હોય, તો માતા-પિતાને આશંકા રહેશે કે

પ્રતિષ્ઠિત અથવા સ્વીકાર્ય કુટુંબમાંથી યોગ્ય જીવનસાથી સાથે સંબંધી જોડાણ મેળવવું મુશ્કેલ બનશે. શ્રીમતી શાહે વધુમાં જણાવ્યું કે નીચલી અદાલતે પ્રસ્તુત તબીબી પુરાવાનું મૂલવણ કરતાં પણ ગંભીર ભૂલ કરી છે. ડોક્ટરે તબીબી પ્રમાણપત્રમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નોંધ્યું છે કે હાઈમેન ફાટેલું હતું, અને બળજબરીના કોઈ ચિહ્નો નહોતા છતાં, યોનિ પ્રવેશની શક્યતા નકારી શકાય એમ નહોતી. અંતમાં, શ્રીમતી શાહે રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતનો આક્ષેપિત ચુકાદો, જ્યાં સુધી આરોપીએ ડોક્ટર સમક્ષ ઇતિહાસના સ્વરૂપે કરેલી દોષારોપક કબૂલાતનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી સંપૂર્ણપણે મૌન છે. શ્રીમતી શાહે જણાવ્યું કે મૌખિક પુરાવાનું, ખાસ કરીને પીડિતા તથા પીડિતાની માતાના પુરાવાનું મૂલવણ કરતાં નીચલી અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈતું હતું કે શણગાર, અતિશયોકિત, વિસંગતિઓ અને અસંગતતાઓ વિનાનો કેસ શોધવો મુશ્કેલ હોય છે. શ્રીમતી શાહના જણાવ્યા મુજબ, ઉપરોક્ત તમામ બાબતો સ્વાભાવિક છે. અજ્ઞાની અને અશિક્ષિત મહિલાઓ પુરાવા આપે ત્યારે નાની અસંગતિ અથવા થોડી અતિશયોકિત અવશ્ય દેખાય છે. ફરિયાદકર્તા, અને તે પણ છ વર્ષની નાબાલિગ બાળકી, સહઅપરાધી નથી અને તેનો નિવેદન પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪-બી (૧૧૪-એ)ના અર્થમાં સમર્થન માંગતું નથી. ફરિયાદકર્તા અન્ય કોઈપણ ગુનાની અન્ય કોઈપણ પીડિતની જેમ જ પીડિતા છે. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, શ્રીમતી શાહ પ્રાર્થના કરે છે કે પીડિતાની માતા દ્વારા દાખલ કરાયેલ નિર્દોષ છૂટકારાની અપીલમાં પૂરતું ગુણવત્તાત્મક તત્ત્વ હોવાથી,

તેને મંજૂર કરવામાં આવે, નીચલી અદાલત દ્વારા આપેલો નિર્દોષ છૂટકારાનો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે અને આરોપી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ હેઠળ દંડનીય બનાવવામાં ગુનામાં દોષિત ઠરાવવા યોગ્ય છે તથા તેને યોગ્ય રીતે દંડિત કરવો જોઈએ.

૭. આરોપી તરફથી કરવામાં આવેલી દલીલો:

૭.૧ મદનસિંહ બરોડ, આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે દબતાપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે, આરોપીને નિર્દોષ મુક્તિ આપવામાં આવી હોવાથી, અમારી અપીલી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતાં અમે નીચલી અદાલતના આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં. તેમની રજૂઆત મુજબ, નીચલી અદાલતે લીધેલ અભિગમ એક વાજબી રીતે સંભવિત અભિગમ છે અને, આવી પરિસ્થિતિમાં, અપીલી અદાલતે માત્ર એટલા માટે પોતાના અભિગમથી તેનો સ્થાને આવવું જોઈએ નહીં કે તે અભિગમ પણ કેસના તથ્યો પર સંભવિત છે. બરોડે રજૂઆત કરી હતી કે આરોપીની નિર્દોષતાની અનુમાનિતતા તેના નિર્દોષ મુક્તિથી વધુ મજબૂત બને છે. તેમની રજૂઆત હતી કે રેકૉર્ડ પર એવા કોઈ મજબૂત અને પ્રબળ પરિસ્થિતિજન્ય તથ્યો નથી, જે આ અનુમાનને ખંડિત કરે અને આરોપીનો દોષ નિર્વિવાદ રીતે સ્થાપિત કરે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે નીચલી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્દોષ મુક્તિનો આદેશ તર્કવિરુદ્ધ અથવા પુરાવાના કુલ ભારના સર્વથા વિરુદ્ધ કહી શકાય તેમ નથી.

૭.૨ શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતે આરોપીને મુખ્યત્વે ત્રણ આધારોએ નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો છે. પ્રથમ, પીડિતા અને પીડિતાની માતાના મૌખિક પુરાવામાં રહેલી વિસંગતતાઓ; દ્વિતીય, રેકૉર્ડ પર કોઈ તબીબી પુરાવો નથી; અને તૃતીય, આરોપી તથા પીડિતાની માતા વચ્ચેની શત્રુતાના કારણે ફરિયાદ પક્ષ તુરંત છે અને પરોક્ષ હેતુથી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે, તે આધાર પર. શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી કે ઉપરોક્ત ત્રણેય મુદ્દાઓ અંગે નીચલી અદાલતે સુચિતિત કારણો આપ્યા છે અને, તેથી, આ અદાલતે નીચલી અદાલતના સુસંગત રીતે કારણસહિત ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ.

૭.૩ શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી હતી કે ભલે ફરિયાદ પક્ષનો સમગ્ર કેસ જેમનો તેમ સ્વીકારી લેવામાં આવે અથવા તેને સાચો માનવામાં આવે, તો પણ તે બળાત્કારનો કેસ નથી, પરંતુ વધુમાં વધુ, તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૫૪ હેઠળ દંડનીય અશ્લીલ હુમલાનો કેસ કહી શકાય. શ્રી બારોડે આટલી હદ સુધી રજૂઆત કરી હતી કે આ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ સાથે વાંચાતી કલમ ૫૧૧ હેઠળ દંડનીય બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસનો પણ કેસ નથી.

૭.૪ શ્રી બારોડાના જણાવ્યા અનુસાર, આરોપીએ તબીબી પરીક્ષણ સમયે ડૉક્ટર સમક્ષ ઇતિહાસના સ્વરૂપે કર્યાનું આક્ષેપિત દોષારોપક સ્વીકાર રાજ્ય

તેમજ ફરિયાદી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ દલીલ પુરાવામાં ગ્રહણયોગ્ય નથી. શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી કે આરોપીના તબીબી પરીક્ષણ સમયે આરોપી પોલીસ કસ્ટડીમાં હતો, કારણ કે તેને પહેલેથી જ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમણે રજૂઆત કરી કે પોલીસ કસ્ટડી દરમિયાન આરોપી દ્વારા તૃતીય વ્યક્તિ, જેમાં ડૉક્ટરનો પણ સમાવેશ થાય છે, સમક્ષ અદાલતબાહ્ય સ્વીકારના સ્વરૂપમાં કરાયેલ કોઈપણ નિવેદન પુરાવા અધિનિયમની કલમો ૨૫ અને ૨૬થી આઘાતગ્રસ્ત થશે.

૭.૫ શ્રી બારોડે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે જિરહ દરમિયાન રક્ષણપક્ષના વકીલ દ્વારા સાક્ષીને કરાયેલી સૂચના કોઈ પુરાવાકીય મૂલ્ય ધરાવતી નથી, અને જો તે કોઈપણ રીતે દોષારોપક હોય તો પણ, તે આરોપીને બાંધતી નથી, કારણ કે રક્ષણપક્ષના વકીલને આરોપ સ્વીકારવાની કે આરોપીને દોષિત દર્શાવતા તથ્યો સ્વીકારવાની કોઈ અવ્યક્ત સત્તા હોવાનું કહી શકાય નહીં. શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી હતી કે જો સૂચનોને સમગ્રરૂપે લેવામાં આવે, તો તે નિઃસંદેહ બતાવે છે કે પીડિતા આરોપીની સાથે હતી અને તે દોડતી-દોડતી ઘરે આવી હતી તથા આરોપીના ઘરની અંદર તેના દ્વારા કરાયેલ હોવાનું આક્ષેપિત કૃત્ય અંગે તાત્કાલિક વર્ણન કર્યું હતું. તેમ છતાં, શ્રી બારોડેના જણાવ્યા મુજબ, આવા સૂચનોને અવગણવા જોઈએ અને આવા સૂચનોના આધારે આરોપી વિરુદ્ધ એ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય નહીં કે તેણે સૂચનોમાં ઉલ્લેખિત તથ્યોનો સ્વીકાર કર્યો હતો.

શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી હતી કે આવા સૂચનો સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રશ્નાર્થ ઊભો કરવા માટેની રક્ષણ રણનીતિનો એક ભાગ હોઈ શકે છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા આવશ્યક દોષસાબિતી સાક્ષીને કરવામાં આવેલા સૂચન પર આધારિત નથી. શ્રી બારોડે રજૂઆત કરી હતી કે નીચલી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ, આરોપીને નિર્દોષ છૂટકારો આપતો ચુકાદો અને આદેશ હસ્તક્ષેપયોગ્ય નથી અને બન્ને નિર્દોષ છૂટકારાની અપીલો રદ થવાને પાત્ર છે.

૮. રેકૉર્ડ પરની પુરાવા:

૮.૧ અમે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ, આંક ૧૩, થી શરૂઆત કરી શકીએ છીએ, જે પીડિતાની માતા, એટલે કે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. પીડિતાની માતા દ્વારા ૧૪મી જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ રાત્રિના ૨૧:૩૦ કલાકે દાખલ કરાયેલા પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં નીચે મુજબ લખાયું છે:

“મારું નામ રંજનબેન છે, મહેશભાઈ કિશનભાઈ વાસાવાની

પત્ની, હિંદુ, વય - ૩૦ વર્ષ, વ્યવસાય - આશા કાર્યકર,

નિવાસસ્થાન કોથી ફળીયા, ઝાડેશ્વર, તાલુકો અને જિલ્લો -

ભરુચ, મોબાઈલ નં. ૯૫૮૬૮ ૨૭૩૫૯

વ્યક્તિગત પૂછપરછ કરતાં, હું મારી ફરિયાદના તથ્યો જણાવું

છું કે હું ઉપરોક્ત સરનામે મારા પરિવાર સાથે રહે છું. હું છેલ્લા બે

મહિના થી શુકલતીર્થ પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર ખાતે આશા વર્કર તરીકે કામ કરી રહી છું. ગામમાં પ્રસૂતિના કોઈ કેસ થાય તો મને દર્દીઓને ભરૂચ સિવિલ અથવા શુકલતીર્થ ખાતે લઈ જવા પડે છે. જ્યારે હું કેસનું બિલ રજૂ કરું છું, ત્યારે મને શુકલતીર્થ પ્રા.આ.કે. તરફથી પ્રતિ કેસ રૂ. ૩૦/- નું વેતન મળે છે. મારો પતિ તુલસીધામ ખાતે નીતિ વિશ્વકર્મા કંપનીમાં કામ કરે છે. મને બે પુત્રીઓ છે. મોટી પુત્રી રેશમા છે અને નાની પુત્રી એક્સ એક્સ એક્સ એક્સ છે, જેની વય ૬ વર્ષ ૧૧ મહિના છે. તેની જન્મતારીખ ૦૭/૦૭/૨૦૦૮ છે. હાલમાં, તે ઝડેશ્વર સ્થિત કન્યા શાળામાં ધોરણ ૨ માં અભ્યાસ કરે છે. આ રીતે, હું મારી રોજી-રોટી કમાઉં છું.

આજે સવારે અંદાજે દસ વાગ્યે કૂબાઈ ટેકરી આંગણવાડીમાં કુપોષિત બાળકોનું વજન અને ઊંચાઈ માપવાની હતી. કાર્યક્રમ અંદાજે દોઢ વાગ્યે પૂર્ણ થયો. આ દરમિયાન, મારી બંને દીકરીઓ સ્કૂલમાંથી લગભગ સાડા બાર વાગ્યે ઘરે પરત આવી. મેં મારી દીકરીઓ સાથે નાસ્તો કર્યો. મારી નાની દીકરી XXXXX બપોરે બે વાગ્યે રમવા માટે, અલ્પેશના પુત્ર અંકુશ સાથે ગઈ, જે પાંચથી છ મકાનો દૂર રહે છે. મારી મોટી દીકરી રમવા માટે હિરલ પ્રવીણભાઈના ઘરે ગઈ.

ત્યારબાદ, હું આશરે ચાર વાગ્યે મારા ઘર નજીકના હેન્ડ પંપમાંથી પાણી લેવા ગયો હતો. પાણી લઈને ઘરે પરત ફર્યો ત્યારે, મારી પુત્રી XXXXX લગભગ ચાર વાગ્યે દોડતી દોડતી ઘરે આવી. તે અત્યંત ગભરાયેલી હતી અને તેના કપડાં માટીમાં લથપથ હતા. તેથી, મેં તેણીને પૂછ્યું કે, "XXXXX, શું થયું છે?" XXXXX એ મને જણાવ્યું કે, "હું અને અંકુશ તેના ઘર પાસે રમતા હતા ત્યારે જિંકા કાકા મને પોતાના ઘરે લઈ ગયા અને દરવાજો બંધ કરી દીધો. ત્યારબાદ, તેમણે મારા કપડાં ઉતારી નાખ્યાં. જિંકા કાકાએ પણ પોતાના કપડાં ઉતારી નાખ્યાં. તેમણે મને જમીન પર સુવાડી દીધી. તેમણે મારી યોનિ પર તેલ લગાવ્યું. ત્યારબાદ, તેમણે મને કહ્યું કે, "જો તું બૂમાબૂમ કરીશ તો હું તને નદીમાં ફેંકી દઈશ." એમ કહીને જ્યારે જિંકા કાકાએ મારી યોનિમાં કંઈક દાખલ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો, ત્યારે મને દુખાવો થયો." આ સાંભળીને હું વ્યાકુળ થઈ ગયો. તેથી, મેં મારી પુત્રી XXXXXના ગુપ્તાંગની તપાસ કરી. તે સોજાયેલું હતું અને લાલચક્રું થઈ ગયું હતું. XXXXX એ હજી સુધી મૂત્ર પસાર કર્યું નથી. તેણે જણાવ્યું કે તેના ગુપ્તાંગમાં દુખાવો થાય છે. ત્યારબાદ, હું મારી સ્થાનિક વસ્તીમાં રહેતા જિંકા @ સુનિલભાઈ રમેશભાઈ વાસવા પાસે જાણવા ગયો

અને તેને પૂછ્યું કે તમે મારી પુત્રી XXXXX સાથે શું ફક્ત કર્યું છે. ત્યારે તેણે મને જવાબ આપ્યો કે, "મેં કંઈ કર્યું નથી." અને એમ કહીને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

ત્યારબાદ, મારો પતિ સાંજે છ વાગ્યે નોકરી પરથી ઘરે પરત આવ્યા. આ ઘટના વિશે તેમને જાણ કરવામાં આવતાં, તેઓ સુનિલ રમેશભાઈ વસાવા @ જિંકા બાબત પૂછપરછ કરવા ગામે ગયા, પરંતુ તેઓ મળી આવ્યા નહોતા.

ત્યારબાદ, XXXXX મૂત્રવિસર્જન કરવા સમર્થ ન હોવાથી, અમે બન્નેએ આ અંગે પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવવાનું નક્કી કર્યું. હાલમાં, હું મારા પતિ સાથે ફરિયાદ નોંધાવવા પોલીસ મથકે આવી છું.

સુનિલ @ જિંકા રમેશભાઈ વસાવા, જે કોટી ફળિયા, ઝડેશ્વર, તાલુકો અને જિલ્લો – ભરુચ ખાતે રહે છે, તેણે મારી પુત્રી XXXXX, વય ૬ વર્ષ ૧૧ મહિના, જ્યારે તે તેના ઘરની નજીક રમી રહી હતી, ત્યારે સાંજે અઢીથી ચાર વાગ્યાની વચ્ચે પોતાના ઘરે લઈ ગયો અને દરવાજો બંધ કરી તેણીને ધમકાવતાં કહ્યું કે, "જો તું ચીસ પાડશે, તો હું તને નદીમાં ફેંકી દઈશ." અને તેના સાથે બળજબરીથી યૌનસંભોગ કર્યો અને ત્યારબાદ તે ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. તેથી, આ તેની વિરુદ્ધ મારી

કાયદેસર ફરિયાદ છે. મારા સાક્ષીઓ તે વ્યક્તિઓ છે, જેમના નામ ફરિયાદમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે અને જેમના નામ તપાસ દરમિયાન જાહેર થયા છે.

૮.૨ હવે અમે દંડપ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ પમા અતિરિક્ત ન્યાયિક દંડાધિકારી, ભરૂચ દ્વારા નોંધાયેલ પીડિતાનું નિવેદન પર નજર કરીશું. નિવેદન આ પ્રમાણે છે:

“મારું નામ XXXXX મહેશભાઈ છે. મને મારી ઉંમર કેટલી છે તે જાણ નથી. હું દ્વિતીય ધોરણમાં અભ્યાસ કરું છું. હું કોઈ ફળીયામાં નિવાસ કરું છું. મારા પિતા કામ કરે છે અને મારી માતા ગૃહિણી છે.

તે દિવસે, હું શાળાએથી પાછી આવી અને અંકુશના ઘરે રમવા ગઈ. અંકુશ, કાળિયો, ગણેશ અને હું ત્યાં રમતા હતા. ત્યારબાદ, અચાનક, બધા દોડવા લાગ્યા. ત્યારબાદ, જુનો કાકો અંકુશના પાછળના આંગણમાં આવ્યો. તેણે મને ઊંચકી અને પોતાના ઘરે લઈ ગયો. ત્યારબાદ, તેણે દરવાજો બંધ કર્યો. તેણે મારા યોનિમાં તેલ લગાવ્યું અને મારા કપડાં ઉતારી લીધાં. તેણે પોતાના કપડાં પણ ઉતારી લીધાં. ત્યારબાદ, તેણે યૌન સંભોગ કર્યો. ત્યારબાદ, તેણે દરવાજો ખોલ્યો. હું ત્યાંથી

મારા ઘરે ભાગી આવી. ત્યારબાદ, મેં મારી માતાને કહ્યું કે,
જુના કાકાએ દરવાજો બંધ કરીને ચોન સંભોગ કર્યો હતો (ગાંડ
મારી). ત્યારબાદ, મારી માતા, પિતા અને હું પોલીસ મથકે
ગયા. ત્યારબાદ, મને હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવી.

તારીખ: ૨૨/૦૬/૨૦૧૬

મારી રૂબરૂ

સમય: ૦૫:૧૫ કલાક

પમા જેએમએફસી, ભરૂચ

પીડિત બી સહી XXXXX

૮.૩ હવે આપણે સીધા જ પીડિતાની માતાના મૌખિક પુરાવા તરફ જઈએ
છીએ, અર્થાત્, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧-રંજનબેન મહેશભાઈ વાસવા, આંક
૧૨. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું છે કે પીડિતા
તેમની પુત્રી છે. પીડિતાનો જન્મ ૭ જુલાઈ, ૨૦૦૮ના રોજ થયો હતો. ઘટનાના
સમયે પીડિતા કન્યા શાળામાં બીજું ધોરણ ભણતી વિદ્યાર્થીની હતી. આ ઘટના
૧૪ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ બની હતી. ઘટનાના દિવસે, સાંજે લગભગ ૪:૦૦
વાગ્યે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧ વિસ્તારમાં સ્થાપિત હેન્ડ પંપ પરથી પાણી
ભરવા ગઈ હતી. તે સમયે પીડિતા ખૂબ જ ગભરાટભરી સ્થિતિમાં ઘરે આવી.
ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ જોયું કે તેની પુત્રીના કપડાં તથા માથા પર ઘણો
ધૂળમાટો હતો. તેણીએ પોતાની પુત્રીને પૂછ્યું કે શું બન્યું હતું. પુત્રીએ જવાબ
આપ્યો કે જ્યારે તે અંકુશ સાથે તેના ઘર પાસે રમી રહી હતી, ત્યારે આરોપી તેને

પોતાના ઘરે લઈ ગયો. આરોપીએ પોતાનું ઘર બંધ કરી દીધું અને તેના કપડાં ઉતારી લીધાં. આરોપીએ પોતાના કપડાં પણ ઉતારી લીધાં અને પીડિતાના ગુપ્ત ભાગમાં કંઈક પ્રવેશાડવાનો પ્રયાસ કર્યો. આરોપીએ પીડિતાના ગુપ્ત ભાગ પર તેલ પણ લગાવ્યું હતું અને પીડિતાને ધમકી આપવામાં આવી હતી કે જો તે બૂમ પાડશે અથવા ચીસ પાડશે તો તેને નદીમાં ફેંકી દેવામાં આવશે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ જણાવ્યું છે કે પોતાની પુત્રી પાસેથી આ બધું સાંભળતાં જ તેમણે તરત જ પોતાની પુત્રીના ગુપ્ત ભાગની તપાસ કરી. તેમણે જણાવ્યું છે કે પોતાની પુત્રીનો ગુપ્ત ભાગ લાલ અને સૂજી ગયેલો જણાયો. ત્યાર બાદ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧ તાત્કાલિક આરોપી પાસે ગઈ અને આ ઘટના અંગે તેને સામનો કર્યો. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ આરોપીને પૂછ્યું કે તેણે તેની પુત્રી સાથે આવું કેમ કર્યું, ત્યારે આરોપીએ તેની પુત્રી સાથે કંઈ જ કર્યું હોવાનું નકારી કાઢ્યું અને કહ્યું કે પુત્રી ખોટું બોલી રહી છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ વધુમાં જણાવ્યું છે કે તેમના પતિ નોકરી પરથી ઘરે આવ્યા બાદ સમગ્ર ઘટના તેમને જણાવવામાં આવી. પતિ પણ આરોપીની શોધમાં બહાર ગયા. તેમ છતાં, આરોપી મળ્યો નહીં. પીડિતા મૂત્ર વિસર્જન કરી શકતી નહોતી. ત્યાર બાદ તેઓ બધા પોલીસ મથકે ગયા અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ જણાવ્યું છે કે તેમની પ્રથમ માહિતી અહેવાલ પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવી અને તેમણે પોતાની પુત્રીના કપડાં પણ સોંપી દીધા. ત્યાર બાદ તેઓ બધા પીડિતાની તબીબી તપાસ માટે ભરૂચ સિવિલ હોસ્પિટલ ગયા

અને ત્યાર પછી વધુ તબીબી તપાસ માટે વડોદરા સ્થિત એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ ગયા. તેમણે જણાવ્યું છે કે ત્યાર બાદ તેમની પુત્રી, એટલે કે પીડિતા,ને ન્યાયિક દંડાધિકારી સમક્ષ હાજર કરવામા આવી અને ન્યાયિક દંડાધિકારીએ તેમની પુત્રીનું નિવેદન નોંધ્યું. બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરાયેલ પ્રતિપૂરણામાં તેમણે જણાવ્યું છે કે તેમના ઘરની આસપાસ ઘણાં લોકો રહે છે અને વિસ્તાર ઘણો વસવાટવાળો છે. બચાવ પક્ષના વકીલે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧ને એક સૂચન કર્યું હતું, અને એવા સૂચનના જવાબમાં ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ જણાવ્યું કે જ્યારે તેમની પુત્રી રડતી અને અત્યંત ગભરાયેલી હાલતમાં ઘરે આવી ત્યારે પડોશમાં રહેતા લોકો પણ હાજર હતા. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧એ બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલું એ સૂચન નકારી કાઢ્યું કે તેઓ આરોપીની માતા સાથે વારંવાર ઝઘડા કરતા રહેતાં હતાં. તેમણે સ્વીકાર્યું કે વિસ્તારમાં માત્ર એક જ હેન્ડ પંપ છે અને આરોપીની માતા પણ હેન્ડ પંપ પરથી પાણી ભરવા આવે છે. તેમને કરાયેલા સૂચનના જવાબમાં તેમણે જણાવ્યું કે ઘટનાના સમયે પીડિતા અંકુશના ઘરની નજીક રમી રહી હતી તે સાચું છે. તેમણે પોતાની પ્રતિપૂરણામાં જણાવ્યું છે કે જ્યારે તેમણે પીડિતાના ગુપ્ત ભાગની તપાસ કરી, ત્યારે તેના ગુપ્ત ભાગ પર તેમને કંઈક તેલિયું લાગ્યું. તેમણે જણાવ્યું છે કે પીડિતાના ગુપ્ત ભાગની તપાસ કર્યા બાદ તેમણે ડૉક્ટર પાસે જવું યોગ્ય સમજ્યું નહીં. તેમણે જણાવ્યું છે કે ઘટનાના સમયે આરોપીની માતા તેમના ઘરમાં હાજર

નહોતી. બચાવ પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક અન્ય સૂચનો પણ નકારી કાઢવામાં આવ્યા છે.

૮.૪ ત્યારબાદ ફરિયાદ પક્ષે સાહેદ નં.૨, એટલે કે પીડિતાનું પરીક્ષણ કર્યું. તેમનું નિવેદન આંક-૧૪ પર છે. પીડિતાનું મૌખિક પુરાવા અત્યંત ટૂંકું હોવાથી, અમે સમગ્ર પુરાવાનું પુનઃઉત્પાદન કરવા પ્રસ્તાવિત કરીએ છીએ:

“વિશેષ પોક્સો કેસ નં. ૫૩/૨૦૧૬

આંક – ૧૪

ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.નં. ૩૬ની જુબાની

હું આથી ગંભીર પ્રતિજ્ઞા પર નિવેદન કરું છું કે,

મારું નામ :- પીડિત

પિતાનું નામ :- મહેશભાઈ વસાવા

ધર્મ :- હિન્દુ

ઉંમર લગભગ :- ૦૮ વર્ષ,

વ્યવસાય :- અભ્યાસ

નિવાસસ્થાન:- કોઠી ફળિયા

જિલ્લો :- ભરુચ.

=====

શ્રી જી.આર. પરમાર, વિદ્વાન એ.પી.પી. દ્વારા સરતપાસ:

ભોગ બનનાર આઠ વર્ષની છે અને તેની વચને ધ્યાનમાં લેતાં,
તેની નિવેદન નોંધ અદાલતખંડમાં નોંધવી યોગ્ય જણાતી
નથી, પરંતુ બપોરે ૦૨:૪૫ કલાકે ચેમ્બર ખાતે તેની નિવેદન
નોંધ લેવી યોગ્ય જણાય છે. તેથી, ભોગ બનનાર, તેની માતા,
વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી જી.આર. પરમાર અને તેમના
કનિષ્ઠ પીનલબેન પરમાર તથા આરોપીની વિદ્વાન વકીલ
શ્રીમતી આરતીબેન મિસ્ત્રી આજે ચેમ્બરમાં હાજર છે. આરોપીને
ચેમ્બરના દ્વારની બહાર એવી રીતે ઊભો રાખવામાં આવ્યો છે કે
પીડિતા તેને જોઈ ન શકે અને પીડિતાને પૂછવામાં આવતા
પ્રશ્નો તે સાંભળી ન શકે.

પ્રશ્ન: તમારું નામ શું છે?

જવાબ: પીડિત

પ્રશ્ન: તમારી માતાનું નામ શું છે ?

જવાબ: વસાવા રંજનબેન.

પ્રશ્ન: તમારા પિતાનું નામ શું છે ?

જવાબ: મહેશભાઈ વસાવા

પ્રશ્ન: તમે ક્યાં રહેો છો ?

જવાબ: કોઠી ફળીયા, ભરૂચ.

પ્રશ્ન: તમારી કેટલી બહેનો છે ?

જવાબ: મારી એક બહેન છે.

પ્રશ્ન: તમારી બહેનનું નામ શું છે ?

જવાબ: રેશ્મા.

પ્રશ્ન: તમે કઈ ધોરણમાં અને કઈ શાળામાં અભ્યાસ કરો છો ?

જવાબ: હું ગર્લ્સ સ્કૂલમાં ત્રીજા ધોરણમાં અભ્યાસ કરું છું.

પ્રશ્ન: શું તમે ઘટનાના દિવસે શાળાએ ગયા હતા?

જવાબ: હા, હું શાળાએ ગયેલ.

પ્રશ્ન: તમે શાળામાંથી કયા સમયે પાછા ફર્યા ?

જવાબ: હું પાંચ વાગ્યે પરત ફરેલ.

પ્રશ્ન: પાંચ વાગ્યાનો સમય ક્યારે આવે છે ?

જવાબ: સાંજે.

પ્રશ્ન: શાળામાંથી પરત આવ્યા પછી તમે ક્યાં ગયા?

ઉત્તર: હું અન્ય છોકરાઓ સાથે રમવા માટે જુકાના ઘરે ગયો હતો।

પ્રશ્ન: અન્ય કયા વ્યક્તિઓ ત્યાં હતા?

જવાબ: જિંકા સિવાય ત્યાં બીજો કોઈ વ્યક્તિ ન હતો. હવે, હું

જણાવું છું કે, હું અન્ય છોકરાઓ સાથે રમતો હતો.

પ્રશ્ન: રમતાં રમતાં તમે ક્યાં ગયા?

જવાબ: જિન્કો મને તેના ઘર લઈ ગયો.

પ્રશ્ન: શું અન્ય છોકરાઓ તમારી સાથે આવ્યા હતા ?

જવાબ: ના.

પ્રશ્ન: જુંકાના ઘરમાં કોણ હતું?

ઉત્તર: અન્ય કોઈ વ્યક્તિ ત્યાં ન હતી.

પ્રશ્ન: જિન્કાએ ઘરમાં શું કર્યું?

જવાબ: જિન્કાએ દરવાજો બંધ કર્યો અને મારા કપડાં ઉતારી લીધાં. ત્યારબાદ, તેણે મારા યોનિમાં નાળિયેરનું તેલ લગાવ્યું અને યૌન સંભોગ કર્યો (ગાંડ મારી). ત્યારબાદ, તેણે મને કહ્યું કે, જો તું આ વાત કોઈને કહીશ, તો હું તને નદીમાં ફેંકી દઈશ.

પ્રશ્ન: ત્યારબાદ તમારું શું બન્યું?

જવાબ: મને મારા ગુપ્તાંગમાં બળતરા જેવી અનુભૂતિ થઈ.

પ્રશ્ન: ત્યારબાદ તમે ક્યાં ગયા હતા?

જવાબ: ત્યારબાદ, હું મારા ઘરે ગયો અને તે મારી માતાને જણાવ્યું.

પ્રશ્ન: શું તમને તમારા ગુપ્તાંગમાં અન્ય કોઈ વસ્તુ અનુભવાઈ?

જવાબ: મને અન્ય કશું જ અનુભવાતું નહોતું.

આરોપી વ્યક્તિને, કસ્ટડીમાંથી આજે રજૂ કરાયેલા અન્ય ત્રણ આરોપી વ્યક્તિઓ સાથે, ચેમ્બરના દ્વાર મારફતે ચેમ્બર અંદર લાવવામાં આવી. આરોપી વ્યક્તિને પીડિતની ઓળખ કરવા સૂચના આપવામાં આવતા, તેણે પીડિતની ઓળખ કરી.

આરોપી વ્યક્તિના વિદ્વાન વકીલે પીડિતાને પૂછવાના લેખિત પ્રશ્નો રજૂ કર્યા છે. તેને રજૂ કરી આંક નં. ૧૫ તરીકે આપવામાં આવે છે. આ પ્રશ્નો અદાલત મારફતે પીડિતાને પૂછવામાં આવ્યા છે.

ઘટનાના દિવસે, મારી શાળાનો સમય સવારે દસ વાગ્યાથી સાંજે પાંચ વાગ્યા સુધીનો હતો. હું પાંચ વાગ્યે શાળામાંથી ઘરે પરત આવી ગયો. હું શાળામાંથી ઘરે આવ્યો ત્યારે મારી માતા ઘરમાં હાજર હતી. મને ખબર નથી કે કયા સમયે, હું અંકુશના ઘરે રમવા ગયો હતો. અંકુશ અને કાળિયો મારી સાથે રમી રહ્યા હતા. અમે બધા અંકુશના ઘર બહાર રમી રહ્યા હતા. તે સમયે, અંકુશના માતાપિતા ઘરમાં હાજર નહોતા. હું જિંકોને ઘણા દિવસોથી ઓળખું છું. જિંકોનું ઘર અંકુશના ઘરથી થોડું દૂર છે. જિંકો મારી સાથે અથવા અન્ય બાળકો સાથે રમી રહ્યો નહોતો. જિંકોએ મને મારી પાસે કંઈ પણ કહ્યા વિના પોતાના ઘરે લઈ ગયો. જ્યારે જિંકોએ મને લઈ ગયો, ત્યારે અંકુશ મારી બાજુમાં

ડીભો હતો. જિંકોએ મને તેના ઘરે લઈ ગયા ત્યારે તેના ઘરમાં કોઈ હાજર નહોતું.

મારી માતા અને જિંકાની માતા વચ્ચે ઝઘડો થયો હતો. આ ઝઘડાનું કારણ મને ખબર નથી. આ ઘટનાથી પૂર્વે જિંકાની માતાએ મારી માતા સાથે ઝઘડો કર્યો હતો. ઝઘડો શા કારણે થયો હતો તે મને ખબર નથી. આ સત્ય નથી કે જિંકાએ મારી સાથે કોઈ દુષ્કૃત્ય કર્યું નહોતું.

પોલીસ મારા પાસે આવી અને મને પૂછ્યું કે જિંકાએ મારી સાથે શું કર્યું હતું. મારી માતા મને હોસ્પિટલમાં લઈ ગઈ હતી. તેઓ મને કઈ હોસ્પિટલમાં લઈ ગઈ હતી તે મને જાણ નથી. ડોક્ટરોએ મારી પાસે પૂછપરછ કરી નહોતી. મેં ડોક્ટરોને કંઈપણ જણાવ્યું નહોતું. પોલીસ મને હોસ્પિટલ સિવાય અન્ય કોઈ સ્થળે લઈ ગઈ નહોતી.

મારી માતાએ મને જેડી કાકા દ્વારા કરાયેલા કૃત્ય વિશે, તેણીએ જણાવ્યા મુજબ, હકીકત જણાવવા કહ્યું હતું. ”

૮.૫ હવે અમે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૩, ડૉ. રૂપેશ જયરામપ્રકાશ દિવાકર, આંક ૩૫,ની સાક્ષ્ય તરફ ધ્યાન દઈએ. ડૉ. દિવાકરે પોતાની સાક્ષ્યમાં જણાવ્યું છે કે ૧૪મી જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ તેઓ ભરૂચની સિવિલ હોસ્પિટલમાં તબીબી

અધિકારી તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તે સમયે ભરૂચની “સી” ડિવિઝન પોલીસ સ્ટેશન દ્વારા આપવામાં આવેલી ચાદી સાથે પીડિતાને સિવિલ હોસ્પિટલમાં લાવવામાં આવી હતી. આ ચાદી તબીબી તપાસના હેતુસર આપવામાં આવી હતી. પીડિતાની સાથે તેની માતા તથા એક મહિલા પોલીસ કોન્સ્ટેબલ હતાં. ડૉક્ટરે જણાવ્યું છે કે પીડિતા અત્યંત નાની વયની હતી અને તેની ઋતુસ્રાવની શરૂઆત પણ થઈ નહોતી. ગર્ભાવસ્થા નહોતી. પીડિતાને શું બન્યું હતું તે અંગે પૂછતાં, તે ખૂબ રડતી હોવાથી કોઈ જવાબ આપી શકી નહોતી. આવી પરિસ્થિતિમાં, ડૉક્ટરે પીડિતાની માતાને શું બન્યું હતું તે અંગે પૂછપરછ કરી અને માતાએ ડૉક્ટર સમક્ષ ઘટનાનું વર્ણન કર્યું. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૩, ડૉ. દિવાકરે પીડિતાને પૂછપરછ કરી કે શું લિંગ તેના ખાનગી અંગમાં પ્રવેશ્યું હતું તથા સીમેનનું સ્રાવ થયું હતું કે નહીં. પીડિતાએ જવાબ આપ્યો કે તેને આ બાબતે કોઈ જાણકારી નથી. ડૉક્ટરે જણાવ્યું છે કે કપડાં બદલવામાં આવ્યા હતા. અંદરના વસ્ત્રો પણ બદલવામાં આવ્યા હતા. પીડિતાએ સ્નાન કર્યું હતું. તેની નાડી તથા તાપમાન સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. પીડિતાના શરીર પર કોઈ ઈજાના ચિહ્નો જોવા મળ્યા નહોતા. ભરૂચ સિવિલ હોસ્પિટલમાં સ્ત્રીરોગ નિષ્ણાત ન હોવાથી, પીડિતાને એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ખાતે મોકલવામાં આવી હતી. નખ, લાળ, લોહી તથા યોનિ સ્વાબના નમૂનાઓ એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા અને રસાયણિક વિશ્લેષણ માટે તે સુરતની એફ.એસ.એલ.ને મોકલવામાં આવ્યા હતા. જરૂરમાં, ડૉક્ટરે જણાવ્યું છે કે

પીડિતાની માતાએ તેમને જાણ કરી હતી કે પીડિતાને ઘણો બળતરા જેવો સંવેદન અનુભવાતો હતો. તેમણે જણાવ્યું છે કે પીડિતાના ખાનગી અંગમાં કોઈ સોજો જોવા મળ્યો નહોતો. પોતાની જરૂરના અંતે તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમણે પીડિતાના ખાનગી અંગની તપાસ કરી નહોતી.

૮.૬ ફરિયાદ પક્ષે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૪, ડૉ. વિનોદ ઉપાધ્યાય, આંક ૩૮, ની તપાસ કરી. આ તબીબે આરોપીની તબીબી તપાસ બાબત સાક્ષી આપી છે. ડૉ. ઉપાધ્યાયે પોતાની સાક્ષીમાં જણાવ્યું છે કે ૧૫મી જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ તેઓ ભરૂચ સિવિલ હોસ્પિટલમાં તબીબી અધિકારી તરીકે ફરજ પર હતા. તે સમયે આરોપીને “સી” ડિવિઝન પોલીસ સ્ટેશન દ્વારા જારી કરાયેલી પોલીસ ચાટી સાથે તબીબી તપાસ માટે લાવવામાં આવ્યો હતો. ડૉ. ઉપાધ્યાયે જણાવ્યું છે કે આરોપીને શું બન્યું હતું તે અંગે પૂછપરછ કરતાં આરોપીએ ઉત્તર આપ્યો હતો કે “ગઈકાલે સાંજે, એટલે કે ૧૪મી જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ બપોરે ૩:૦૦થી ૪:૦૦ વાગ્યાની વચ્ચે, હું પીડિત સાથે રમતો હતો અને ત્યારબાદ પીડિતને રમવા માટે મારા ઘરે લઈ ગયો હતો તથા દરવાજો બંધ કર્યો હતો” તેમણે સાક્ષી આપી છે કે તેના ગુપ્તાંગની તપાસ કરતાં તે સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. ઉદ્ઘાટન અને સ્ખલન પ્રતિભાવ સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. નખ, લાળ, રક્ત અને સ્વેદના નમૂનાઓ એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા અને તે રાસાયણિક વિશ્લેષણ માટે ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, સુરત ખાતે મોકલવામાં આવ્યા

હતા. આરોપીની તબીબી તપાસમાં ખુલ્લું કે તેને કોઈ તબીબી કે કોઈ શસ્ત્રક્રિયાસંબંધિત બીમારી નહોતી. ચામડી પર કોઈ તાજો કે જૂનો ચેપ જોવા મળ્યો ન હતો કે નોંધાયો ન હતો. માનસિક રીતે આરોપી સ્થિર હતો અને સંપૂર્ણપણે સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. તે યૌન સંભોગ કરવા માટે યોગ્ય હોવાનું જણાયું હતું. આ અંગેના તબીબી પ્રમાણપત્ર ડૉક્ટરે આંક ૪૦ પર જારી કર્યું હતું. ડૉ. ઉપાધ્યાયની જહેમતપૂર્વકની જિરહમાં બચાવ પક્ષના વકીલે માત્ર એક જ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો. આ પ્રશ્ન સૂચનાના સ્વરૂપનો છે. આવા સૂચનાના જવાબમાં ડૉ. ઉપાધ્યાયે જણાવ્યું હતું કે કેસ પેપરમાં ઇતિહાસના સ્વરૂપે જે નોંધાયેલું હતું તે સિવાય આરોપી દ્વારા વધુ કોઈ ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો નહોતો, તે સાચું છે. તેમણે સાક્ષી આપી છે કે આરોપીના ગુપ્તાંગ પર તેલના કોઈ નિશાન જોવા મળ્યા ન હતા.

૮.૭ ત્યારબાદ, ફરિયાદ પક્ષે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૫, ડૉ. બિજલ દિલીપકુમાર રામી, આંક ૪૨નું પરિક્ષણ કર્યું. ડૉ. રામીએ પોતાના સાક્ષ્યમાં જણાવ્યું છે કે ૧૪ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ તેઓ વડોદરાના એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલમાં તબીબી અધિકારી તરીકે ફરજ પર હતાં. પીડિતાને “સી” વિભાગ પોલીસ સ્ટેશન, ભરૂચ દ્વારા જારી કરાયેલી પોલીસ ચાટી સાથે તબીબી પરીક્ષણ માટે હોસ્પિટલમાં લાવવામાં આવી હતી. ડૉ. રામીએ જણાવ્યું છે કે પીડિતાની સાથે તેની માતા અને એક મહિલા પોલીસ કોન્સ્ટેબલ હતાં. ડૉ. રામીએ જણાવ્યું

છે કે તેમણે પીડિતાને શું બન્યું હતું તે વિશે પૂછપરછ કરી અને પીડિતાએ તેમને વર્ણન કર્યું કે ૧૪ જૂન, ૨૦૧૬ના રોજ, જ્યારે તે પોતાના ઘરમાં હતી, ત્યારે આરોપી તેને ઉપાડી પોતાના ઘરે લઈ ગયો. ત્યારબાદ આરોપીએ તેના કપડાં ઉતારી નાખ્યાં. ડૉ. રામીએ જણાવ્યું છે કે પીડિતાએ તેમને એ પણ જણાવ્યું હતું કે ભૂતકાળમાં બે-ત્રણ પ્રસંગોએ આવી જ બાબત બની હતી અને ત્યારબાદ, ઘરની બહાર કંઈક અવાજ સંભળાતાં, આરોપીએ પીડિતાને છોડી દીધી અને પછી પીડિતા પોતાના ઘરે ભાગી ગઈ. તેમણે જણાવ્યું છે કે પીડિતાને પૂછવામાં આવ્યું કે લિંગ તેના ગુપ્તાંગમાં પ્રવેશ્યું હતું કે કેમ અને વીર્યસ્ખલન થયું હતું કે કેમ, તો પીડિતાએ ઉત્તર આપ્યો કે તેને આ બાબતે કોઈ જાણ નહોતી. ડૉ. રામીએ જણાવ્યું છે કે પીડિતાનું કૌમાર્યપટ ફાટેલું મળ્યું હતું. તેમના અનુસાર, બળજબરીના કોઈ નિશાન નહોતાં અને આવી પરિસ્થિતિમાં પીડિતાના જાતીય સંભોગ થયો હતો કે નહીં તે અંગે કોઈ મત આપવો તેમના માટે મુશ્કેલ હતું. ડૉ. રામીએ આ સંબંધમાં તબીબી પ્રમાણપત્ર જારી કર્યું હતું, જે આંક ૪૪ પર સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. પોતાના પ્રતિપરીક્ષણમાં તેમણે જણાવ્યું છે કે પીડિતાના ગુપ્તાંગ પર કશું ચીકણું લાગેલું હોવાનું તેમણે ધ્યાનમાં લીધું નહોતું તે સાચું છે.

૮.૮ ફરિયાદ પક્ષે, અંતે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૭-ભરતસિંહ રણજિતસિંહ ગોહિલ, આંક ૪૯, અર્થે કે તપાસ અધિકારીની તપાસ કરી. તપાસ

અધિકારીએ પોતાના પુરાવામાં પોતાના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી સમગ્ર તપાસ અંગે પૂરતું સ્પષ્ટ ચિત્ર રજૂ કર્યું છે. તેમની પ્રતિપૂરણામાં, તપાસ અધિકારીએ નિવેદન આપ્યું છે કે જ્યારે પીડિતાનું નિવેદન પ્રશ્નોત્તરી સ્વરૂપે નોંધવામાં આવી રહ્યું હતું, ત્યારે પીડિતાની માતા હાજર હતી. પીડિતાના પડોશમાં રહેતા લોકોના નિવેદનો તેમણે નોંધ્યા ન હોવા અંગે તેમના સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સૂચનાને તેમણે નકારી કાઢી. બચાવ પક્ષ દ્વારા મૂકવામાં આવેલી અન્ય તમામ સૂચનાઓ તપાસ અધિકારીએ નકારી કાઢી છે.

૮.૯ તબીબી પ્રમાણપત્ર, આંક ૪૪, જે એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા દ્વારા જારી કરવામાં આવ્યું હતું, તેમાં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું છે:

મૂત્રનળીય મીયેટસ અને વેસ્ટિબ્યુલ સામાન્ય

લેબિયા મેજોરા સામાન્ય

લેબિયા મિનોરા સામાન્ય

ફોર્શેટ્ટે અને ઇન્ટ્રોઈટસ સામાન્ય

હાઈમન પેરિનેઅમ હાઈમેન ફાટેલું

બાહ્ય મૂત્રનળીય મીટસ સામાન્ય

શિશ્ન -

અંડકોશ -

ટેસ્ટિસ -

કિલટોરો પેનિસ –

લેબિયો સ્કોટમ –

કોઈપણ અન્ય –

બળજબરીના કોઈ ચિહ્નો નથી. ચોનિ પ્રવેશને નકારી શકાય નહીં.”

વિશ્લેષણ

૯. પક્ષકારોના ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા બાદ અને રેકૉર્ડ પરના દસ્તાવેજોનું અવલોકન કર્યા પછી, અમારી વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે નીચલી અદાલતે આરોપીને બળાત્કારના ગુનામાં નિર્દોષ છૂટકારો આપતાં કોઈ ભૂલ કરી હતી કે નહીં.

૧૦. અમે એ બાબતથી અવગત છીએ કે અમે નિર્દોષ છૂટકારાની અપીલનો નિર્ણય કરી રહ્યા છીએ. નિર્દોષ છૂટકારા વિરુદ્ધની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે અપીલ અદાલતની સત્તાઓ સંબંધિત સિદ્ધાંતો સર્વોચ્ચ અદાલતે ચંદ્રપ્પા અને અન્ય વિ. કર્ણાટક રાજ્યમાં (૨૦૦૭) ૪ એસસીસી ૪૧૫ : (૨૦૦૭ ક્રિએલજે ૨૧૩૬) માં સુસૂત્રિત કર્યા છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :—

૧૫. ઉપર ઉદ્ધૃત વર્તમાન સંહિતાની કલમ ૩૭૮નું સાદું

વાંચન (નિર્દોષ છૂટકારાના કેસમાં અપીલ) સ્પષ્ટ કરે છે કે

નિર્દોષ છૂટકારાના વિરુદ્ધની અપીલોની બાબતમાં અપીલી અદાલતની સત્તાઓ પર વિધાનમંડળે કોઈ પ્રતિબંધ મૂક્યો નથી. જ્યારે આવી અપીલ દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે વડી અદાલતને સમગ્ર રીતે સાક્ષ્યોની પુનર્મૂલવણી, સમીક્ષા અને પુનર્વિચાર કરવાની, નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ જે સામગ્રી પર આધારિત છે તેની મૂલવણી કરવાની અને એવા સાક્ષ્યો પરથી પોતાની સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાની સંપૂર્ણ સત્તા હોય છે. નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામેની અપીલમાં વડી અદાલત સમક્ષ હકીકતના તથા કાયદાના બંને પ્રશ્નો નિર્ધારિત માટે ખુલા રહે છે.

૧૬. જોકે, એ ભૂલી શકાય નહિ કે નિર્દોષ છૂટકારાના કેસમાં આરોપી પક્ષમાં ક્લિગુણું અનુમાન ઊભું થાય છે. પ્રથમ, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત હેઠળ તેને પ્રાપ્ત નિર્દોષતાનું અનુમાન, જેના મુજબ જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિને સક્ષમ કાનૂની અદાલત દ્વારા દોષી સાબિત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે. ક્ષિતીય, આરોપીએ નિર્દોષ છૂટકારો મેળવી લીધો હોવાથી, તેની નિર્દોષતાનું અનુમાન નિશ્ચિતરૂપે નબળું પડતું નથી, પરંતુ નીચલી

અદાલત દ્વારા તે વધુ મજબૂત, પુનઃપુષ્ટ અને દઢ બનાવવામાં આવે છે."

૧૧. ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચેના સિદ્ધાંતો નિષ્કર્ષરૂપે કાઢ્યા :—

૪૨. ઉપરોક્ત નિર્ણયો પરથી, અમારા વિચારીને થયેલા મતે, નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામેની અપીલ પર વિચાર કરતી વખતે અપીલી અદાલતની સત્તાઓ અંગે નીચેના સામાન્ય સિદ્ધાંતો પ્રગટ થાય છે;

(૧) અપીલી અદાલતને એવા પુરાવાની સમીક્ષા, પુનર્મૂલવણી અને પુનર્વિચાર કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે, જેના આધારે નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ આધારિત છે;

(૨) ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ આવી સત્તાના પ્રયોગ પર કોઈ મર્યાદા, પ્રતિબંધ કે શરત મૂકતી નથી અને તેના સમક્ષ રહેલા પુરાવાના આધારે અપીલીય અદાલત તથ્ય અને કાનૂન બંને પ્રશ્નો અંગે પોતાનો સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે છે;

(૩) વિવિધ અભિવ્યક્તિઓ, જેમ કે, 'પાયાભૂત અને પ્રબળ કારણો', 'સારા અને પૂરતા આધાર', 'અતિશય દઢ પરિસ્થિતિઓ', 'તર્કવિરુદ્ધ નિષ્કર્ષો', 'સ્પષ્ટ ભૂલો' વગેરે,

નિર્દોષ છૂટકારો વિરુદ્ધની અપીલમાં અપીલી અદાલતની વ્યાપક સત્તાઓને સંકુચિત કરવા માટે આશયિત નથી. આવી શબ્દરચનાઓ વધુ કરીને અપીલી અદાલત નિર્દોષ છૂટકારામાં હસ્તક્ષેપ કરવા બાબતે જે અનિચ્છા દાખવે છે તેને ભારપૂર્વક રેખાંકિત કરવા માટેની ‘ભાષાની અલંકારિકતા’ સ્વરૂપની છે, ન કે પુરાવાની મૂલવણી કરી અદાલતને પોતાની સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાની સત્તાને સંકુચિત કરવા માટે.

(૪) અપીલી અદાલત, જો કે, એ વાતને ધ્યાનમાં રાખવી જ જોઈએ કે નિર્દોષ છૂટકારાના કેસમાં આરોપીના હિતમાં દ્વિગુણિત અનુમાન રહે છે. પ્રથમ, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત હેઠળ તેની માટે નિર્દોષતાનું અનુમાન ઉપલબ્ધ છે કે સક્ષમ કાનૂની અદાલત દ્વારા દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી દરેક વ્યક્તિને નિર્દોષ માનવામાં આવશે. દ્વિતીય, આરોપીએ પોતાનો નિર્દોષ છૂટકારો પ્રાપ્ત કરી લીધેલ હોવાથી, તેની નિર્દોષતાનું અનુમાન નીચલી અદાલત દ્વારા વધુ મજબૂત બનાવવામાં, પુનઃપુષ્ટ કરવામાં અને દઢ કરવામાં આવ્યું છે.

(૫) જો રેકૉર્ડ પુરાવાના આધારે બે વાજબી નિષ્કર્ષો શક્ય હોય, તો અપીલી અદાલતે નીચલી અદાલત દ્વારા નોંધાયેલ નિર્દોષ છૂટકારાના નિષ્કર્ષમાં હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ. "

૧૨. સર્વોચ્ચ અદાલતે કે. વેંકટેશ્વરુ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યના કેસમાં, ૨૦૧૨ ક્રિ.લ.જ., ૪૩૮૮ માં અહેવાલિત, નિર્દોષ છૂટકારાની અપીલનો વ્યાપ સંક્ષેપમાં સમજાવ્યો છે. સંબંધિત અવલોકનો અમે ઉદ્ઘૃત કરી શકીએ છીએ:

૫. વડી અદાલતે નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ રદ કર્યો છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે વારંવાર કહ્યું છે કે નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામેની અપીલની સુનાવણી વખતે વડી અદાલતનો અભિગમ કેવો હોવો જોઈએ. જો નીચલી અદાલતે લીધેલું દષ્ટિકોણ વાજબી રીતે સંભવિત દષ્ટિકોણ હોય, તો માત્ર એ કારણે કે કેસના તથ્યો પર બીજું દષ્ટિકોણ પણ શક્ય છે, વડી અદાલત તેને રદ કરી પોતાના દષ્ટિકોણથી બદલાવી શકતી નથી. વડી અદાલતે એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે કે આરોપીની નિર્દોષતાની અનુમાનધારણા તેના નિર્દોષ છૂટકારા દ્વારા વધુ મજબૂત બને છે અને જ્યાં સુધી એવા મજબૂત તથા બળવાન પરિસ્થિતિજનક પરિબલો ન હોય કે જે આ અનુમાનધારણાનો ખંડન કરે અને આરોપીની દોષિતતા નિશ્ચિતપણે સ્થાપિત કરે,

ત્યાં સુધી નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ રદ કરી શકાય નહીં. જ્યાં સુધી નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ તર્કવિરુદ્ધ ન હોય, પુરાવાના ભાર સામે સંપૂર્ણપણે વિપરીત ન હોય અને દંડ ન્યાયશાસ્ત્રના સ્થિર સિદ્ધાંતોના સંપૂર્ણ ભંગમાં અપાયેલો ન હોય, ત્યાં સુધી તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી. ગુનો ધૂણાસ્પદ, નૈતિક રીતે વિતૃષ્ઠ અને અત્યંત આઘાતજનક હોઈ શકે છે, પરંતુ નૈતિક વિચારણાઓ કાનૂની પુરાવાનો વિકલ્પ બની શકતી નથી અને આરોપીને નૈતિક વિચારણાના આધારે દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં. વર્તમાન અપીલનું ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં પરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે.

૧૩. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે હાલના કેસનું વિચારણા કર્યું છે. પુનરાવર્તનના જોખમે, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અમને ખબર છે કે અમે નિર્દોષ છૂટકારાના વિરુદ્ધની અપીલ સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા છીએ. તેથી, અમે મૌખિક તથા દસ્તાવેજી, બંને પ્રકારના પુરાવાનું વિગતવાર મૂલવણી કર્યું છે.

૧૪. પક્ષકારોની પરસ્પર વિરોધી દલીલોનો વિચાર કરીએ તે પહેલાં, આરોપીઓને નિર્દોષ છૂટકારો આપતી વખતે માનનીય સત્ર અદાલતના ન્યાયાધીશે નોંધેલા સંબંધિત તારણોનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે.

“(૧૬) સ્ત્રીરોગ નિષ્ણાત બીજલબેન દિલીપકુમાર પોતાના જબાબમાં આંક ૪૨ અનુસાર જણાવે છે કે પીડિતાને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે શિશ્ન તેના ખાનગી અંગમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં અને સ્ખલન થયું હતું કે નહીં? મને તેની જાણ નથી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું છે કે પીડિતાની તપાસ કરતાં તેનું હિમેન ફાટેલું જણાયું હતું. મારા મત મુજબ, બળજબરીના ઉપયોગના કોઈ નિશાન જણાતા નહોતા; તેથી શારીરિક સંભોગ થયો હતો કે નહીં તે સ્પષ્ટપણે કહી શકાય તેમ નથી. જ્યારે કોઈ પ્રોઢ વ્યક્તિ છ વર્ષની નાની બાળકી સાથે શારીરિક સંભોગ કરે છે, ત્યારે પીડિતાના ખાનગી અંગ પર ઈજાના નિશાન અવશ્ય જોવા મળે છે. આ કેસમાં કોઈપણ પ્રકારની ઈજાના નિશાન જોવા મળ્યા નહોતા. વધુમાં, શારીરિક સંભોગ સિવાય પણ હિમેન ફાટવાના ઘણા અન્ય કારણો હોઈ શકે છે. તેથી, પીડિતાની યોનિમાં ઈજાના આવા કોઈ નિશાન જણાતા નહોતા, તો એ માનવું શક્ય નથી કે પીડિતા પર યૌન સંભોગ થયો હતો, અને ડોક્ટરે પણ આ બાબતે સ્પષ્ટપણે કહી શકાય તેમ નથી તેમ અભિપ્રાય આપ્યો છે. તેથી, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ તબીબી પુરાવાથી સમર્થિત થતો નથી.

(૧૮) વધુમાં, પીડિતાએ પોતાની પ્રતિવાદી પૂછપરછમાં પણ જણાવ્યું છે કે મારી માતાએ મને કહી દીધું હતું કે જુનાકાકાએ તેની સાથે શું કર્યું હતું તે બાબતે તેણે જે જણાવ્યું હતું તે જ હું જણાવું. આમ, એવું જણાય છે કે પીડિતાની માતાએ તેને શીખવી દીધું હતું કે પીડિતાએ કેવા પ્રકારનું નિવેદન આપવું જોઈએ. માનનીય વડી અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓ મુજબ, બાળ સાક્ષીના નિવેદનને અત્યંત સાવચેતીપૂર્વક, સુક્ષ્મતાથી અને સર્વોચ્ચ કાળજી સાથે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ અને તેનું વિશ્લેષણ કરવું જોઈએ. ઉપર પીડિતાએ દર્શાવેલા તથ્યોને જોતા કે તેની સાથે કઈ રીતે દુષ્કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હતું અને તેની માતાએ નિવેદનમાં શું કહેવું જોઈએ તે કેવી રીતે કહ્યું હતું, પીડિતાનું નિવેદન વિશ્વસનીય જણાતું નથી અને આવા તથ્યની પુષ્ટિ ડૉક્ટરના નિવેદનથી પણ થાય છે. તેથી, આ પીડિતાનું નિવેદન વિશ્વસનીય નથી અને તેના પર આધાર રાખી શકાય નહીં.

(૧૯) આરોપીએ બચાવ ઉઠાવ્યો છે કે તેના વિસ્તારમાં માત્ર એક જ હાથ-પંપ છે અને પાણીના મુદ્દે આરોપીની માતા તથા પીડિતાની માતા વચ્ચે ઘણી વાર ઝઘડા થતા હતા અને તેથી આ કેસમાં આરોપીને ખોટી રીતે ફસાવવામાં આવ્યો છે.

ફરિયાદીએ પોતાની પ્રતિપરીક્ષણમાં સ્વીકાર્યું છે કે તેના વિસ્તારમાં માત્ર એક જ હાથ-પંપ છે અને આરોપીની માતા પણ પાણી ભરવા ત્યાં આવતી હતી. જોકે, તેણે આ હકીકતનો ઈન્કાર કર્યો છે કે અગાઉ આરોપીની માતા સાથે વારંવાર ઝઘડા થતા હતા, પરંતુ પીડિતાએ પોતાની પ્રતિપરીક્ષણમાં જણાવ્યું છે કે મારી માતા અને જિંકાની માતા વચ્ચે ઝઘડો થયો હતો, ઝઘડો શા માટે થયો તે હું જાણતી નથી, પરંતુ વર્તમાન ઘટનાપૂર્વે મારી માતા અને જિંકાની માતા વચ્ચે ઝઘડો થયો હતો. આમ, બચાવ પક્ષે આ બાબત રેકૉર્ડ પર લાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે કે આ કેસમાં તેને શા માટે ફસાવવામાં આવ્યો છે, જેની પુષ્ટિ પીડિતા અને ફરિયાદીની પ્રતિપરીક્ષણથી થાય છે.

(૨૩) જૈવરસાયણિક અહેવાલ આંક ૫૬ મુજબ આરોપી તથા પીડિતાના કપડાં અને તબીબી નમૂનાઓ, જે એફ.એસ.એલ., સુરતને મોકલવામાં આવ્યા હતા, પ્રાપ્ત થયો છે. પરંતુ તેમાં પીડિતાના કપડાં પર કે યોનિ સ્વેજ પર આરોપીના શુક્રાણુ અસ્તિત્વ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. તેથી વૈજ્ઞાનિક પુરાવાએ પણ ફરિયાદ પક્ષના કેસના તથ્યને સમર્થન આપ્યું નથી.

(૨૪) વધુમાં, આ મહત્વપૂર્ણ હકીકત છે કે જ્યારે કોઈ પ્રૌઢ પુરુષ છ વર્ષીય નાબાલિક બાળકી સાથે સંભોગ કરે છે, ત્યારે પુરુષના ગુપ્ત અંગો પર કેટલીક ઇજાઓ થવાની, ખંજવાળ આવવાની અથવા લાલાશ છવાઈ જવાની શક્યતા રહે છે. તપાસ અધિકારીએ પણ આરોપીની તબીબી તપાસ કરાવી છે અને ઉક્ત તબીબી પરીક્ષક, એટલે કે ડૉ. વિનોદભાઈ ઉપાધ્યાય, ની આંક ૩૮ પર સાક્ષી તરીકે તપાસણી કરવામાં આવી છે. તેમણે આરોપીના ગુપ્ત અંગો પર ઇજાના ચિહ્નો હતા કે કેમ, તે બાબતે કોઈ હકીકત જણાવી નથી. તેથી, આરોપીના ગુપ્ત અંગો પર ઇજાના ચિહ્નો ન હોવાથી, શક્ય છે કે તેમણે એવી કોઈ હકીકત જણાવી ન હોય. આ રીતે, ઉક્ત હકીકત પણ ફરિયાદ પક્ષના કેસ અંગે શંકા ઊભી કરે છે.”

૧૫. રેકૉર્ડ પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ બાબત સંશયાતીત રીતે સ્થાપિત થાય છે કે ઘટનાના દિવસે આરોપીના ઘરમાં કંઈક બન્યું હતું. જો આરોપી સંપૂર્ણ નિર્દોષ હોવાનો દાવો કરે અથવા આક્ષેપિત ગુનામાં પોતાને ખોટી રીતે ફસાવવામાં આવ્યા હોવાનો દાવો કરે, તો અમને ખેદ છે કે આવી દલીલ આરોપીએ તબીબી તપાસ દરમિયાન આપેલી ઇતિહાસરૂપ સ્વીકારોક્તિ દ્વારા, જે તેણે ડૉક્ટર સમક્ષ દોષારોપક સ્વરૂપે કરી હતી, ખોટી સાબિત થાય છે.

દુર્ભાગ્યવશ, પુરાવાનો આ ભાગ નીચલી અદાલતે ધ્યાનમાં લીધો હોય કે તેને સ્પર્શ્યો હોય તેમ જણાતું નથી. આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી બારોદની આ દલીલમાં અમને કોઈ merit જણાતો નથી કે ડૉક્ટર સમક્ષ આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલ ઇતિહાસ અવગણવો જોઈએ અથવા તેને ધ્યાનમાં લેવો ન જોઈએ, કારણ કે તે પુરાવામાં અગ્રાહ્ય છે. શ્રી બારોદે સ્વીકારોક્તિ અને સ્વીકાર વચ્ચે ગેરસમજ કરી છે. એ સાચું છે કે જો આરોપી દ્વારા ડૉક્ટર સમક્ષ આપવામાં આવેલ ઇતિહાસ કડક અર્થમાં સ્વીકારોક્તિના સ્વરૂપનો હોય, તો એવી સ્વીકારોક્તિ પુરાવા કાયદાની કલમ ૨૫ અને ૨૬થી અપ્રભાવિત હોવાને કારણે પુરાવામાં અગ્રાહ્ય રહેશે. જો કે, જો ઇતિહાસ દોષારોપક સ્વીકારના સ્વરૂપનો હોય, તો પુરાવા કાયદાની કલમ ૨૧ હેઠળ તે સ્વીકાર્ય તથા પ્રાસંગિક રહેશે. વર્તમાન કેસમાં આરોપી એ હકીકતથી બચી શકતો નથી કે તેણે ઘટનાના દિવસે સંબંધિત સમય પર પોતાની હાજરી સ્વીકારીને ડૉક્ટર સમક્ષ દોષારોપક સ્વીકાર કર્યો હતો અને એ હકીકત પણ સ્વીકારી હતી કે પીડિત તેના સાથમાં હતો તથા તેણે પીડિતને પોતાના ઘરે લઈ જઈને બારણું બંધ કર્યું હતું. ત્યારબાદ ઘરના અંદર શું બન્યું તે જ બાબતને નજીકથી તપાસવાની જરૂર છે. ડૉક્ટર સમક્ષ ઇતિહાસરૂપે કરાયેલા દોષારોપક સ્વીકારના તબક્કે જ મુદ્દો અટકી જતો નથી. પીડિતાની માતા ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧ની જરૂરમાં બચાવ પક્ષના વકીલે તેના સમક્ષ અત્યંત ગુકસાનકારક સૂચન મૂક્યું હતું અને તેવા સૂચનના જવાબથી એ હકીકત સ્થાપિત થાય છે કે

પીડિતા ભયભીત થઈને રડતી રડતી ઘરે આવી હતી. અમે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૪, ડૉ. વિનોદકુમાર ઉપાધ્યાય સમક્ષ બચાવ પક્ષ દ્વારા મૂકવામાં આવેલા સૂચનનું પણ ધ્યાન લઈએ છીએ. ડૉ. ઉપાધ્યાયની જરૂરમાં બચાવ પક્ષે એવું સૂચન મૂક્યું હતું કે તબીબી કાગળોમાં નોંધાયેલા ઇતિહાસ સિવાય આરોપી દ્વારા અન્ય કોઈ ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો ન હતો. ડૉ. ઉપાધ્યાયે તે સૂચન સ્વીકાર્યું હતું અને તેમણે સાક્ષી આપી હતી કે કેસપત્રોમાં નોંધાયેલા ઇતિહાસ સિવાય આરોપી દ્વારા અન્ય કોઈ ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો નહોતો; જે એ હકીકતનો સંકેત આપે છે કે આરોપીએ ઇતિહાસ વર્ણવતી વખતે ડૉક્ટર સમક્ષ સ્વીકાર્યું હતું કે ઘટનાના દિવસે તે પીડિતા સાથે રમતો હતો અને ત્યારબાદ તેણે પીડિતાને પોતાના ઘરે લઈ જઈ ઘર બંધ કરી દીધું હતું. આ તબક્કે, અમે બચાવ પક્ષના વકીલ શ્રી બારોડ દ્વારા આવા સૂચનોના પુરાવાત્મક મૂલ્ય અંગે રજૂ કરાયેલી દલીલ પર વિચારણા કરીશું.

૧૬. આ અદાલતની વિભાગીય પીઠ, જેમાં આપણામાંના એક જે.બી. પારડીવાળા, ન્યાયાધીશ, તારજુભાઈ નરસિંગભાઈ રાઠવા વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૨૦૧૪ (૧) જીએલએચ ૭૮૧ ના કેસમાં પક્ષકાર હતા, ને બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈપણ છૂટછાટ કે તથ્યની સ્વીકૃતિનું પુરાવાકીય મૂલ્ય વિચારવાની તક મળી હતી. સંબંધિત ચુકાદામાં કરવામાં આવેલી નીચેની અવલોકનો અમે ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ:

૨૫. આ તબક્કે, આરોપી-અપીલકર્તાની તરફેથી હાજર રહેલા શ્રી દરજી દ્વારા રજૂ કરાયેલા એક મહત્વપૂર્ણ તર્ક પર વિચાર કરવું આવશ્યક જણાય છે. શ્રી દરજીએ દઢતાપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે જે સૂચન બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા વિરોધી પૂછપરછ દરમિયાન સાક્ષીને કરવામાં આવે છે, તેનું કોઈ પુરાવાત્મક મૂલ્ય નથી અને જો તે કોઈ રીતે દોષારોપક હોય તો પણ તે આરોપીને બાધ્ય કરતું નથી, કારણ કે બચાવ પક્ષના વકીલ પાસે આરોપ સ્વીકારવા અથવા આરોપીને દોષારોપક ઠેરવતા તથ્યો સ્વીકારવાની અવ્યક્ત સત્તા નથી. શ્રી દરજીએ રજૂઆત કરી હતી કે જો આ સૂચનોને સમગ્રરૂપે લેવામાં આવે તો તે નિશ્ચિતપણે આરોપીની દોષિતતા તરફ ઇશારો કરે છે અને છરી સાથે ઘટનાસ્થળે તેની હાજરી સ્થાપિત કરે છે, પરંતુ માત્ર એટલા કારણે આરોપીને હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવા માટે તે પૂરતું નથી. સંક્ષેપમાં, શ્રી દરજીની રજૂઆતનો સાર અને તાત્પર્ય એ છે કે આવા સૂચનો અવગણવા જોઈએ અને આવા સૂચનોના આધારે આરોપી વિરુદ્ધ એ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય નહીં કે તેણે સૂચનોમાં ઉલ્લેખિત તથ્યો સ્વીકારી લીધા હતા. શ્રી દરજીએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે આવા સૂચનો સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને ખંડિત કરવા માટેની બચાવ રણનીતિનો ભાગ

હોઈ શકે છે. શ્રી દરજીના મતે, ફરિયાદ પક્ષને જરૂરી દોષિતતાનું પ્રમાણ સાક્ષીને કરવામાં આવેલા સૂચન પર આધારિત નથી.

૨૬. શ્રી દરજી પોતાની દલીલને મજબૂત બનાવવા માટે કોઈ પૂર્વનિર્ણય પર આધાર મૂક્યો ન હતો, છતાં અમારી પોતાની થોડી શોધખોળથી જાણવા મળ્યું કે આ વડી અદાલતની એક વિભાગીય ખંડપીઠે કોડી ત્રિકમ જીવરાજ અને અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૧૯૬૯ ક્રિમિનલ લો જર્નલ ૪૦૯માં અહેવાલિત, કેસમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે પ્રતિપરીક્ષણ દરમિયાન મુકાયેલા સૂચનો આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ જ પુરાવા નથી અને આવા સૂચનોના આધારે આરોપીએ તેમાં ઉલ્લેખિત તથ્યો સ્વીકાર્યા હતા એવી કોઈ અનુમાનિત નિષ્કર્ષ આરોપી વિરુદ્ધ કાઢી શકાય નહીં.

૨૭. અમને ખેદ છે કે કોલી ત્રિકમ જીવરાજ (ઉપરોક્ત) કેસમાં તેમના લોર્ડશિપ્સ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયો સાથે અમે સહમત થવા માટે પોતાને મનાવી શકતા નથી; પરંતુ, કારણ કે આ નિર્ણય વિભાગીય ખંડપીઠનો છે અને સમકક્ષ ખંડપીઠ માટે બાંધકામરૂપ છે, અમારે તેનું ચર્ચન કરવું પડશે અને એ નિર્ધારિત કરવું પડશે કે તેમાં અપનાવવામાં આવેલ અભિપ્રાય,

સમયક્રમની દષ્ટિએ બાદમાં આવેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયો પ્રકાશમાં, હજી પણ યથાવત્ માન્ય રહે છે કે કેમ.

૨૮. કોલી ત્રિકમ જીવરાજ (ઉપરોક્ત) માં, જિરહ દરમિયાન આરોપીના વકીલ દ્વારા ધર્મસિંહ અને પ્રેમજી નામના સાક્ષીઓને પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા, જેનાથી સ્પષ્ટ રીતે એવું જણાતું હતું કે આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ સ્વીકાર્યું હતું કે ઘટનાની રાત્રિએ એક બાજુ તેમની અને બીજી બાજુ ધર્મસિંહ તથા તળસિંહ વચ્ચે ઝપાઝપી થઈ હતી. ધર્મસિંહની જિરહમાં, આરોપીના વકીલ દ્વારા સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે તળસિંહ અને તેણે આરોપી નં. ૧ અને ૨ને ભારે માર માર્યો હતો અને તેઓ સામે દાખલ થઈ શકનારા કેસથી પોતાને બચાવવા માટે તે આરોપીઓને ખોટી રીતે ફસાવી રહ્યો હતો. પ્રેમજી પ્રાગની જિરહમાં પણ આવી જ સૂચના આપવામાં આવી હતી અને તે સૂચના નીચે મુજબ હતી:

પ્રશ્ન: શું આ સાચું છે કે તમારા બે પુત્રોએ આરોપી નં. ૧ અને ૨ને તમારા વાડી જમીનની બહાર ખૂબ જ ગંભીર રીતે માર માર્યો હતો?

૨૮.૧ જવાબ નીચે મુજબ હતો:

અ.: એ સાચું નથી કે મારા બે પુત્રો ધરમશી અને તાલશીએ
મારા વાડીની બહાર આરોપી નં. ૧ અને નં. ૨ને ગંભીર રીતે
માર્યા હતા. મને આ બાબત કોઈ પાસેથી પણ જાણવા મળ્યું
નહોતું

ધરમશી કે છગન તરફથી કે તેમણે વિરોધીઓને માર્યા હતા. આ
સત્ય નથી કે હું આ મામલામાં પુરાવાઓ ગઢવા ઇચ્છતો હતો,"
૨૮.૨ નીચલી અદાલતે આવા સૂચનોને ધ્યાનમાં લઈને નીચે
મુજબની નોંધો કરીને આરોપીઓને દોષિત ઠરાવ્યા હતા :
અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ, જિરહની આ પંક્તિ નિર્વિવાદપણે
દર્શાવે છે કે આરોપી નં. ૧ અને ૨ સ્વીકારે છે કે ઘટના રાત્રે
તેમના એક તરફ અને ધર્મશી તથા તાલશી બીજી તરફ વચ્ચે
ઝપાઝપી થઈ હતી. જો આ યોગ્ય અનુમાન માનવામાં આવે,
તો તપાસનો વિસ્તાર બહુ સીમિત બની જાય છે. ત્યારે માત્ર
એક જ પ્રશ્ન બાકી રહે છે કે આ ઝપાઝપી પ્રમજી પ્રાગની વાડી
જમીનની અંદર થઈ હતી કે તેની બહાર. જો તે પ્રમજી પ્રાગની
વાડી જમીનની અંદર થઈ હોય, તો આરોપી નં. ૧ અને ૨
ઘટના રાત્રે વાડી જમીનની અંદર શા માટે આવ્યા હતા અને તે
પણ મધરાતના અણઘડ સમયે આરોપી નં. ૧ અને ૨
સામેનો પુરાવો એ છે કે તેઓ સ્વીકારે છે કે તેમની અને ધર્મશી

તથા તલશી વચ્ચે ઝપાઝપી થઈ હતી. ધર્મશી અને પ્રમજી પ્રાગની જિરહમાં પૂછાયેલો પ્રશ્ન એ અર્થનો હતો કે ઘટનાની રાત્રે પ્રમજીના પુત્ર ધર્મશી અને તલશીએ આરોપી નં. ૧ અને રને તેમની વાડી જમીનના તુરંત બહાર માર્યા હતા. આ પ્રશ્ન કોઈ શંકાને અવકાશ રાખતો નથી કે આરોપી નં. ૧ અને ર સ્વીકારે છે કે આરોપી નં. ૧ અને રની એક તરફ તથા ધર્મશી અને તલશી બીજી તરફ વચ્ચે ખરેખર ઝપાઝપી થઈ હતી. શ્રી શાહે દલીલ કરી હતી કે આરોપીના નિવેદનને સમગ્રરૂપે સ્વીકારવું પડે અથવા સમગ્રરૂપે ફગાવવું પડે. આ સિદ્ધાંત આ મામલે જરા પણ લાગુ પડતો નથી, કારણ કે હું નિવેદનના દોષારોપક ભાગને સ્વીકારી અને નિર્દોષતા દર્શાવતો ભાગ માત્ર સ્વાભાવિક રીતે અસંભવ જણાય છે તેમ કહીને ફગાવી રહ્યો નથી.

૨૮.૩ દલીલો દરમિયાન, રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સરકારી અભિયોજકે તેમની સમક્ષ ઉપર ઉલ્લેખિત નીચલી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી નોંધને વિશેષરૂપે રજૂ કરી અને રજૂઆત કરી કે આવી સૂચનાઓના આધારે નીચલી અદાલતે લીધેલ મત યોગ્ય હતો અને દોષસિદ્ધિને પુષ્ટિ આપવામાં આવવી જોઈએ.

૨૮.૪ વિભાગીય ખંડપીઠે માનનીય સરકારી વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલી દલીલ સાથે સહમતિ દર્શાવી નહોતી અને નીચે મુજબ અવલોકન કરીને તેને નામંજૂર કરી હતી:

૧૫. ટૂંકમાં કહીએ તો, શ્રી નાનાવટી એ આ દલીલ આગળ ધપાવતાં માત્ર તે મુખ્ય આધારનું પુનરાવર્તન કર્યું, જેના પર અપીલકર્તાઓની દોષસિદ્ધિ માનનીય સત્ર અદાલતના ન્યાયાધીશે આધારિત કરી હતી, અર્થે કે આરોપી ક્રમાંક ૧ અને આરોપી ક્રમાંક ૨ એ ગુનાના સ્થળે પોતાની ઉપસ્થિતિ સ્વીકારી હતી અને ધર્મશી તથા તલશી દ્વારા તેમને માર મારવામાં આવ્યો હતો. જો આરોપીના વકીલ દ્વારા ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીને એ સૂચન કરવામાં આવે કે કોઈ ચોક્કસ ઘટના બની હતી, અથવા કોઈ ચોક્કસ રીતે બની હતી, તો તે પરથી એવું નથી માનવામાં આવતું કે વકીલે આવી દલીલને સ્વીકારી લીધી છે. પ્રતિપરીક્ષણમાં કરવામાં આવતાં સૂચનો કોઈ પુરાવો જ નથી, અને આવા સૂચનોના આધારે આરોપી વિરુદ્ધ એ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય નહીં કે તેણે તેમાં ઉલ્લેખિત તથ્યો સ્વીકારી લીધા હતા. શક્ય છે કે આરોપીના વકીલ, જો તે યોગ્ય અને વાજબી માને, તો ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીના પ્રતિપરીક્ષણમાં આરોપીનો સમગ્ર કેસ રજૂ ન કરે.

૧૬. તદુપરાંત, જે વકીલ આરોપી તરફથી હાજર રહે છે, તે જે કેસની તે રક્ષા કરે છે તેની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, પોતાને યોગ્ય અને ન્યાયસંગત લાગે તેવો બચાવ ઉઠાવવાનો અધિકાર ધરાવે છે. ડા બા સેઈન વિ. સમ્રાટ, ૩૭ કિ. એલ. જે. ૨૮૩ = (એ.આઈ.આર. ૧૯૩૬ રંગ ૧) માં હકીકતો એવી હતી કે આરોપી પર પોતાના બનેલીની હત્યા કરવાના આરોપ મૂકવામાં આવ્યા હતા. આરોપીએ લીધેલો બચાવ એ હતો કે ઈજા તેણે પહોંચાડી નહોતી. સત્ર અદાલતમાં આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વકીલે પોતાના અસીલને ખુલ્લેઆમ હુમલો કબૂલ કરવા અને ખાનગી રક્ષણના અધિકારનો દાવો કરવા સલાહ આપી હતી, પરંતુ આરોપી હઠીલો રહ્યો અને ફોજદારી જવાબદારીને સંપૂર્ણપણે નકારતો રહ્યો. માનનીય સત્ર ન્યાયાધીશે વકીલને આત્મરક્ષણના અધિકારનો દાવો કરવાની મંજૂરી આપી નહોતી અને અપીલની સુનાવણી કરતી વડી અદાલતે આ પ્રમાણે નોંધ્યું:--

વળી, આ વિશિષ્ટ કેસમાં એવું કહેવું યોગ્ય નથી કે આત્મરક્ષાનો અધિકાર રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો. અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વકીલે તેને રજૂ કર્યો હતો અને જો આરોપીનો વકીલ તેની તરફથી બચાવ રજૂ ન કરી શકે, તો હું પૂછું છું કે

પછી તેની ન્યાયવિચારણા દરમિયાન ઉપસ્થિતિનો શું અર્થ રહે છે. આરોપી પોતે પોતાની તરફથી બચાવની એક દલીલ ઉપાડી શકે છે, પરંતુ તેના વકીલને પણ તેની તરફથી બીજી અને વૈકલ્પિક બચાવની દલીલ ઉપાડવાની એટલી જ છૂટ છે.

અતએવ, આરોપીને વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલનો લાભ મેળવવાનો હક છે, પરંતુ એવું કહી શકાય નહીં કે તેના વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલી દલીલ અથવા બચાવ આરોપીને બાંધ્ય કરશે. તેનું કારણ એ છે કે ફોજદારી મામલામાં વકીલ આરોપીની બચાવપક્ષે હાજર થાય છે અને અદાલતી કાર્યવાહી દરમિયાન, દાંદ દો નીચલી અદાલતમાં પુરાવાની આવશ્યકતા દૂર કરવા માટે, દાંદ દો આડકતરી રીતે કેસના કોઈપણ તથ્યો અંગે, પોતાના અસીલ વિરુદ્ધ સ્વીકારોક્તિ કરવાનો તેની પાસે અનુમાનિત અધિકાર નથી. પુરાવાના સિદ્ધાંતોનું પીક્સનનું મેન્યુઅલ, આઠમી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૩૪ જુઓ. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે ફોજદારી ટ્રાયલમાં બચાવપક્ષના વકીલની ભૂમિકા આરોપીને પોતાના કેસની બચાવમાં સહાય કરવાની છે. વકીલ પાસે આરોપીની દોષિતતા અથવા આરોપીને દોષારોપિત કરતા તથ્યોની સ્વીકારોક્તિ કરવાનો અનુમાનિત અધિકાર નથી. શ્રી નાનાવટીની દલીલ કે

આરોપીના વકીલ દ્વારા ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની પ્રતિપૂછપરછ દરમિયાન કરાયેલ સૂચન ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ સ્વીકારોક્તિ સમાન ગણાય, તે સ્વીકારી શકાય નહીં.

૧૭. હાલના કેસમાં પુરાવામાં એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ધારમશી અને તાલશીએ અપીલકર્તાઓને ઇજા પહોંચાડી હતી, એવો પ્રશ્ન તો એવા પ્રેમજી પ્રાગને પણ પૂછવામાં આવ્યો હતો, જે ઘટના નો પ્રત્યક્ષદર્શી નહોતો. એવું જણાય છે કે પ્રશ્ન માત્ર સૂચનરૂપે, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીની પૂછપરછ દરમિયાન, પ્રશ્ન ખાતર પૂછવામાં આવ્યો હતો. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૨ હેઠળના તેમના નિવેદનોમાં આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૨એ જણાવ્યું હતું કે ઘટના ની રાત્રે આરોપી નં. ૧નો બળદ તેના વાડીના ખેતરમાંથી ચાલ્યો ગયો હતો અને તેથી તેઓ ગામ ખાખોઈની મહેસૂલી હદમાં આવેલા ખેતરમાં બળદની શોધમાં ગયા હતા. જ્યારે તેઓ એક ખેતરમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે ત્યાં બે વ્યક્તિઓ આવ્યા, તેમણે તેમને માર્યા અને તેઓ પડી ગયા. આરોપીઓને ખબર નહોતી કે આ વ્યક્તિઓ કોણ હતા અથવા તેઓ કયા ગામના હતા. તેથી તેમના નિવેદનોમાં આરોપીઓએ એવો દાવો કર્યો નહોતો કે તેમને

પ્રેમજી પ્રાગના ખેતર પાસે તથા ધારમશી અને તાલશીને મારવામાં આવ્યા તે સમયે મારવામાં આવ્યા હતા. તેમનો એવો પણ દાવો નહોતો કે તેમના અને તેમના હુમલાખોરો વચ્ચે ઝપાઝપી થઈ હતી. તેથી ધારમશી અને તાલશીની ઉલટ તપાસ દરમિયાન તેમના વકીલે મૂકેલા સૂચનોને આરોપીઓએ ઇંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૨ હેઠળના પોતાના નિવેદનોમાં સ્વીકાર્યા નહોતા. એ નોંધનીય છે કે ઇંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૨ હેઠળ તેમના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા ત્યારે અપીલકર્તાઓનું ધ્યાન ધારમશી અને પ્રેમજીની ઉલટ તપાસમાં મૂકાયેલા સૂચનોના આ ઇન્કારો તરફ દોરવામાં આવ્યું નહોતું અને જો આરોપીને તે સમજાવવાની તક આપવામાં આવી ન હોય તો કોઈપણ પરિસ્થિતિનો તેની વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. આમ, માત્ર આ હકીકત પરથી કે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની ઉલટ તપાસમાં એવો સૂચન કરવામાં આવ્યો હતો કે ધારમશી અને તાલશીએ અપીલકર્તાઓને વાડીના ખેતર બહાર માર્યા હતા, એવો કોઈ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય નહીં કે આરોપીઓએ તે સ્વીકારી લીધું હતું.

૧૮. ધ્યાનમાં રાખવાની એક અન્ય સમાન રીતે મહત્વની સિદ્ધાંત એ છે કે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની પ્રતિષ્ઠાપરીક્ષામાં

કરાયેલા સૂચનોનો ઉપયોગ ફરિયાદ પક્ષના પુરાવામાંની ખામીઓ પૂરી કરવા માટે કરી શકાય નહીં. આરોપીઓની દોષિતતા સાબિત કરવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર છે. આવા સૂચનો ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૨ હેઠળ આરોપીના નિવેદન કરતાં ઊંચી સ્થિતિ ધરાવી શકતા નથી. જ્યાં સુધી ફરિયાદ પક્ષ પોતાના વિરુદ્ધ સંતોષકારક પુરાવાથી પોતાનો કેસ સાબિત ન કરે, ત્યાં સુધી ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૨ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન આરોપી વિરુદ્ધ ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ માત્ર ફરિયાદ પક્ષના કેસને ખાતરી આપવાની પૂરકતા માટે થાય છે, પરંતુ ફરિયાદ પક્ષના પુરાવામાં રહેલી ખામી પૂરી કરવા માટે તેનો કદી ઉપયોગ થઈ શકે નહીં. સત્ર અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશે, અમારા મતે, આરોપીના વકીલ દ્વારા ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ ધરમશી અને પ્રેમજીની પ્રતિષ્ઠાપરીક્ષામાં મૂકાયેલા સૂચનો પર આધાર રાખીને, તેમને આરોપીના નિવેદનરૂપે સ્વીકારીને તેમ પર બાંધકામરૂપ ગણાવી, અને તેમાં રજૂ કરાયેલ કેસને આરોપી વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ તરીકે ગણાવામાં સ્પષ્ટ રીતે ભૂલ કરી હતી. વર્તમાન કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવા આરોપીઓએ અપરાધ કર્યો હતો

તે સાબિત કરવા માટે સંપૂર્ણપણે અપૂરતા છે અને ફરિયાદ પક્ષને ખાતરી આપવાના પ્રશ્નનો ઉદ્ભવ જ થતો નથી. એ પરિસ્થિતિ કે પ્રતિક્ષપરીક્ષાઓમાં ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓને એ સૂચનો મૂકવામાં આવ્યા હતા કે ધરમશી અને તલશીએ આરોપી નં. ૧ અને ૨ને તેમની વાડીની બહાર માર માર્યો હતો, તેનો ઉપયોગ ફરિયાદ પક્ષના પુરાવામાંની ખામી પૂરી કરવા માટે આરોપીઓ વિરુદ્ધ કરી શકાય નહીં.

૨૯. અમારા મતે, અત્યંત આદરપૂર્વક, કોલી ત્રિકમ જીવરાજ (ઉપરોક્ત) માં તેમના લોર્ડશિપ્સ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા દષ્ટિકોણો, આ મુદ્દા પર સર્વોચ્ચ અદાલતના અનુસર્તી નિર્ણયો ધ્યાનમાં લેતા, કાનૂનનો યોગ્ય સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરતા નથી.

૩૦. તારાણ બોરા ઉર્ફે અલોક હજારિકા વિ. આસામ રાજ્યમાં, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૦ કિ.એલ.જે. ૪૦૭૬માં નોંધાયેલ છે, સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચ એક અપીલની સુનાવણી કરી રહી હતી, જે ગૂઝરાણૈ સ્થિત નિર્દિષ્ટ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ સામે દાખલ કરવામાં આવી હતી, ટાડા સત્ર વાદમાં, જેમાં અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૫ સાથે વાંચિત આતંકવાદી અને વિઘાતક પ્રવૃત્તિઓ

(નિવારણ) અધિનિયમની કલમ ૩ (૧) અને ૩ (૫) હેઠળ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હતો.

૩૦.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતે રેકૉર્ડ પુરાવાની વિચારણા કરતી વખતે એક સૂચનાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે એક સાક્ષીને મુકવામાં આવ્યું હતું, અને આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા તે સૂચનાના જવાબમાં સાક્ષીએ આપેલા ઉત્તરની વિચારણા કરીને, આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે આરોપીની હાજરી સ્વીકારવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૧૫, ૧૬ અને ૧૭માં કરેલી નીચેની ટિપ્પણીઓ અમે લાભપૂર્વક ઉદ્ઘૃત કરીએ છીએ:

૧૫. સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું કે હુમલા દરમિયાન હુમલાખોરે તેને આસામની સંયુક્ત મુક્તિ મોરચા (યુએલએફએ) વિશે સૈન્યને માહિતી આપવાનો આરોપ મૂક્યો હતો. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે ત્રીજી રાત્રે તેને આંખો પર પટ્ટી બાંધીને સાયકલ પર અન્ય સ્થળે લઈ જવાયો હતો અને જ્યારે તેની આંખોની પટ્ટી ખોલવામાં આવી, ત્યારે તેણે પોતાના નાનો ભાઈ-કુમુદ કાકતી (પ.સા.-૨) તથા પોતાની પત્ની શ્રીમતી પ્રેમા કાકતી (પ.સા.-૩)ને જોઈ શક્યા. તે સ્થળ દુલિયાપાઠર હતું, જે તેના સકરાહી ગામથી આશરે ૬-૭ કિમી દૂર છે. સાક્ષીએ

અપીલકર્તા-તરુણ બોરાને ઓળખ્યો અને જણાવ્યું કે ઘટનાના દિવસે નન્દેશ્વર બોરાના નિવાસસ્થાનેથી એમ્બેસેડર કારમાં તેને લઈ જનાર તે જ હતો.

૧૬. પ્રતિપરીક્ષામાં સાક્ષીએ નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું :
"આરોપી-તરુણ બોરાએ મારી આંખો આંધી નહોતી કરી અને ન તો તેણે મારા પર હુમલો કર્યો હતો."

૧૭. પ્રતિપરીક્ષણનો આ ભાગ સમગ્ર ઘટનાક્રમમાં આરોપી-તરુણ બોરાની હાજરીનો સંકેત આપે છે. આ સ્પષ્ટ રીતે આરોપી-તરુણ બોરાની હાજરીને સ્વીકારેલી હોવાનું સૂચવે છે. માત્ર ઈનકાર એટલો છે કે આરોપીએ સાક્ષીની આંખો પર પટ્ટી બાંધવામાં ભાગ લીધો નહોતો અને ન તો તેની પર હુમલો કર્યો હતો.

૩૧. રાકેશકુમાર ઉપનામ બબલી વિ. રાજ્ય હરિયાણા માં, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૬૯૦, સર્વોચ્ચ અદાલત એક અપીલની સુનાવણી કરી રહી હતી, જે વડી અદાલતના તે નિર્ણય સામે હતી જેમાં સત્ર ન્યાયાધીશના આદેશને યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો હતો, અને જેના દ્વારા અપીલકર્તા તથા અન્ય ત્રણ વ્યક્તિઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ વાંચીત કલમ ૩૪ હેઠળ દોષિત

ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. રેકૉર્ડ સાક્ષ્યનું પુનર્મૂલવણી કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૪, સુબેસિંગની જેરહરીમાં, ઘટનાના સમયે આરોપીઓમાંના એકે પહેરેલી શર્ટના રંગ અંગે એક સૂચન કરવામાં આવ્યું હતું. બચાવ પક્ષ દ્વારા કરાયેલા સૂચનની પ્રકૃતિ તથા તેના જવાબને ધ્યાનમાં લઈને, સર્વોચ્ચ અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચી કે ધરમ વીર નામના આરોપીની હાજરી ઘટનાસ્થળે, ઘટનાના સમયે, સ્થાપિત થઈ હતી. નીચે પરાગ્રાફ ૮ અને ૯માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી નીચેની નોંધો અમે લાભદાયી રીતે ઉદ્ઘૃત કરીએ છીએ:

૮. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૩, ભગત સિંહે, પોતાની મુખ્ય પૂછપરછમાં જણાવ્યું હતું કે ઘટનાસમયે તેણે આરોપીને ઓળખી કાઢ્યા હતા. પરંતુ આશ્ચર્યજનક રીતે, વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશે નિર્દેશ કર્યો તેમ, તેને આ બાબતે કે તેણે આરોપીને કેવી રીતે અને કઈ રીતે ઓળખી શક્યો તે અંગે જરાય સામે પૂછપરછ કરવામાં આવી નહોતી. તેને એ સૂચન પણ આપવામાં આવ્યું નહોતું કે સ્થળ અંધારું હતું અને મૃતકના હુમલાખોરોને ઓળખવું શક્ય નહોતું.

૯. તેમની પ્રતિપરીક્ષામાં, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૪, સુબે સિદ્ધિ જણાવ્યું હતું કે આરોપી ધરમ વીરે સફેદ રંગની શર્ટ પહેરી હતી. આરોપી તરફથી તેમને સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે ધરમ વીરે ક્રીમ રંગની શર્ટ પહેરી હતી. તે સૂચનાના જવાબમાં, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૪એ કહ્યું હતું કે “એવું સાચું નથી કે આરોપી ધરમ વીરે તે સમયે સફેદ રંગની બદલે ક્રીમ રંગની શર્ટ પહેરી હતી.” માનનીય સત્ર ન્યાયાધીશે યોગ્ય રીતે નોંધ્યું છે કે ઉપરોક્ત સૂચનાથી ઓછામાં ઓછું ઘટનાસ્થળે ઘટનાના સમયે આરોપી ધરમ વીરની ઉપસ્થિતિ તો સાબિત થાય છે.

૩૨. આમ, ઉપરોક્ત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જિરહ દરમિયાન સાક્ષીને બચાવ પક્ષના વકીલે કરેલી સૂચના જો કોઈ પણ રીતે દોષારોપક સ્વરૂપની જણાય, તો તે નિશ્ચિતપણે આરોપીને બાધ્ય કરશે અને આરોપી એ દલીલના આધારે બચી શકશે નહીં કે તેના વકીલને તેના મુકદ્દમદાર વિરુદ્ધ સ્વીકારોક્તિના સ્વરૂપની સૂચનાઓ કરવાની અપ્રત્યક્ષ સત્તા નહોતી.

૩૩. બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈપણ છૂટછાટ અથવા તથ્યની સ્વીકૃતિ નિઃસંદેહ તેમના અસીલ પર બાધ્યકારક રહેશે, કાયદાના પ્રશ્ન અંગેની છૂટછાટ સિવાય. કાનૂની સિદ્ધાંત તરીકે, અમે આ અદાલતના માનનીય

ન્યાયમૂર્તિઓએ કોલી ત્રિકમ જીવરાજ (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરેલા દષ્ટિકોણ સાથે સહમત થઈ શકતા નથી કે જે સાક્ષીએ જિરહ દરમિયાન બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરાયેલા સૂચનના જવાબમાં જવાબ આપ્યો હોય, તે જવાબ જો આરોપીને કોઈપણ રીતે દોષારોપણ કરતો હોય, તો તેને કોઈ મૂલ્ય કે ઉપયોગિતા આપવી ન જોઈએ. એ જ સમયે, અમે આ અદાલતના માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓએ વ્યક્ત કરેલા દષ્ટિકોણ સાથે પણ સહમત થઈ શકતા નથી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધાયેલ આરોપીની નિવેદન જો તેમાં દોષસૂચક સ્વીકારોક્તિઓ સમાવિષ્ટ હોય, તો તેને કોઈ મૂલ્ય કે ઉપયોગિતા આપવી ન જોઈએ.”

૧૭. તેથી, ઉપર ચર્ચાયેલ કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, પ્રતિપરીક્ષણ દરમિયાન સાક્ષીને બચાવપક્ષ દ્વારા મૂકાઈ શકે એવા સૂચનોની પુરાવાકીય કિંમત બાબતે, એ સિદ્ધ થાય છે કે આરોપી પીડિત સાથે હતો અને તેણે પીડિતને પોતાના ઘેર લઈ જઈ તે બંધ કરી દીધું હતું. આ હકીકત એ સૂચવે છે કે અમુક સમય સુધી આરોપી અને પીડિત આરોપીના ઘરમાં એકલાં જ સાથે હતા. બચાવપક્ષે જ અભિલેખ પર લાવ્યું છે કે સંબંધિત સમયે આરોપીની માતા પોતાના ઘરમાં હાજર નહોતી.

૧૮. અમે પણ રેકૉર્ડ પર આવેલી સાક્ષ્યમાંથી ઉપજતી એક અન્ય દોષારોપક પરિસ્થિતિની નોંધ લઈએ છીએ. પીડિતાની માતાએ પોતાના સાક્ષ્યમાં નિવેદન આપ્યું છે કે પીડિતા અત્યંત ભયભીત થઈ દોડી દોડીને ઘરે આવી હતી અને તેણે આરોપી દ્વારા કરાયેલ હોવાનું આક્ષેપિત કૃત્ય વિશે તેને જાણ કરી હતી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, હકીકતમાં, આ બાબત બચાવ પક્ષે જ રેકૉર્ડ પર લાવી છે કે પીડિતા રડતી રડતી ઘરે આવી હતી અને ખૂબ ભયભીત હતી. આમ, આરોપીના ઘરની અંદર કંઈક બન્યું હતું અને પીડિતા જ્યારેથી આરોપીના પંજામાંથી પોતાને મુક્ત કરી શકી, ત્યારેથી તે સીધી પોતાના ઘરે દોડી ગઈ અને પોતાની માતા સમક્ષ આ ઘટના અંગે ખુલાસો કર્યો. ઘટના બાદ ટૂંકા સમયગાળામાં પીડિતાનું નિવેદન સાક્ષ્ય અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ “રેસ ગેસ્ટે” તરીકે ગ્રાહ્ય છે.

૧૯. અંગ્રેજી અને અમેરિકન પુસ્તકોમાં ‘રિસ જેસ્ટી’ શીર્ષક હેઠળ જે વિષયનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, તે ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમની કલમો ૬, ૭ અને ૮માં તેમજ અંશતઃ કલમ ૯માં વ્યાપકરૂપે જોવા મળે છે. સર જેમ્સ સ્ટીફને ‘રિસ જેસ્ટી’ની વ્યાખ્યા એવી પરસ્પર સંકળાયેલી હકીકતોના સમૂહ તરીકે કરી હતી, જેને એક જ નામથી સંબોધી શકાય, જેમ કે કોઈ ગુનો, કરાર, કાયદા વિરુદ્ધનું કૃત્ય અથવા કોઈપણ અન્ય તપાસનો વિષય, જે વિવાદાસ્પદ હોઈ શકે. સાક્ષ્યના નિયમ મુજબ રિસ જેસ્ટીને સ્વીકારવામાં આવે છે અને રિસ ઇન્ટર આલિયો બહાર રાખવામાં આવે છે. નિર્ણિત કેસોમાંથી નિષ્પન્ન થતી દૃષ્ટાંતો

દર્શાવે છે કે પત્નીનું એક નિવેદન: ઈજા થતાં જ તાત્કાલિક અને પોતાને લાભ થાય એવું કંઈપણ ઘડવાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં કરાયેલું, સ્વીકાર્ય માનવામાં આવ્યું. આરોપીએ ઈજાઓ પહોંચાડ્યાની વાત કહેતાં, પિડિતનું ઈજાઓ થવાના તરત બાદ કરાયેલું નિવેદન કલમ હેઠળ સ્વીકાર્ય માનવામાં આવ્યું. ઉત્તેજના-અવસ્થા ઉત્તેજક ઘટનાના અંત પછી પણ યથાવત્ રહી શકે છે અને આ માનવીય તત્વ જ એવાં ઉત્તેજનામાં કરાયેલા નિવેદનને ઉત્તેજક હકીકતના પુરાવા તરીકે સ્વીકાર્ય બનાવે છે. જો કે નિવેદન ઘટનાપશ્ચાત્ કરાયેલું હોય, તો પણ તેને સ્વીકાર્ય માનવામાં આવે છે, કારણ કે તથ્યના ન્યાયાધીશને આ અનુમાન સ્વીકારવા માટે પ્રેરણા મળે છે કે ઉત્તેજક હકીકતનો પ્રભાવ નિવેદન કરાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહ્યો હતો, અને ઉત્તેજક હકીકત તથા નિવેદન વચ્ચે સમયની નિકટતા હતી. કસોટી એ છે કે બનાવટની શક્યતા અથવા પોતાના લાભ માટે કંઈપણ ઘડવામાં આવ્યું હોય તેવી શક્યતાને દૂર કરવી, એટલે કે નિવેદન અને હકીકત વચ્ચે એવી નોંધપાત્ર સમકાલીનતા હતી, ભલે નિવેદન તેના ઘટવા દરમિયાન અથવા તરત પહેલાં કે પછી કરવામાં આવ્યું હોય. જો તથ્યનો ન્યાયાધીશ આ બાબતે સંતોષ પામે કે નિવેદન અને હકીકત વચ્ચેનો અંતરાલ, ભલે બહુ નાનો હોય, એવો હતો કે જે બનાવટની સંભાવના ઉભી કરતો હતો, તો નિવેદન રિસ જેસ્ટીનો ભાગ રહેતું નથી. તેના વિપરીત, જો અંતરાલ ટૂંકો ન હોય, પરંતુ એવો હોય કે જેમાંથી એવું અનુમાન કાઢી શકાય કે નિવેદક

હજી પણ હકીકતની ઉત્તેજનામાં હતો, તો તે નિવેદન રિસ જેસ્ટીનો ભાગ ગણાશે.

પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ની આવશ્યકતા એ છે કે નિવેદન કૃત્ય સાથે સમકાલીન રીતે અથવા તરત બાદ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ અને એવો સમયાંતર ન હોવો જોઈએ કે જેથી તે ભૂતકાળની ઘટનાઓનું વર્ણન બની જાય અથવા રચના કરવા માટે સમય મળી જાય. તેથી, પીડિતાએ પોતાની માતાને આપેલ નિવેદનો સ્વાભાવિક હતા, એવું અનુસરવામાં આવે છે. તે ત્યારે કરવામાં આવ્યા હતા જ્યારે તે હજી પણ પોતાની સાથે બનેલી ઘટનાના આઘાત હેઠળ હતી. તે બહુ જ ભયભીત હતી અને રડી રહી હતી. આવા નિવેદનો નિઃસંદેહ રીતે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ અને ૮, દૃષ્ટાંત (જે) હેઠળ સ્વીકાર્ય ગણાશે. એવી પરિસ્થિતિઓ ઊભી થઈ શકે છે જ્યાં કોઈ નિવેદન કલમ ૬ હેઠળ સ્વીકાર્ય ન હોવા છતાં, કલમ ૮ હેઠળ વર્તનના પુરાવા તરીકે અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૭ હેઠળ સાક્ષીની સાક્ષ્યની પુષ્ટિ કરનાર પૂર્વવર્તી નિવેદન તરીકે સ્વીકાર્ય હોઈ શકે છે. એવું કહી શકાય કે પીડિતાએ પોતાની માતાને આપેલું નિવેદન પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ અને ૮ હેઠળ સ્વીકાર્ય છે. તેમ છતાં, અમે એટલું ઉમેરવામાં સંકોચતા નથી કે જો તે નિવેદન પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ વિચારણામાંથી બહાર રાખવામાં આવ્યું હોત, તો પણ તે નિઃસંદેહ રીતે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૭ હેઠળ સ્વીકાર્ય હોત.

૨૧. હવે અમે એ બાબત પર વિચારણા કરીએ છીએ કે શું પીડિતાની બાળ સાક્ષી તરીકેની સાક્ષી સમગ્રરૂપે સ્વીકારીને આરોપીને બળાત્કારના ગુનામાં દોષિત ઠરાવવો જોઈએ.

૨૨. રેકૉર્ડ પુરાવાનું, એટલે કે મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજ, મૂલવણી કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, કાનૂની સ્થિતિ અંગેનો યોગ્ય ખ્યાલ આપવો યોગ્ય રહેશે.

૨૩. બળાત્કારના કેસોમાં, કાયદો કોઈ સમર્થનની આવશ્યકતા રાખતો નથી અને, તેથી, જો ફરિયાદી સ્ત્રીનું સાક્ષ્ય વિશ્વસનીય માનવામાં આવે, તો તેના એકલ સાક્ષ્યના આધાર પર આરોપીને દોષિત ઠરાવવામાં કોઈ પ્રતિબંધ રહેતો નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ફરિયાદી સ્ત્રીના નિવેદન પર આધાર રાખી શકાય તે પહેલાં સમર્થનની આવશ્યકતા મૂકતો એવો કોઈ કાયદો નથી. નિર્વિવાદપણે, ફરિયાદી સ્ત્રી એક સક્ષમ સાક્ષી છે (પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૮ જુઓ). તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૩૩ના ક્ષેત્રમાં સહઅપરાધી નથી. તેથી, તેના નિવેદનને, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪-બ (૧૧૪-એ)ના અર્થમાં, સમર્થનની આવશ્યકતા રહેતી નથી, જે જોગવાઈ કરે છે કે સહઅપરાધી તેટલી સુધી વિશ્વસનીય ગણાતી નથી જ્યાં સુધી તેના મહત્વપૂર્ણ વિગતોમાં સમર્થન ન મળે. ફરિયાદી સ્ત્રી અન્ય કોઈ પણ અપરાધના અન્ય કોઈ પણ

પીડિતની જેમ એક પીડિત છે. તેથી, તેના નિવેદનને પણ એટલું જ વજન આપવાનું રહે છે જેટલું કોઈ ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિના નિવેદનને આપવાનું રહે છે. અતએવ, જો ફરિયાદી સ્ત્રીનું નિવેદન તેણીને કોણે લૂંટી છે તે મુદ્દે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ હોય, તો કોઈ પણ કારણસર, કોઈ પણ દિશામાંથી કોઈ પણ સમર્થન વિના, તે નિવેદન દોષસિદ્ધિનો આધાર કેમ બની ન શકે તેવું કોઈ કારણ રહેતું નથી. તેથી, તેના નિવેદનની કસોટી અન્ય કોઈ પણ સાક્ષીના નિવેદનની જેમ જ કરવી પડે છે અને જો તેમાં સત્યનો આભાસ હોય તથા તે વિશ્વાસ ઉપજાવે, તો અદાલતો તેના પર આધાર રાખવા બાંધ્ય રહેશે. એવી પરિસ્થિતિમાં, તેમને સમર્થનની શોધ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. આ બાબતનો બીજો એક પાસો પણ છે. છેડછાડ અને બળાત્કાર જેવા ગુનાઓ છુપાઈને આચરવામાં આવે છે. હાલના કેસ જેવી સ્થિતિમાં આરોપીઓ હંમેશાં એકાંત સ્થળોની શોધમાં રહે છે, જ્યાં જનસામાન્યની આવન-જાવન ઓછી હોય, જેથી આવા પ્રકારના ગુનાઓ કરી શકાય. તેથી, મોટાભાગે, આવી પરિસ્થિતિઓમાં ફરિયાદી સ્ત્રીના સાક્ષ્યની પુષ્ટિ કરી શકે એવો અન્ય કોઈ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી ઉપલબ્ધ રહેતો નથી.

૨૪. સર્વોચ્ચ અદાલતના મહાનુભાવો દ્વારા મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. ચંદરપ્રકાશ કેવલચંદ જેન, (૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૫૫૦: (૧૯૯૦) ક્રિ.એલ.જે. ૮૮૯) માં નોંધાયેલ અવલોકનો દ્વારા અમારું ઉપરોક્ત મંતવ્ય વધુ સુદઢ થાય છે, જેમાં

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ અહમદી એ અદાલત તરફથી બોલતાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમે માનીએ છીએ કે તે યોગ્ય છે, તાજેતરના ભૂતકાળમાં લૈંગિક ઉદ્ધંધનના કેસોની સંખ્યા, ખાસ કરીને કર્ટડીમાં છેડતી અને બળાત્કારના કેસોમાં થયેલા વધારાને ધ્યાનમાં રાખીને, જો તે હજુ પણ પ્રવર્તમાન હોય, તો એ ભાવના દૂર કરવી યોગ્ય છે કે લૈંગિક હિંસાનો ભોગ બનેલી સ્ત્રીની સાક્ષીને સામાન્ય રીતે અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ કેસો સિવાય મહત્વની બાબતોમાં સમર્થન મળવું જ જોઈએ. અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ કેસો સિવાય સમર્થન માગવું એટલે લોભના શિકાર બનેલી સ્ત્રીને ગુનામાં સહઅપરાધી સમાન ગણવી અને એ રીતે નારીજાતિનું અપમાન કરવું. ગુનામાં સહઅપરાધીની જેમ મહત્વની બાબતોમાં સમર્થન ન મળે ત્યાં સુધી તેના દુઃખની કથા માનવામાં નહીં આવે એમ કોઈ સ્ત્રીને કહેવું એ તો દુઃખ પર દુઃખ ઉમેરવા સમાન છે. લૈંગિક વર્તન બાબતે આપણો સમાજ પરંપરાગત છે. કેટલાક પશ્ચિમી અને યુરોપીય દેશોની જેમ આપણો સમાજ અંકુશવિહોળો નથી. જાહેર જીવનમાં શિષ્ટાચાર અને નૈતિકતાનો આપણો ધોરણ એ દેશો જેવો નથી. તેમ છતાં, દુઃખની વાત છે કે આપણા દેશમાં નારીજાતિ

પ્રત્યેનો આદર ઘટી રહ્યો છે અને છેડતી તથા બળાત્કારના
કેસો સતત વધી રહ્યા છે..... અદાલતોએ પણ એ સમજવું
જોઈએ કે સામાન્ય રીતે, ખાસ કરીને એક યુવાન કન્યા,
પોતાની પવિત્રતા અંગે ખોટો આક્ષેપ લગાવી પોતાની પ્રતિષ્ઠા
ઢાવ પર નહીં મૂકે.”.

૨૫. ઉપરોક્ત દષ્ટિકોણ કર્નેલ સિંહ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૫) ૬ જેટી
(એસસી) ૪૩૭: (એઆઈઆર ૧૯૯૫, એસસી ૨૪૭૨) માં ફરી દોહરાવવામાં
આવ્યો હતો, પેરા ૮ મુજબ.

૨૬. ભારવડા ભોગીનભાઈ હીરજીભાઈ વિ. ગુજરાત રાજ્ય, એ.આઈ.આર.
૧૯૮૩ એસ.સી. ૭૫૩ : ૧૯૮૩ ક્રિ.એલ.જે. ૧૦૯૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે
એ.આઈ.આર.ના પૃષ્ઠ ૭૫૬ પર નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

"બળાત્કારના કેસમાં દોષસિદ્ધિ માટે આધારપૂર્તિ અનિવાર્ય
શરત નથી. ભારતીય પરિસ્થિતિમાં, આધારપૂર્તિના અભાવે
લૅંગિક હુમલાની પીડિતાની સાક્ષી પર નિયમરૂપે અમલ ન
કરવો એ ઘા પર મીઠું ભભરાવા સમાન છે. બળાત્કાર અથવા
લૅંગિક સતામણી અંગે ફરિયાદ કરતી યુવતી કે સ્ત્રીની સાક્ષીને
શંકા, અવિશ્વાસ અથવા સંદેહના પડદાથી આરછાદિત

ચશ્માના સહારે કેમ જોવી જોઈએ? તેમ કરવું એટલે પુરુષપ્રધાન
સમાજમાં પુરુષપ્રધાનતાના આરોપને સમર્થન આપવું. (પૃષ્ઠ
૭૫૭ પર) એર

ભારતમાં પરંપરાગત, અપરમિસિવ સમાજમાં કોઈ પણ ઘટના,
જે તેની પવિત્રતા અંગે આંચ લાવતી હોય, એવી ઘટના ક્યારેય
બની જ નહોતી તેમ સ્વીકારવામાં પણ એક યુવતી કે સ્ત્રી
અતિશય અનિચ્છુક રહેતી. તેને સમાજ દ્વારા બહિષ્કૃત કરવામાં
આવવાની અથવા સમાજ દ્વારા, જેમાં તેના પોતાના
પરિવારજનો, સગાસંબંધી, મિત્રો અને પડોશીઓ પણ
સમાવેશ થાય છે, તુરંચ ગણવામાં આવવાની ભીતિની સંપૂર્ણ
જાગૃતિ રહેતી. તેને પોતાના પતિ તથા નજીકના
સગાસંબંધીઓનો પ્રેમ અને આદર ગુમાવી દેવાનો તથા તેનું
વૈવાહિક ગૃહ અને સુખાકારી વિખેરાઈ જવાનો જોખમ રહેતો. જો
તે અવિવાહિત હોય, તો તેને એ આશંકા રહેતી કે યોગ્ય અને
પ્રતિષ્ઠિત અથવા સ્વીકાર્ય કુટુંબમાંથી યોગ્ય સંબંધ મેળવો
મુશ્કેલ થશે. આ અને આવા અન્ય પરિબળોને ધ્યાનમાં લેતાં
પીડિતો તથા તેમના સગાસંબંધીઓ દોષીને કાયદાના હવાલે
કરવા બાબતે બહુ ઉત્સુક રહેતા નથી. અને જ્યારે આવા

પરિબળોની વચ્ચે ગુનો પ્રકાશમાં આવે છે, ત્યારે એવો
આંતરિક વિશ્વાસ રહે છે કે આરોપ કૃત્રિમ નહીં પરંતુ સાચો છે.

૨૭. સર્વોચ્ચ અદાલતની ઉપર ઉદ્ભૂત અવલોકનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કાયદો પુષ્ટિકરણની આવશ્યકતા રાખતો નથી અને, તેથી, જો પીડિતાની સાક્ષી વિશ્વસનીય માનવામાં આવે, તો માત્ર તેના સાક્ષ્યના આધારે આરોપીને દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ અડચણ નથી.

૨૮. રમેશ્વર કલ્યાણ સિંહ વિ. રાજ્ય રાજસ્થાન, એર ૧૯૫૨ એસસી ૫૪ : ૧૯૫૨ ક્રિ એલજે ૫૪૭, એક એવો મામલો છે જેમાં આરોપી રમેશ્વર સામે આઠ વર્ષની એક નાની બાળકી પર બળાત્કાર કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. તે મામલામાં, બળાત્કારના કેસમાં માત્ર ફરિયાદિનીના અસમર્થિત સાક્ષ્યના આધારે આરોપીની દોષસિદ્ધિ ગેરકાયદે બને છે કે કેમ, એ મુદ્દે વિચારણા કરતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું (એર ના પૃષ્ઠ ૫૭ પર) :

નિયમ, જે કેસોના આધારે કાયદાના એક સિદ્ધાંતરૂપે દૃઢ બની
ગયો છે, તે એવો નથી કે દોષસિદ્ધિ થવા પૂર્વે સબળ પુરાવો
અનિવાર્ય જ છે; પરંતુ એવો છે કે સાવચેતીના વિષયરૂપે સબળ
પુરાવાની આવશ્યકતા, સિવાય કે પરિસ્થિતિઓ તેને બાજુએ
રાખવું સુરક્ષિત બનાવે, ન્યાયાધીશના મનમાં હોવી જોઈએ,

અને જ્યુરીવાળા કેસોમાં, સબળ પુરાવા વિના દોષસિદ્ધિ ટકી શકે તે પૂર્વે, તે આદેશમાં સ્થાન પામવી જોઈએ. બાળકની નરમ વય, સાથે સાથે કેસમાં દેખાતી અન્ય પરિસ્થિતિઓ, જેમ કે, ઉદાહરણરૂપ, તેનું વર્તન, શિક્ષણ આપીને તૈયાર કર્યાની સંભાવનાનો અભાવ અને તેમ જ અન્ય બાબતો, સબળ પુરાવાને આવશ્યક બનાવી શકે છે; પરંતુ તે દરેક કેસમાં તથ્યનો પ્રશ્ન છે. કાયદાનો એકમાત્ર નિયમ એ છે કે આ સાવચેતીનો નિયમ, કેસ જેવો હોય તે મુજબ, ન્યાયાધીશના અથવા જ્યુરીના મનમાં હોવો જોઈએ અને તેમના દ્વારા સમજાયેલ તથા મૂલવાયેલ હોવો જોઈએ. કોઈ એવો પ્રચલિત નિયમ નથી કે દરેક કેસમાં, દોષસિદ્ધિ યથાવત્ રહી શકે તે માટે, સબળ પુરાવો આવશ્યક જ હોવો જોઈએ.

૨૯. શેખ ઝાકિર વિ. બિહાર રાજ્ય, એઆઈઆર ૧૯૮૩ સર્વોચ્ચ અદાલત ૯૧૧ : ૧૯૮૩ ક્રિ.એલ.જે. ૧૨૮૫ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે જો કોઈ દોષસિદ્ધિ માત્ર બિનસમર્થિત ફરિયાદી સ્ત્રીના પુરાવા પર આધારિત હોય, તો માત્ર આ એક જ આધાર પર તે ગેરકાયદેસર ગણાશે નહીં.

૩૦. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૭ માં નીચે મુજબ પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યું છે :

કોઈ સાક્ષીની સાક્ષીને સમર્થન આપવા માટે, તે જ તથ્ય સંબંધે, તે તથ્ય ઘટિત થયું ત્યારે અથવા તેના આસપાસના સમયમાં, અથવા તે તથ્યની તપાસ કરવા માટે કાયદેસર રીતે સક્ષમ કોઈ અધિકારી સમક્ષ, તે સાક્ષી દ્વારા કરાયેલ કોઈ પણ પૂર્વ નિવેદન પુરવાર કરી શકાય છે.

૩૧. રમેશ્વર સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) લગભગ આઠ વર્ષની પીડિત બાળકીનું તેની માતા સમક્ષ, ઘટનાના લગભગ ચાર કલાક પછી, તેના પર થયેલ બળાત્કાર અંગેનું નિવેદન સહાયક પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. વિલંબનું કારણ એ હતું કે પીડિત બાળકી જ્યારે ત્યાં ગઈ ત્યારે તેની માતા ઘરે હાજર નહોતી. આ સંદર્ભમાં "આસપાસ અથવા લગભગ"ની શરત પર સર્વોચ્ચ અદાલતે વિચાર કર્યો હતો અને એવી વિચારણા કરતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે મુખ્ય કસોટી એ છે કે નિવેદન કેસની પરિસ્થિતિઓમાં ચુકિતસંગત રીતે જેટલું વહેલું અપેક્ષિત હોઈ શકે તેટલું વહેલું આપવામાં આવ્યું હતું કે નહીં, અને પ્રેરણા આપવાની અથવા મનઘડંત રચવાની તક મળ્યા પહેલાં આપવામાં આવ્યું હતું કે નહીં.

૩૨. તબીબી પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે અદાલતે કયો અભિગમ અપનાવવો જોઈએ તે સર્વોચ્ચ અદાલતે ચીમનભાઈ ઉકાભાઈ વિ. ગુજરાત રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસસી ૪૮૪ : ૧૯૮૩ ફિ એલજે ૮૨૨ માં, એ.આઈ.આર. ના પૃષ્ઠ ૪૮૭ પર નીચે મુજબના અવલોકનો દ્વારા સ્પષ્ટ કર્યું છે:

સામાન્ય રીતે, તબીબી પુરાવાનું મૂલ્ય માત્ર પુષ્ટિકારક હોય છે. તે એટલું જ સાબિત કરે છે કે ઈજાઓનો દાવો કરાયેલ રીતે થવો શક્ય હતો અને એથી વધુ કંઈ નહીં. બચાવ પક્ષ તબીબી પુરાવાનો જે ઉપયોગ કરી શકે છે તે એ સાબિત કરવાનો છે કે ઈજાઓનો દાવો કરાયેલ રીતે કદી પણ થવી શક્ય નહોતી, અને આ રીતે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા ખંડિત કરવાનો છે. પરંતુ જ્યાં સુધી તબીબી પુરાવો પોતાના વારમાં એટલો આગળ ન જાય કે તે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ દાવો કરેલ રીતે ઈજાઓ થવાની તમામ સંભાવનાઓને સંપૂર્ણપણે નકારી ન નાખે, ત્યાં સુધી પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની સાક્ષીને તબીબી પુરાવા સાથેની કહેવાતી અસંગતતાના આધારે ફગાવી શકાય નહીં.

૩૩. સર્વોચ્ચ અદાલતે, ૨૦૦૧ ફિ.એલ.જે. ૭૦૫ માં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે (પેરા ૫ થી ૭):—

સ્વીકારવામાં આવે છે કે, ભાવ્યા (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૨), જે ઘટના સમયે આશરે ચાર વર્ષની હતી, એકમાત્ર સ્વતંત્ર પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી છે, જેને યોગ્ય રીતે શપથ અપાયો નહોતો. ઘટના થવાનો સમય અને સ્થળ તથા કેસની પરિસ્થિતિજન્ય બાબતો અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યક્ષદર્શી હોઈ શકે તેવી કોઈ સંભાવના સૂચવતી નથી. બાળ સાક્ષીની સાક્ષી સ્વયંમાં જ નકારી શકાય નહીં, પરંતુ અદાલતે, સાવચેતીના નિયમરૂપે, એવી સાક્ષીની કડક તપાસ કરવી આવશ્યક છે અને નિવેદનોની ગુણવત્તા તથા તેની વિશ્વસનીયતા અંગે સંતોષ થયા બાદ જ બાળ સાક્ષીના નિવેદનને સ્વીકારી દોષસિદ્ધિ આધારિત કરી શકાય. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૨ની સાક્ષી માત્ર તે કિશોરવયની છે તે આધારે જ અસ્વીકાર કરી શકાય નહીં. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૨ બાળ સાક્ષી હોવાની હકીકત અદાલતને તેની સાક્ષીની સાવધાની અને તકેદારીપૂર્વક તપાસ કરવાની ફરજ પાડે છે. જો તે પ્રતિપરીક્ષણની કસોટી પર ખરી ઉતરી હોવાનું દર્શાવવામાં આવે અને તેની સાક્ષીમાં કોઈ ખામી ન હોય, તો ફરિયાદ પક્ષ યોગ્ય રીતે માત્ર તેની સાક્ષી આધારે દોષસિદ્ધિનો દાવો કરી શકે છે; બાળ સાક્ષીની સાક્ષીની પુષ્ટિ કરવી કોઈ નિયમ નથી, પરંતુ સાવચેતી અને વિવેકનો ઉપાય

છે. બાળ સાક્ષીના નિવેદનમાં કેટલીક વિસંગતતાઓ હોય તે માત્રથી તેની સાક્ષી અસ્વીકારવાની આધારભૂતતા ઉભી થતી નથી. નિવેદનમાં રહેલી વિસંગતતાઓ, જો તે મહત્વની બાબતો સંબંધિત ન હોય, તો સામાન્ય સંજોગોમાં બાળ સાક્ષીની સાક્ષીને વધુ વિશ્વસનીય બનાવે છે, કારણ કે આવો સાક્ષી સામાન્ય રીતે પોતે જોયેલી બાબતોને તેણે જોયેલી હોવાનું માનવામાં આવતી કલ્પનાઓ સાથે ગૂંથવા તરફ ઝુકાવ રાખે છે. બાળ સાક્ષીની સાક્ષીની મૂલવણી કરતી વખતે અદાલતોને એ શક્યતા નકારી કાઢવાની ફરજ છે કે બાળકને પાઠ ભણાવવામાં આવ્યો હોય. પાઠ ભણાવવાનો અથવા ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા બાળ સાક્ષીનો ગેરઉદ્દેશપૂર્વક ઉપયોગ કરવાનો કોઈ આક્ષેપ ન હોય, તો આવા સાક્ષીની વિશ્વાસ પેદા કરતી સાક્ષી પર આધાર રાખવા સિવાય અદાલત પાસે બીજો વિકલ્પ રહેતો નથી, જેથી આરોપીને દોષી ઠેરવવો કે નિર્દોષ જાહેર કરવો તે નક્કી કરી શકાય.

આ અદાલતે પંચી વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૮) ૭ એસસીસી ૧૭૭ : ૧૯૯૮ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૨૭૭૭ : એઆઈઆર ૧૯૯૮ એસસી ૨૭૨૬ : ૧૯૯૮ ક્રિ એલજે ૪૦૪૪ : ૧૯૯૮ ઓલ એલજે ૨૦૧૮ માં ઠરાવ્યું હતું કે બાળ

સાક્ષીના પુરાવાનું વધુ કાળજીપૂર્વક અને વિશેષ સાવચેતીપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવું આવશ્યક છે, કારણ કે બાળક બીજાઓ જે કહે તેનાથી પ્રભાવિત થવા માટે સંવેદનશીલ હોય છે અને તેથી શિખવણનો સહેલો શિકાર બની જાય છે. બાળ સાક્ષીના પુરાવા પર આધાર રાખવામાં આવે તે પહેલાં તેનું પૂરતું સમર્થન મળવું જોઈએ, કારણ કે સમર્થનનો નિયમ કાયદાની કરતાં વ્યાવહારિક બુદ્ધિનો નિયમ વધુ છે (જુઓ . (૧૯૯૨) ૪ એસસીસી ૨૨૫ : ૧૯૯ એસસીડબલ્યુ ૨૫૮૨ : એઆઈઆર ૧૯૯૩ એસસી ૬૫ : ૧૯૯૨ કિ એલજે ૩૭૦૩. , ૧૯૯૩ સપ્લી (૩) એસસીસી ૬૬૭: ૨ એસસી ૨૨૭૫ : ૧૯૯૩ કિ એલજે ૨૬૦૫ , (૧૯૯૧) ૯ એસસીસી ૨૮૭ : ૧૯૯૧૬૧૩ : ૧૯૯૬ કિ એલજે ૨૩૦૭; , (૧૯૮૭) આ જ અસરનો નિર્ણય રાજ્ય વિ.ઉ. પ્ર. વિ. અશોક દિક્ષિત, (૨૦૦૦) ૩ એસસીસી ૭૦ : ૨,૦૦૦ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૫૪૮ : એઆઈઆર ૨૦૦૦ એસસી ૧૦૬૬ : ૨૦૦૦ કિ એલજે ૧૪૩૬ : ૨૦૦૦ ઓલ એલજે ૭૦૦. "

૩૪. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં, ફરિયાદી સ્ત્રી સાક્ષીની સાક્ષીને માત્ર આ કારણસર અસ્વીકાર કરી શકાય નહીં કે તે બાળકી છે.

એકમાત્ર કાનૂની આવશ્યકતા એ છે કે બાળ સાક્ષીની સાક્ષ્યનું અત્યંત સાવચેતીપૂર્વક મૂલ્યાંકન થવું જોઈએ, અને વર્તમાન કેસમાં તે કરવામાં આવી રહ્યું છે.

૩૫. સર્વોચ્ચ અદાલતે અમાં કુમાર અને અન્ય વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૩૭૯ ના કેસમાં અનુચ્છેદ-૫ થી ૧૧ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૫. સુસ્થાપિત છે કે બળાત્કારના ગુનાની પીડિતા હોવાની ફરિયાદ કરતી પીડિત સ્ત્રી અપરાધ બાદ સહભાગી ગણાતી નથી. કાયદાનો એવો કોઈ નિયમ નથી કે મહત્વના મુદ્દાઓમાં પુષ્ટિ વિના તેના સાક્ષ્ય પર આધાર રાખી શકાય નહીં. તે ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષી કરતાં ઊંચા પાંચેદાન પર છે. બીજા કેસમાં શારીરિક સ્વરૂપે ઈજા હોય છે, જ્યારે પહેલાના કેસમાં શારીરિક ઉપરાંત માનસિક અને ભાવનાત્મક ઈજા પણ હોય છે. તેમ છતાં, જો તથ્યોની અદાલતને પીડિત સ્ત્રીની વાતને તેના મુખમૂલ્યે સ્વીકારવી મુશ્કેલ જણાય, તો તે તેના સાક્ષ્યને વિશ્વાસ અપાવે એવું સીધું અથવા પરોક્ષ પુરાવું શોધી શકે છે. સાથી અપરાધીની સંદર્ભમાં સમજાતી પુષ્ટિથી ઓછી એવી ખાતરી પૂરતી રહેશે.

ક. બળાત્કારનો ગુનો અધ્યાય ૧૬ માં આવે છે. તે માનવ શરીરને અસર કરતો ગુનો છે. તે અધ્યાયમાં “લૅંગિક ગુનાઓ” માટે અલગ શીર્ષક છે, જે... , ... અને ...ને આવરી લે છે. “બળાત્કાર” ની વ્યાખ્યા ... માં આપવામાં આવી છે. ... અને ... માં ૧૯૮૩ના અધિનિયમ દ્વારા નોંધપાત્ર ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે, અને નવા અધિનિયમ દ્વારા, એટલે કે, ૩૭૬એ, ૩૭૬બી, ૩૭૬સી અને ૩૭૬ડી, અનેક નવી જોગવાઈઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. ઝડપી અને વ્યાપક આ ફેરફારો એ ધારાસભ્યનો આશય પ્રતિબિંબિત કરે છે કે સ્ત્રીની ગૌરવને અસર કરનાર બળાત્કારના ગુનાને કડક હાથે અટકાવવામાં આવે. બળાત્કારનો ગુનો તેના સરળતમ અર્થમાં ‘સ્ત્રીની તેના સંમતિ વિના, બળ, ભય અથવા છેતરપિંડી દ્વારા થતી અપહરણાત્મક ભોગવટ’ છે, અથવા ‘સ્ત્રી પર તેના ઈચ્છાવિરુદ્ધ બળપૂર્વક થતું જાતીય સંભોગ’ છે. ‘બળાત્કાર અથવા રેપ્ટસ’ ત્યારે કહેવાય જ્યારે કોઈ પુરુષ સ્ત્રી સાથે બળપૂર્વક અને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ જાતીય સંભોગ કરે (કો. લિટ. ૧૨૩ બિ); અથવા, વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, ‘બળાત્કાર એટલે નિર્ધારિત વયથી ઉપરની કોઈ પણ સ્ત્રી સાથે તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કરાયેલ જાતીય સંભોગ; અથવા તે

વયથી નીચેની કન્યા સાથે, તેની ઇચ્છા સાથે અથવા વિરુદ્ધ કરાયેલ જાતીય સંભોગ'. (હેલ પી.સી. ૬૨૮) બળાત્કારના આરોપપત્રમાં આવશ્યક શબ્દો રાપુઈટ અને કાર્નાલિટર કોંબોવિટ છે; પરંતુ કાર્નાલિટર કોંબોવિટ, અથવા રાપુઈટ શબ્દ વિના અન્ય કોઈ પરોક્ષ વર્ણન, કાનૂની અર્થમાં બળાત્કાર વ્યક્ત કરવા પૂરતા નથી: (૧ હેન. ૬, ૧૧, ૯ એડવ. ૪, ૨૬ એ (હેલ પી.સી. ૬૨૮). બળાત્કારના ગુનામાં, 'જાતીય સંભોગ' નો અર્થ પુરુષજનન અંગ દ્વારા, જે અંગ સાથે જાતીય સંભોગ થયો હોવાનું આક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું છે, તેના અતિ અલ્પતમ અંશે પણ પ્રવેશ થવો એવો થાય છે (સ્ટીફન્સ ક્રિમિનલ લૉ, ૯મી આવૃત્તિ, પૃ. ૨૬૨). "એન્સાયક્લોપીડિયા ઓફ ક્રાઇમ એન્ડ જસ્ટિસ" (ખંડ ૪, પૃષ્ઠ ૧૩૫૬) માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે "...અતિ નાનો પ્રવેશ પણ પૂરતો છે અને સાવ આવશ્યક નથી". હેલ્સબરીઝ સ્ટેચ્યુટ્સ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ એન્ડ વેલ્સ (ચોથી આવૃત્તિ) ખંડ ૧૨ માં જણાવાયું છે કે જાતીય સંભોગ સિદ્ધ કરવા માટે પ્રવેશનો અતિ નાનો અંશ પણ પૂરતો છે. તે સ્ત્રીના ખાનગી અંગો પર હિંસાત્મક અતિક્રમણ છે, સર્વપ્રકારની દષ્ટિએ એક અત્યાચાર છે. ગુનાની સ્વભાવજ કારણે, તે અત્યંત ઘૃણાસ્પદ કૃત્ય છે.

૭. અતિક્રમણ બળાટકારના ગુનાનો અનિવાર્ય તત્વ છે. અતિક્રમણની સ્થાપના કરવા માટે એ દર્શાવતું સ્પષ્ટ અને પ્રબળ સાક્ષ્ય હોવું આવશ્યક છે કે આરોપીના પુરુષ અંગનો કોઈ ભાગ સ્ત્રીના યોનિદ્વારના હોઠોની અંદર પ્રવેશ્યો હતો, તે કેટલુંક પણ ઓછું હોય તોપણ (જુઓ જોસેફ લાઈન્સ આઈ સી અને કે ૮૯૩). તબીબી જગતમાં સુવિદિત છે કે સ્મેગ્માની તપાસનો યૌનસંભોગ પછી બેસથી સંપૂર્ણ મહત્વ રહેતું નથી. (પંજાબ અને હરિયાણા ઉચ્ચ અદાલત ધ્રુ એસસીસી ૨૧૨). બળાટકારના કેસોમાં, જો પુરુષ અંગના શિશ્નમસ્તક ઉપર સ્મેગ્માનું આવરણ હોય, તો તે તાજેતરના સંપૂર્ણ અતિક્રમણની સંભાવનાને નકારે છે. જો આરોપીનું સુન્નત ન કરવામાં આવ્યું હોય, તો શિશ્નમસ્તકની ચોતરફ સ્મેગ્માનું અસ્તિત્વ અતિક્રમણના વિરોધમાં પુરાવો છે, કારણ કે ક્રિયા દરમિયાન તે ઘસાઈને દૂર થઈ જાય છે. જો ચોવીસ કલાકની અંદર સ્નાન ન કરવામાં આવે તો સ્મેગ્મા એકત્રિત થઈ જાય છે. બળાટકારનો ગુનો બનવા માટે હાઈમેન ફાટી જવો અનિવાર્ય નથી. યોનિદ્વારમાં અતિસ્વલ્પ અતિક્રમણ પણ બળાટકારના ગુનાની સ્થાપના કરવા માટે પૂરતું છે અને હાઈમેનનું ફાટવું જરૂરી નથી. યોનિદ્વારમાં હિંસાસહિત કે હિંસાવિના અતિક્રમણ, યોનિમાં

અતિક્રમણ જેટલું જ બળાત્કાર છે. કાયદામાં માત્ર
 અતિક્રમણના સાક્ષ્યની જ માગણી કરવામાં આવી છે, અને
 હાઈમેન અખંડિત રહેતાં પણ આ થઈ શકે છે. અતિક્રમણથી
 અપરાધજન્ય કરણી પૂર્ણ થઈ જાય છે. સુસ્થાપિત છે કે
 ફરિયાદી સ્ત્રીને સહઅપરાધી ગણાવી શકાય નહીં અને, તેથી,
 બળાત્કારના ગુનામાં તેના સાક્ષ્યને સહઅપરાધીના સાક્ષ્ય
 સમાન ગણી શકાય નહીં. જનનાંગોની તપાસમાં હાઈમેનની
 સ્થિતિ સર્વોચ્ચ વિશ્વસનીય સંકેત આપે છે. હાઈમેનની
 તપાસ કરતી વખતે, પરિણામોને કોઈ મહત્ત્વ આપતાં પહેલાં
 કેટલીક શારીરિક વિશેષતાઓ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.
 હાઈમેનનો આકાર અને બંધારણ બદલાતાં રહે છે. આ ભિન્નતા
 ક્યારેક ઈજા વિના અતિક્રમણની પરવાનગી આપે છે. આ
 ગર્ભમુખના વિશિષ્ટ આકાર અથવા વધેલી સ્થિતિસ્થાપકતાને
 કારણે શક્ય બને છે. બીજી બાજુ, ક્યારેક હાઈમેન વધુ દૃઢ,
 ઓછી સ્થિતિસ્થાપક હોય છે અને વહેલાં ખેંચાઈને ફાટી જાય
 છે. આમ, તુલનાત્મક રીતે ઓછા બળપૂર્વકના અતિક્રમણથી
 એવા ઈજાના ચિહ્નો ન પણ ઉત્પન્ન થાય, જે સામાન્ય રીતે
 બળપૂર્વકના પ્રયાસથી શક્ય હોય. હાઈમેન અંગે વિચારણા
 લાયક શારીરિક લક્ષણ તેનું શારીરિક સ્થાન છે. હાઈમેન પછી

સકારાત્મક મહત્વની દષ્ટિએ, પરંતુ આવૃત્તિની દષ્ટિએ તેનાથી વધુ, લેબિયા મેજેરાની ઈજાઓ આવે છે. આ, એટલે કે લેબિયા મેજેરા, પુરુષ અંગનો પ્રથમ સામનો કરવા વાળા ભાગો છે. આરોપી દ્વારા વપરાયેલા બળ અને તેજ તથા પીડિતા દ્વારા તેને પ્રત્યાઘાત આપવામાં આવવાના પ્રમાણ પર આધાર રાખીને, તેઓને મંદ, બળપ્રયોગજન્ય આઘાત સહન કરવો પડે છે. વધુમાં, શરીરના અન્ય સ્થાનો પર ઈજાના નિશાનો અંગે સ્ત્રીઓની તપાસ પણ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પુરાવાનો ભાગ બને છે. બળાત્કારના ગુનાની સ્થાપના માટે શુદ્ધ સાથે શિશ્નનું સંપૂર્ણ અતિક્રમણ અને હાઈમેનનું ફાટવું આવશ્યક નથી. કાયદામાં વ્યાખ્યાયિત મુજબ, શુદ્ધ હોય કે ન હોય, યોનિ અથવા ગર્ભદ્વારના લેબિયા મેજેરાની અંદર આંશિક અતિક્રમણ બળાત્કારના ગુનાની સ્થાપના કરવા માટે પૂરતું છે. ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ દંડનીય ગુનામાં અતિક્રમણની ઊંડાઈ અમહત્વપૂર્ણ છે.

૮. વાંચન સહીત લાગુ પડવાની બાબતને લગતી દલીલનું સુચિંતિત પરીક્ષણ આવશ્યક છે. દરેક ગુનાહિત કૃત્યમાં પ્રથમ, તેને કરવાનો ઇરાદો; દ્વિતીય, તેને કરવા માટેની તૈયારી; અને તૃતીય, તેને કરવાનો પ્રયાસ હોય છે. જો ત્રીજો તબક્કો, એટલે

કે પ્રયાસ, સફળ થાય, તો ગુનો પૂર્ણ થાય છે. જો પ્રયાસ નિષ્ફળ જાય, તો ગુનો પૂર્ણ થતો નથી, પરંતુ કાયદો એવી ક્રિયા કરવાનો પ્રયાસ કરનાર વ્યક્તિને દંડિત કરે છે. આ એક સામાન્ય જોગવાઈ છે, જે અન્ય વિશિષ્ટ કલમો દ્વારા દંડનીય ન બનાવવામાં આવેલા પ્રયાસજન્ય ગુનાઓને લગતી છે. તે ફક્ત મૃત્યુદંડનીય નહીં, પરંતુ કેદથી દંડનીય તમામ ગુનાઓના પ્રયાસોને દંડનીય બનાવે છે. પ્રયાસને દંડનીય બનાવવામાં આવ્યો છે, કારણ કે દરેક પ્રયાસ, ભલે તે સફળતા સુધી ન પહોંચે, તોય ભય અને ચિંતાનું કારણ બનતો હોય છે, જે પોતે જ એક હાનિ છે, અને અપરાધીની નૈતિક દોષિતતા એ જ હોય છે, જાણે તેણે સફળતા મેળવી હોત. દંડને યોગ્ય ઠરાવવા માટે નૈતિક દોષિતતા હાનિ સાથે સંયોજિત હોવી આવશ્યક છે. કારણ કે આવી હાનિ ફૂટ્ય કરવામાં આવ્યું હોત તેટલી મોટી નથી, તેથી માત્ર અર્ધો દંડ ફટકારવામાં આવે છે.

૯. ગુનેગાર પ્રથમ તો ગુનો કરવાનું ઇશાદો કરે છે, ત્યારબાદ તેને કરવા માટે તૈયારી કરે છે અને ત્યારપછી ગુનો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જો પ્રયત્ન સફળ થાય, તો તેણે ગુનો કર્યો ગણાય છે; જો તેના નિયંત્રણ બહારના કારણોસર તે નિષ્ફળ જાય, તો કહેવાય કે તેણે ગુનો કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ગુનો

કરવાનો પ્રયત્ન ત્યારે શરૂ થયો કહેવાય જ્યારે તૈયારી પૂર્ણ થઈ જાય અને ગુનેગાર ગુનો કરવાનો ઈરાદો રાખીને કંઈક કરવાનું શરૂ કરે, અને જે ગુનાના આચરણ તરફનું એક પગલું હોય. જરૂરી ઈરાદા સાથે તે ક્ષણે કોઈ કાર્ય કરવાનું શરૂ કરે, તે ક્ષણે જ તે ગુનો કરવાનો પોતાનો પ્રયત્ન શરૂ કરે છે. 'પ્રયત્ન' શબ્દની સ્વતંત્ર રીતે વ્યાખ્યા કરેલી નથી, અને તેથી તેને તેના સામાન્ય અર્થમાં જ લેવો પડે. આ જ બાબત જોગવાઈઓ માગે છે. ગુનો કરવાનો પ્રયત્ન તેને કરવાનો ઈરાદો અને તેની આચરણ માટે કરેલી તૈયારીથી અલગ છે; માત્ર ગુનો કરવાનો ઈરાદો, જેને અનુસરી કોઈ કાર્ય ન થાય, તે ગુનો રચી શકતો નથી. કૃત્યમાં અમલ આવે છે એવું નથી માનવું, જ્યાં સુધી કોઈ બાહ્ય કાર્ય એવું દર્શાવતું ન હોય કે તે દિશામાં પ્રગતિ થઈ છે અથવા તેને પરિપક્વ અને સિદ્ધ કરવાની દિશામાં આગળ વધવામાં આવ્યું છે. ઈરાદો એટલે પસંદગી સૂચવનારા પ્રેરક કારણો પર વિચાર કર્યા પછી પસંદ કરાયેલા હેતુ તરફ વર્તનનું દિશાનિર્દેશન. તૈયારી એટલે ગુનાના આચરણ માટે આવશ્યક સાધનો અથવા ઉપાયોનું આયોજન કરવું અથવા ગોઠવવું. તે પ્રયત્નથી સર્વથા ભિન્ન છે, જે તૈયારી થયા પછી ગુનાના આચરણ તરફનો સીધો ગતિશીલ પ્રવેશ છે. ગુનો કરવા માટેની તૈયારી માત્ર ત્યારે

દંડનીય છે જ્યારે તૈયારી ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ ચલાવવાના ગુના અને ડાકાતી કરવાનો પૂર્વપ્રબંધ કરવા સંબંધિત હોય. માત્ર તૈયારી અને પ્રયત્ન વચ્ચેની ભેદરેખા ક્યારેક બહુ સૂક્ષ્મ હોય છે અને તેનો નિર્ણય દરેક કેસના તથ્યોના આધારે કરવો પડે છે. તૈયારીની તુલનામાં પ્રયત્નમાં નિર્ધારિતનું પ્રમાણ વધારે હોય છે.

૧૦. ગુનો કરવાનો પ્રયત્ન એ એવો કૃત્ય અથવા કૃત્યોની શ્રેણી છે, જે અનિવાર્યપણે ગુનાની આચરણ સુધી લઈ જાય છે, સિવાય કે એવું કંઈક બને, જે કૃત્ય કરનારએ ન તો પૂર્વે જોયું હતું ન તો ઈચ્છ્યું હતું, અને જે આને અટકાવે. પ્રયત્નનું વર્ણન એવું કૃત્ય તરીકે કરી શકાય છે, જે ગુનાહિત યોજનાના ભાગરૂપ અમલમાં કરવામાં આવ્યું હોય, જે માત્ર તૈયારી કરતાં વધુ હોય, પરંતુ વાસ્તવિક પરિપૂર્ણતા સુધી ન પહોંચતું હોય, અને જેમાં, પરિપૂર્ણતા થવામાં નિષ્ફળતા સિવાય, મૂળ ગુનાના તમામ તત્વો હોય. અન્ય શબ્દોમાં, પ્રયત્નમાં ગુનો કરવાનો આશય રહેલો હોય છે, પરંતુ તેની વાસ્તવિક આચરણ સુધી તે પહોંચતો નથી. તેથી તેનું એવું રીતે નિર્ધારણ કરી શકાય કે, જો તેને અટકાવવામાં ન આવ્યો હોત, તો તે પ્રયત્ન કરાયેલા કૃત્યની પૂર્ણ પરિપૂર્ણતા સુધી પહોંચ્યો હોત.

આપવામાં આવેલા દષ્ટાંતો સ્પષ્ટ રીતે માત્ર તૈયારીના કેસો અને પ્રયત્નના કેસો વચ્ચે ભેદ કરવા માટેનો ધારાસભાનો આશય દર્શાવે છે.

૧૧. બળાત્કાર કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા પ્રયાસના ગુનામાં આરોપીને દોષી ઠરાવવા માટે અદાલતને સંતોષ થવો આવશ્યક છે કે આરોપીએ જ્યારે પીડિતા પર હાથ નાખ્યો, ત્યારે માત્ર તેના શરીર પર પોતાની વાસનાઓ સંતોષવાની ઇચ્છા જ રાખી નહોતી, પરંતુ કોઈ પણ સંજોગોમાં અને તેણીના તરફથી કોઈપણ પ્રતિકાર છતાં તે એમ કરવા માટે ઇરાદો રાખતો હતો. અશ્લીલ હુમલાઓને ઘણીવાર બળાત્કારના પ્રયાસ તરીકે વધારીને રજૂ કરવામાં આવે છે. આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે કે આરોપીનું વર્તન તેની વાસના કોઈપણ સંજોગોમાં અને તમામ પ્રતિકાર છતાં સંતોષવાની દૃઢતા દર્શાવતું હતું, તે માટે સંબંધિત સામગ્રી અસ્તિત્વમાં હોવી આવશ્યક છે. આસપાસની પરિસ્થિતિઓ ઘણીવાર આ પાસા પર પ્રકાશ પાડે છે. ”

૩૬. સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજકુમાર વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૧૪ ક્રિ.લો.જ. ૧૯૪૩ ના મામલે બાળ સાક્ષીની સાક્ષ્યની ગ્રાહ્યતા અંગે નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કર્યું છે:

૮. કાયદાનો સ્થિર સિદ્ધાંત એ છે કે દરેક સાક્ષી સાક્ષ્ય આપવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, સિવાય કે અદાલત એવું માને કે અત્યંત નાની વય, અતિ વૃદ્ધાવસ્થા, રોગ અથવા તેની માનસિક કે શારીરિક સ્થિતિને કારણે તે પૂછાયેલા પ્રશ્નને સમજવામાં અથવા તર્કસંગત જવાબ આપવા અસમર્થ છે. તેથી, સાક્ષી સત્ય જોલવાની ફરજ સમજવામાં સક્ષમ છે કે કેમ, તે બાબતે અદાલતે પરિસ્થિતિઓ પરથી અભિપ્રાય ઘડવો પડે છે, અને વધુમાં, બાળક સાક્ષીના કેસમાં, અદાલતે એ પણ નિશ્ચિત કરવું પડે છે કે સાક્ષીને કદાચ તાલીમ આપવામાં આવી ન હોય. તેથી, બાળક સાક્ષીના પુરાવાનું મૂલવણ વધુ કાળજીપૂર્વક અને વધુ સાવચેતી સાથે કરવું આવશ્યક છે, કારણ કે બાળક અન્ય લોકો તેને જે કહે તેનાથી પ્રભાવિત થવા માટે સંવેદનશીલ હોય છે. નીચલી અદાલતે નિશ્ચિત કરવું પડે છે કે બાળક સાચા અને ખોટા વચ્ચે ભેદ કરી શકે છે કે નહીં, અને તે માત્ર તેને પ્રશ્નો પુછવાથી જ જાણી શકાય છે. , (૨૦૧૧) ૪ એસ.સી.સી. ૭૮૬ માં, તેના બહોળા પ્રમાણમાં આવેલા ચુકાદાઓનો વિચાર કર્યા પછી નીચે મુજબ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યું હતું: “ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, મુદ્દા પરનો કાયદો આ અર્થમાં સંક્ષિપ્ત કરી શકાય કે બાળક સાક્ષીના

નિવેદનને આધારબળની જરૂર પડી શકે છે, પરંતુ જો તેનું નિવેદન અદાલતનો વિશ્વાસ જગાવે અને તેમાં કોઈ શંકાગાર કે સુધારો ન હોય, તો અદાલત તેના પુરાવા પર આધાર રાખી શકે છે. બાળક સાક્ષીના પુરાવાનું વધુ કાળજીપૂર્વક અને વધુ સાવચેતી સાથે મૂલવણ કરવું જોઈએ, કારણ કે તે તાલીમ આપવામાં આવવાનો સંભાવિત હોય છે. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે રેકૉર્ડ પર એવો પુરાવો હોય કે બાળકને તાલીમ આપવામાં આવી હતી, અદાલત તેની વાતને આંશિક અથવા સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરી શકે છે. જો કે, બાળકને તાલીમ આપવામાં આવી હતી કે નહીં તે બાબતે અનુમાન તેના નિવેદનની સામગ્રી પરથી કાઢી શકાય છે.” (આ ઉપરાંત જુઓ: એઆઈઆર-૨૦૦૧-એસસી-૪૮૨):(૨૦૧૧-એઆઈઆર-એસસીડબ્લ્યુ-૮૧)

૩૭. સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પાસા સાથે વ્યવહાર કરતાં, (૧૯૯૬) ૨ એસસીસી ૩૮૪ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

અદાલતોને, પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, એ હકીકત પ્રત્યે સજાગ રહેવું આવશ્યક છે કે બળાત્કારના કેસમાં કોઈ સ્વાભિમાની સ્ત્રી પોતાની આબરુના હનનરૂપ, બળાત્કારની અપરાધક્રિયામાં સંકળાયેલું અપમાનજનક નિવેદન આપવા

માત્ર અદાલતમાં આગળ આવશે નહીં. યૌન ઉત્પીડન સંબંધિત કેસોમાં, એવા અનુમાનિત પરિબળો કે જે ફરિયાદ પક્ષના કેસની સત્યતા પર કોઈ વાસ્તવિક અસર કરતા નથી, અથવા તો ફરિયાદી સ્ત્રીના નિવેદનમાં રહેલી અસંગતતાઓ, જો તે અસંગતતાઓ ઘાતક સ્વરૂપની ન હોય, તો અન્યથા વિશ્વસનીય ફરિયાદ પક્ષના કેસને ફગાવી દેવા માટે આધારરૂપ બનવા દેવી ન જોઈએ. સ્ત્રીઓની અંતર્નિહિત લજ્જાશીલતા અને યૌન આક્રમણના અપમાનને છુપાવવાની વૃત્તિ એ એવા પરિબળો છે, જેને અદાલતો અવગણવા ન જોઈએ. આવા કેસોમાં પીડિતાનું સાક્ષ્ય અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે અને જ્યાં સુધી તેના નિવેદનની પુષ્ટિ શોધવાની આવશ્યકતા ઊભી કરે તેવા બલવાન કારણો ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલતોને માત્ર યૌન હુમલાની પીડિતાના સાક્ષ્યના આધારે, જ્યાં તેનું સાક્ષ્ય વિશ્વાસ ઉપજાવે અને વિશ્વસનીય જણાય, આરોપીને દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ મુશ્કેલી હોવી ન જોઈએ. સામાન્ય નિયમ તરીકે આવા કેસોમાં તેના નિવેદન પર આધાર રાખવા પહેલાં તેની પુષ્ટિ શોધવી એટલે ઈજા પર અપમાન ઉમેરવું સમાન છે. બળાત્કાર અથવા યૌન ઉત્પીડનની ફરિયાદ કરતી કોઈ છોકરી કે સ્ત્રીના પુરાવાને શંકા, અવિશ્વાસ અથવા સંશયની નજરે શા

માટે જોવું જોઈએ? ફરિયાદી સ્ત્રીના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે અદાલત તેના નિવેદન અંગે કોઈક આશ્વાસન શોધી શકે, જેથી તેની ન્યાયિક અંતરાત્મા સંતોષ પામે, કારણ કે તે પોતે મૂકેલા આરોપના પરિણામમાં હિત ધરાવતી સાક્ષી છે; પરંતુ આરોપી સામે દોષસિદ્ધિ આધારિત કરવા તેના નિવેદનની પુષ્ટિ ફરજિયાતપણે લેવાની કોઈ કાનૂની આવશ્યકતા નથી. યૌન હુમલાની પીડિતાનું સાક્ષ્ય ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષીના સાક્ષ્યની લગભગ સમકક્ષ સ્થિતિ ધરાવે છે અને કેટલીક હદ સુધી તો વધુ વિશ્વસનીય પણ હોય છે. જેમ કોઈ એવી ઘટનામાં ઈજાગ્રસ્ત થયેલ સાક્ષી, જે ઈજા તેણે સ્વયં કરી નથી એવું જણાય, તેને સારો સાક્ષી માનવામાં આવે છે, કારણ કે તે વાસ્તવિક દોષિતને બચાવવાની સૌથી ઓછી સંભાવના ધરાવે છે, તેમ યૌન અપરાધની પીડિતાનું સાક્ષ્ય, પુષ્ટિ ન હોવા છતાં, ભારે વજન ધરાવવાનું પાત્ર છે. દરેક બળાત્કારના કેસમાં ન્યાયિક વિશ્વાસ માટે પુષ્ટિ અનિવાર્ય તત્ત્વ નથી. ફરિયાદી સ્ત્રીના સાક્ષ્ય પર ન્યાયિક આધાર માટે પુષ્ટિને શરત તરીકે લેવું એ કાયદાની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ નિર્ધારિત પરિસ્થિતિઓ હેઠળ સાવચેતીનું માર્ગદર્શન છે. એ અવગણવું ન જોઈએ કે યૌન હુમલાની ભોગ બનેલી સ્ત્રી કે છોકરી

અપરાધની સહઅપરાધી નથી, પરંતુ અન્ય વ્યક્તિની વાસનાની પીડિતા છે, અને તેને સહઅપરાધી સમજીને તેના પુરાવાની નિશ્ચિત સંશય સાથે કસોટી કરવી યોગ્ય પણ નથી અને ઈરછનીય પણ નથી. હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓના આપેલ સમૂહમાંથી વાસ્તવિક વિવિધતા સાથે, અને મરેલી એકરૂપતા વિના, અનુમાન કાઢવા પડે છે, નહીં તો કાયદાના નિયમના સ્વરૂપમાં આવો પ્રકારની કઠોરતા સાક્ષી સ્વૈરાચારના નવા સ્વરૂપ મારફતે દાખલ થઈ જશે અને ન્યાય તેનો ભોગ બની જશે. અદાલતો કોઈ જડ સૂત્રને વળગી રહી શકતી નથી અને પીડિત દ્વારા વર્ણવાયેલા ચોંન અપરાધના કેસને સમગ્રરૂપે લીધે પછી ન્યાયિક મનમાં સંભાવ્ય જણાય તો પણ પુષ્ટિની જિંદ કરી શકતી નથી.

૩૮. મદન લાલ વિ. રાજ્ય જ. અને ક. : (૧૯૯૭) ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૭ : (૧૯૯૮) ક્રિ. એલ.જે. ૬૬૭) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદ પક્ષની સાક્ષીનું મૂલ્યાંકન માત્ર જરૂરમાં આપેલા એક વાક્યને પકડીને એ નિર્ધારિત કરવા માટે કરી શકાય તેમ નથી કે તે સત્યનિષ્ઠ સાક્ષી છે કે નહીં? ઉપરોક્ત કેસમાં પણ પીડિતા કન્યા ૧૩ વર્ષની હતી અને તેણે જણાવ્યું હતું કે યોનિમાં પ્રવેશ થયો હતો, જ્યારે ફરિયાદીનું પરીક્ષણ કરનાર ડૉક્ટરે જણાવ્યું હતું

કે તેના ગુમાંગો પર હિંસાના કોઈ નિશાન ન હતા અને હાઈમેન અખંડિત હતું તથા યોનિ સ્વેબની તપાસમાં સ્લાઈડ પર જીવિત કે મૃત કોઈ શુક્રાણુ મળ્યું ન હતું અને તેથી તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો કે જાતીય સંભોગના પ્રયત્ન અંગે કોઈ નિશ્ચિત અભિપ્રાય આપી શકાય તેમ નથી. એ પણ એવો કેસ હતો જેમાં સત્ર અદાલતના ન્યાયાધીશે આપેલો નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ વડી અદાલતે રદ કર્યો હતો. જ્યારે આરોપીને ધારા ૩૭૬, આઈ.પી.સી. વાંચિત ધારા ૫૧૧, આઈ.પી.સી. હેઠળના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો, ત્યારે સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરિયાદીની સાક્ષીના પુનર્મૂલ્યાંકન પર નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

ફરિયાદી યુવતીના સમગ્ર પુરાવાના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપીએ પોતાના શિશ્નને ફરિયાદી યુવતીની યોનિ સાથે ઘસ્યો હતો અને પ્રવેશ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ પ્રવેશ કરવામાં સફળ થઈ શક્યો નહોતો અને અંતે સ્ત્રવલિત થયો હતો, તથા ગરમ વીર્ય ફરિયાદી યુવતીની જાંઘો પર પડ્યું હતું. શ્રી જેને આધાર રાખ્યો તે ફરિયાદી યુવતીનું નિવેદન કદાચ તે યુવાન બાળકીની અનિષ્ટાતતા કારણે કરવામાં આવ્યું હશે, જે પ્રથમ વખત ચોંન ઉત્પીડનનો ભોગ બની રહી હતી, અને તે નિવેદનને ઉપરોક્ત નિવેદન પૂર્વે તેણે જે કહ્યું હતું તેનાથી વિભાજિત કરીને વાંચી શકાય નહીં. સાવધાનીપૂર્વક વિચારણા કર્યા બાદ અને ફરિયાદી યુવતીના પુરાવાનું સંશોધન કર્યા બાદ

અમે વડી અદાલત સાથે સહમત છીએ કે તેનો પુરાવો એક સત્યનિષ્ઠ સાક્ષીનો પુરાવો છે, જે તે ઘટનાનું વર્ણન કરે છે કે જે એક ગ્રામ્ય યુવતી સાથે બની હતી, જેને યૌન ઉત્પીડનના કારણે આઘાત પહોંચ્યો હતો અને જે ઉત્પીડન તેના પોતાના શાળાના મુખ્યાધ્યાપક સિવાય અન્ય કોઈએ નહિ આપ્યું હતું. તેના પુરાવાને અદાલત દ્વારા નિઃસંકોચ સ્વીકારી શકાય છે અને પ્રયત્નપૂર્વક બળાત્કાર કરવાનો આરોપ સાબિત કરવા માટે દોષસિદ્ધિ ટકાવી રાખવા વડી અદાલતે તેને યોગ્ય રીતે સ્વીકાર્યો છે.

૩૯. ઉપરોક્ત મામલામાં, પુરાવાના આધારે એવું જણાયું કે વાસ્તવિક પ્રવેશ થયો નહોતો અને સીમેન યોનિની અંદર મળ્યું નહોતું, પરંતુ માત્ર બાળકીની જાંઘો ઉપર જ હતું; તેથી, આરોપીને માત્ર કલમ-૩૭૬ સાથે આઈપીસીની કલમ-૫૧૧ સજા કરવામાં આવેલ.

૪૦. કોપ્પુલા વેંકટ રાવ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, (૨૦૦૪) ૩ એસસીસી ૬૦૨ : ૨૦૦૪ ક્રિ. એલ.જે. ૧૮૦૪માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે બળાત્કારના ગુનો કરવાના તથા બળાત્કારના ગુનો કરવાનો પ્રયાસ કરવાના વચ્ચેનો ભેદ સ્પષ્ટ કરતાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

બળાત્કારના અપરાધની અનિવાર્ય આવશ્યકતા પ્રવેશ છે, સ્ખલન નહીં. પ્રવેશ વિના સ્ખલન બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ ગણાય છે, વાસ્તવિક બળાત્કાર નહીં. ઉપરોક્ત કેસમાં, ફરિયાદ પક્ષના કહેવા મુજબ પણ, આરોપીએ વાસ્તવિક સહવાસ પહેલાં સ્ખલન કર્યું હતું. તેમ છતાં, નીચલી અદાલત અને વડી અદાલતે આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ હેઠળના અપરાધ માટે દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને સર્વોચ્ચ અદાલતે વાસ્તવિક બળાત્કારનું આચરણ સાબિત થયું નથી એવા આધાર પર તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ વાંચિત ૫૧૧ હેઠળ રૂપાંતરિત કર્યો. ઠરાવવામાં આવ્યું કે ‘દોષિત વ્યક્તિ પ્રથમ અપરાધ કરવા ઈચ્છે છે, ત્યારબાદ તેને કરવા માટે તૈયારી કરે છે અને પછી અપરાધ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. જો પ્રયાસ સફળ થાય, તો તેણે અપરાધ કર્યો ગણાય; જો તેના નિયંત્રણ બહારના કારણોસર તે નિષ્ફળ જાય, તો તેને અપરાધ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો કહેવાય.

૪૧. મુન્ના વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યના મામલે, ૨૦૧૪ (૧૦) એસસીસી ૨૫૪, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

૧૧. અતએવ, ઈજાઓનો અભાવ અથવા ચેતવણી આપવાનો અભાવ કે એફ.આઈ.આર.માં વિલંબ માત્ર એટલા આધાર પર ફરિયાદ પક્ષના વર્જન પર વિશ્વાસ ન રાખવા માટે પૂરતા ન હોઈ શકે, પુરાવા અધિનિયમ હેઠળની વૈધાનિક અનુમાનને ધ્યાનમાં લેતા; પરંતુ જો એવી અંતર્ગત ખામીઓ તેની સત્યતાની બાબતે સંશય ઉત્પન્ન કરતી હોય, તો તેના પર આધાર રાખી શકાય નહીં. ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળના ભયાનક અપરાધને જે સંવેદનશીલતાથી જોવો પડે છે, તેની બાબતમાં અમે સજાગ છીએ, પરંતુ વર્તમાન પરિસ્થિતિઓ એકંદરે લેવામાં આવે તો ફરિયાદ પક્ષના વર્જનની સચોટતા બાબતે સંશય ઊભો કરે છે. તેથી, અમારી રાયમાં, આરોપીને સંશયનો લાભ આપવાનો કેસ બન્યો છે.

૪૨. સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજુ અને અન્ય વિ. મધ્ય પ્રદેશરાજ્ય, (૨૦૦૮) ૧૫ એસસીસી ૧૩૩ના મામલામાં ઠરાવાયું છે કે આરોપીને ખોટી સંડોવણીની શક્યતા સામે સુરક્ષા આપવી આવશ્યક છે. વધુમાં એવું પણ ઠરાવાયું છે કે જ્યાં સુધી બળાત્કારના આક્ષેપોનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી ફરિયાદિનીના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષીના પુરાવા તરીકે કરવું જોઈએ, કારણ કે ઘટનાસ્થળે તેની હાજરી સંભાવ્ય હોય છે, પરંતુ ક્યારેય એવું અનુમાન કરી શકાય નહીં કે તેનું

નિવેદન અપવાદ વિના સર્વદા સત્યવચન તરીકે જ સ્વીકારવું જોઈએ. એવું ઠરાવાયું હતું:

"૧૦. ઉપરોક્ત ચુકાદાઓ એ મૂળભૂત સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરે છે કે સામાન્ય રીતે પીડિતાના પુરાવા પર સંદેહ કરવો જોઈએ નહીં અને તેને સ્વીકારવો જોઈએ, વિશેષ કરીને કારણ કે તેના નિવેદનનું મૂલ્યાંકન ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષીના નિવેદન સમાન રીતે કરવું પડે છે અને જો પુરાવો વિશ્વસનીય હોય, તો સમર્થનકારી પુરાવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. નિઃસંદેહ, ઉપરોક્ત અવલોકનોને સર્વાધિક વજન આપવું પડે છે અને અમે તેમનો સવિનય સ્વીકાર કરીએ છીએ, પરંતુ તે જ સમયે, જે જાતીય હુમલાના દરેક કેસ આ અદાલત સમક્ષ આવે છે, તેના તથ્યો પર તેને સર્વત્ર અને યાંત્રિક રીતે લાગુ કરી શકાય નહીં.

૧૧. એ નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં કે બળાત્કાર પીડિતાને સર્વાધિક વ્યથા અને અપમાન પહોંચાડે છે, પરંતુ તે જ સમયે બળાત્કારનો ખોટો આક્ષેપ પણ આરોપી માટે સમાન વ્યથા, અપમાન અને નુકસાનનું કારણ બની શકે છે. ખાસ કરીને જ્યાં મોટી સંખ્યામાં આરોપીઓ સંકળાયેલા હોય ત્યાં આરોપીને ખોટી રીતે ફસાવાની શક્યતા સામે પણ રક્ષણ આપવું આવશ્યક છે. વધુમાં, એ બાબત પણ ધ્યાનમાં રાખવી

જોઈએ કે સામાન્ય સિદ્ધાંત એ છે કે ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષી ઘટનાનો સમય જ્યારે ઘટના બની ત્યારે હાજર હતો અને સામાન્ય રીતે એવો સાક્ષી વાસ્તવિક હુમલાખોરો અંગે જુઠું બોલતો નથી, પરંતુ એવું માનવાની કોઈ પૂર્વધારણા કે કોઈ આધાર નથી કે એવા સાક્ષીનું નિવેદન હંમેશા સાચું જ હોય અથવા તેમાં કોઈ અલંકાર કે અતિશયોકિત ન હોય.

૪૩. તમીરુદ્દીન ઉર્ફે તામ્મુ વિ. રાજ્ય (દિલ્લી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ), (૨૦૦૯) ૧૫ એસસીસી ૫૬૬ માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ભલે ફરિયાદી સ્ત્રીના પુરાવાને પ્રાધાન્યપૂર્વક ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે, તોયે એવી કહાની અવિશ્વસનીય હોય અને તર્કને ખોટી પાડતી હોય ત્યારે પણ આ પુરાવાને સ્વીકારવો જ પડે, એવું માનવું ફોજદારી બાબતમાં પુરાવાની મૂલવણીને નિયંત્રિત કરતા મૂળભૂત સિદ્ધાંતો સાથે હિંસા કરવા સમાન થશે. નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

૯. એ સત્ય છે કે બળાત્કારના કેસમાં ફરિયાદી સ્ત્રીના પુરાવાને પ્રાધાન્યપૂર્ણ વિચારણા આપવી જોઈએ, પરંતુ એવું માનવું કે આ પુરાવાને, કથા અવિશ્વસનીય અને તર્કવિરુદ્ધ હોય તોય, સ્વીકારી લેવો જ પડશે, તો તે ફોજદારી મામલે પુરાવાની મૂલવણીને નિયંત્રિત કરનાર મૂળભૂત સિદ્ધાંતો સાથે હિંસા

સમાન થશે. અમારો અભિપ્રાય છે કે આ કથા ખરેખર
અવિશ્વસનીય છે.

૪૪. નરેન્દ્ર કુમાર વિ. રાજ્ય (એનસિટી ઓફ દિલ્હી), (૨૦૧૨) ૭
એસસીસી ૧૭૧, માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ભોગબનનારના
નિવેદનમાં રહેલી નાની કે તુચ્છ અસંગતતાઓ, વિસંગતતાઓ કે વિરોધાભાસો
અપ્રસંગિક છે. જોકે, જો ભોગબનનારનું નિવેદન ગંભીર ખામીઓ, અસંગતતાઓ
અને મહત્વના મુદ્દાઓ પર ઇરાદાપૂર્વકના સુધારાઓથી દૂષિત હોય, તો તેના પર
કોઈ આધાર રાખી શકાય નહીં. વધુમાં, એવું પણ ઠરાવ્યું છે કે પ્રબળ પુરાવા
અને રેકૉર્ડ પરના સામગ્રીના આધારે આરોપના દરેક તત્વને યુક્તિસંગત સંશયથી
પર સાબિત કરવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર છે. જો ભોગબનનારની એકલ સાક્ષી
વિશ્વસનીયતા પ્રેરિત કરતી હોય, તો દોષસિદ્ધિ માટે કોઈ સમર્થન વિના પણ
તેના પર આધાર રાખી શકાય છે; પરંતુ જો અદાલતને ભોગબનનારનું સંસ્કરણ
તેની દેખીતી કિંમત પર સ્વીકારવું મુશ્કેલ લાગે, તો તે અન્ય પુરાવા, પ્રત્યક્ષ કે
પરોક્ષ, દ્વારા સમર્થન શોધી શકે છે. અદાલતે પુરાવાનું સમગ્રતામાં અને અત્યંત
સંવેદનશીલતાપૂર્વક મૂલવવું આવશ્યક છે. એવું ઠરાવાયું હતું:

૨૦. આ સુસ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંત છે કે એક વખત
ભોગબનનારાનું નિવેદન વિશ્વસનીય જણાય અને અદાલત
દ્વારા તે રીતે સ્વીકારવામાં આવે, તો દોષસિદ્ધિ માત્ર

ભોગબનનારાના એકલવાયાં પુરાવાના આધારે પણ આપી શકાય છે અને કોઈ સમર્થનાત્મક પુરાવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી, સિવાય કે એવા દઢ કારણો હોય કે જે અદાલતને તેના નિવેદનના સમર્થન માટે પ્રેરિત કરે. ન્યાયિક આધાર માટે શરતરૂપે ભોગબનનારાના સાક્ષ્યના સમર્થનની આવશ્યકતા કાયદાની માંગ નથી, પરંતુ આપેલ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ હેઠળ સાવધાનીની માર્ગદર્શિકા છે. નાની વિસંગતિઓ અથવા અપ્રમુખ ભિન્નતાઓ, અન્યથા વિશ્વસનીય ફરિયાદ પક્ષના કેસને રદ કરવાનો આધાર બનવી જોઈએ નહીં.

૨૧. બળાત્કારના અપરાધની શિકાર બનેલી હોવાની ફરિયાદ કરનાર પીડિતા ગુનો થયાપછીની સહભાગીદાર નથી. તેની સાક્ષ્યનું મૂલવણી સંભાવનાના સિદ્ધાંત પર, અન્ય કોઈ પણ સાક્ષીની સાક્ષ્યની જેમ જ કરવી પડે; કારણ કે અહીં વિષયવસ્તુ ફોજદારી આરોપની હોય તે કારણે ઊંચી સંભાવનાનું અસ્તિત્વ દર્શાવાયું છે. તેમ છતાં, જો અદાલતને પીડિતાની રજૂઆતને તેની સપાટી કિંમત પર સ્વીકારવી મુશ્કેલ જણાય, તો તે તેની સાક્ષ્યને અનુસંધાન આપતું, સીધું કે ઢ્રઢ, એવું પુરાવું શોધી શકે છે. (સંદર્ભ: અખિલ ભારતીય અહેવાલ ૨૦૦૩ સર્વોચ્ચ અદાલત ૮૧૮; અને સર્વોચ્ચ અદાલત

૫૦૮) મૂળ સિદ્ધાંત એ છે કે જ્યારે બળાત્કારના આરોપો સામાન્ય રીતે મૂકવામાં આવે, ત્યારે પીડિતાની સાક્ષ્ય પર વિશ્વાસ કરવો જોઈએ અને તેને ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિની સાક્ષ્ય સમક્ષ મૂલવવી જોઈએ; પરંતુ જ્યારે નિવેદન વિશ્વસનીય ન જણાય અને તેની સત્યતાને અંગે શંકા ઊભી કરે, ત્યારે અદાલતોને કોઈક સ્ત્રોતમાંથી પુષ્ટિ શોધવી જોઈએ. ”

૪૫. સામાન્ય રીતે, કોઈ યુવતી અથવા તેના માતાપિતા યુવતીના સન્માનને હાનિ પહોંચાડતી અપમાનજનક નિવેદન આપવા માટે આગળ નહીં આવે; તેથી, ફરિયાદકર્તા અને તેના માતાપિતાની સાક્ષીને હળવાશથી ત્યજી દેવી જોઈએ નહીં. ચોંન ગુનાના કેસમાં પીડિતાની સાક્ષી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે અને જ્યાં સુધી એવા બળવાન કારણો ન હોય કે જેઓ તેના નિવેદનની પુષ્ટિ શોધવાની આવશ્યકતા ઊભી કરે, ત્યાં સુધી અદાલતને ચોંન હુમલાની પીડિતાની સાક્ષી પર આધાર રાખવામાં કોઈ મુશ્કેલી ન હોવી જોઈએ.

૪૬. એ સાચું છે કે વતર્માન કેસમાં, તબીબી તપાસ દરમિયાન, અપીલકર્તાના શિશ્ન પર કોઈ ઈજા અથવા સોજો અથવા લોહી અથવા વીર્ય મળ્યું નહોતું, પરંતુ માત્ર આ આધાર પર જ ફરિયાદ પક્ષના સમગ્ર કેસને

અવિશ્વસનીય ઠરાવી શકાય નહીં. આરોપીના શિશ્ન પર હંમેશાં ઇજાના નિશાન જ હોવા જરૂરી નથી.

૪૭. સર્વોચ્ચ અદાલતના રાહિમ બેગ તથા મહાદેવ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૩૪૩,ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જો એક સંપૂર્ણ વિકસિત પુરુષ પર નાની વયની કુમારી પર બળાત્કાર કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવે અને શિશ્ન પર કોઈ ઇજાના નિશાન જોવા ન મળે, તો તે આરોપીની નિર્દોષતાની દિશામાં સંકેત કરે છે.

૪૮. અમને અફસોસ છે, પરંતુ એવું કહેવું અત્યંત વધુ થશે. રહીમ બેગ (ઉપરોક્ત) માં, ચુકાદાના પરા-૨૦ પરથી જણાય છે કે અદાલતે ડૉક્ટરના અભિપ્રાયના આધારે આવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો હતો. સામાન્ય રીતે, જ્યારે સંપૂર્ણ વિકસિત પુરુષ દ્વારા કોમળ વયની કુમારિકા બાળકી સાથે યૌન કૃત્ય કરવામાં આવે છે, ત્યારે પુરુષ અંગને ઇજા થાય છે. તેમ છતાં, આ કોઈ સર્વત્ર લાગુ પડતી ઘટના નથી.

૪૯. મોદીઝ મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડેન્સ એન્ડ ટૉક્સિકોલોજી, એકવીસમી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૩૮૦ પરના પરા-૯નું ઉદ્ધરણ કરવું પ્રસ્તુત છે:--

૯. જનનાંગોના ભાગોમાં ઈજાઓ આરોપી દ્વારા પ્રયોગમાં લેવાયેલા બળથી અથવા પીડિત દ્વારા લાગુ કરાયેલા બળથી થઈ શકે છે. સંઘર્ષ દરમિયાન પીડિતાના નબળી શિશુ પર થયેલા ખંજવાળાં અથવા ચીરાઓ ઉપરાંત, પૂર્વચામડી અથવા શિશ્નમણિ પર ઘસારો અથવા ચીરો જણાઈ શકે છે, પરંતુ વધુ વખત ફેનમ પર, કુંવારી, ખાસ કરીને બાળકની, સંકુચિત ચોનિમાં અંગને બળપૂર્વક પ્રવેશાડવાના કારણે, પરંતુ આવા કિસ્સાઓમાં શિશુ પર ઈજાના ચિન્હો હંમેશાં હોવા જ જોઈએ એવું આવશ્યક નથી. ”

૫૦. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, આ બધું ફરિયાદીના પુરાવાની ગુણવત્તા પર આધાર રાખે છે. જો અદાલત સંતોષ પામે કે ફરિયાદીનો પુરાવો નિષ્કલંક છે અને સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય છે, તો માત્ર ફરિયાદીની સાક્ષી આધારે દોષસિદ્ધિ નોંધાઈ શકે છે. યોગ્ય કેસોમાં, દોષસિદ્ધિનો આદેશ નોંધતા પહેલાં અદાલત સ્વતંત્ર પુરાવામાંથી અથવા કેસની પરિસ્થિતિઓમાંથી પુષ્ટિ શોધી શકે છે.

૫૧. આ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખતાં કે અમે છ વર્ષના પીડિતના પુરાવાનું અવલોકન કરી રહ્યા છીએ, અમારા મત મુજબ, રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ તબીબી

પુરાવાને ધ્યાનમાં રાખીને પીડિતના પુરાવાની સૂક્ષ્મતાપૂર્વક તપાસ કરવી જોઈએ.

પર. આ મામલામાં તબીબી પુરાવા વ્યવહારમાં લગભગ શૂન્ય છે. એ સાચું છે કે તબીબી પ્રમાણપત્ર, આંક જજમાં, હાઈમેન ફાટેલું હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે. એ જ સમયે, લેબિયા મેજોરા અને લેબિયા માઈનોરા સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. બાકીના તમામ ભાગો પણ સામાન્ય હોવાનું જણાયું હતું. નિર્વિવાદ રીતે, કોઈ રક્તસ્રાવ થયો ન હતો. પીડિતાના યોનિ સ્વેબમાં અથવા તેના કપડાં પર, જેમાં આરોપીના કપડાંનો પણ સમાવેશ થાય છે, કોઈ વીર્ય મળ્યું ન હતું. એવું જણાય છે કે સ્ખલન થયું ન હતું. તત્કાલ, જો આપણે એવું માની લઈએ કે આરોપીએ પીડિતાના ગુપ્ત અંગમાં પોતાનું શિશ્ન દાખલ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, તો પણ ડૉક્ટરે યોનિ પ્રવેશની શક્યતા નકારી નથી. દુર્ભાગ્યવશ, ન તો નીચલી અદાલતે, ન તો ફરિયાદ પક્ષના વકીલે, ન તો બચાવપક્ષના વકીલે ફાટેલું હોવાનું જણાવેલા હાઈમેન અંગે ડૉક્ટરને કોઈ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો.

પ૩. રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.પી.પી. તથા ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈમેન ફાટેલું મળી આવ્યું હતું. બંનેના જણાવ્યા મુજબ, આ માત્ર આરોપીએ પીડિતાના ગુપ્ત અંગમાં બળજબરીપૂર્વક પ્રવેશ કરવાના કારણે જ શક્ય હતું.

૫૪. અમારી માટે એવી દલીલને સીધી રીતે સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે. ડૉ. આર.એમ. ઝાલા અને ન્યાયમૂર્તિ વી.બી. રાજુ દ્વારા લખાયેલ મેડિકલ જ્યુરિસ્પ્રુડન્સ, ચોથી આવૃત્તિ, હાઈમેન અને લેબિયા મેજેરા વિશે યોગ્ય ખ્યાલ આપે છે. આપણે નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ:

હાઈમેન:- જનનાંગોની તપાસ દરમિયાન, હાઈમેનની સ્થિતિ સૌથી વિશ્વસનીય સંકેત પૂરો પાડે છે. હાઈમેનની તપાસ કરતી વખતે, કોઈપણ નિષ્કર્ષને મહત્વ આપતા પહેલાં કેટલીક શારીરિક વિશેષતાઓ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. હાઈમેનનો આકાર અને રચના બદલાતાં રહે છે. ક્યારેક આ ફેરફારને કારણે કોઈ ઈજા વિના પ્રવેશ શક્ય બને છે. આ યોનિમુખના વિશિષ્ટ આકાર અથવા વધેલી લવચીકતાને કારણે શક્ય બને છે. બીજી તરફ, ક્યારેક હાઈમેન વધુ કઠોર, ઓછી લવચીક હોઈ શકે છે અને વહેલા ખેંચાઈને ફાટી પડી શકે છે. તેથી, પ્રમાણમાં ઓછી બળપ્રયોગપૂર્વકની પ્રવેશક્રિયા પણ એવી ઈજાઓ ઉપજાવી શકે છે, જે સામાન્ય રીતે વધુ બળજબરીપૂર્વકના પ્રયાસથી થતી હોય છે. હાઈમેન સંબંધિત જે શારીરિક લક્ષણ વિચારણીય છે, તે તેની શારીરિક સ્થિતિ છે, ખાસ કરીને ૧૨ વર્ષથી ઓછી વયની કન્યાઓમાં. ૧૨ વર્ષથી ઓછી વયની નાની કન્યાઓમાં

હાઈમેન પ્રમાણમાં વધુ પશ્ચાદ્ગતી સ્થાને અને સંકુચિત યોનિમાર્ગમાં વધુ ઉપર તરફ સ્થિત હોય છે. આ કારણે બળપૂર્વક અંગ પ્રવેશાવવામાં આવે ત્યારે હાઈમેન પુરુષ અંગના સંપર્કમાં આવતું નથી. આથી હાઈમેન પર આઘાતનો સીધો પ્રહાર પડા થતો નથી અને તેથી તે ઈજાથી બચી જાય છે. તેથી ૧૨ વર્ષથી ઓછી વયની કન્યામાં હાઈમેન પર ઈજાનો અભાવ બળાત્કારના કૃત્યને નકારી શકતો નથી.

લેબિયા મેજોરા:-યોનિછદના પછી મહત્વની દષ્ટિએ બીજા ક્રમે, પરંતુ આવર્તનની દષ્ટિએ તેનાથી વધુ, લેબિયા મેજોરા પર થતી ઈજાઓ આવે છે. આ, એટલે કે લેબિયા મેજોરા, પુરુષ અંગને સૌથી પહેલાં સામનો કરવો પડે છે. તે પર પીડિત દ્વારા પ્રતિરોધ કરવામાં આવતી તાકાત અને ઉપયોગમાં લેવાયેલી ઉગ્રતા અનુસાર મંદબળિયું, બળપૂર્વકનું પ્રહાર થાય છે. બાર વર્ષથી ઓછી વયની કન્યાઓના મામલે, જેમાં યોનિછદની તપાસ ઉપયોગી ન ઠરે, લેબિયા મેજોરાની તપાસ નિશ્ચિત પુરાવો આપે છે. નળીની સંકુચિતતાના કારણે પુરુષ અંગ દ્વારા લેબિયા પર મંદબળિયું, બળપૂર્વકનું પ્રહાર થવું અનિવાર્ય બની જાય છે. આવો પ્રહાર ઢીલાશ અને રક્તવાહિની સમૃદ્ધિને કારણે હંમેશા નીલપડા પેદા કરે છે. આવા નીલપડાની

રસપ્રદ વિશેષતા એ છે કે તે વિશેષ કરીને યોનિની આંતરિક દીવાલ બને તે બાજુએ સ્પષ્ટ રૂપે દેખાય છે. શ્લેષ્મપટલના ગુલાબી પૃષ્ઠભૂમિ સામે ગાઢ નીલપડો પ્રારંભિક નિરીક્ષણમાં પણ દેખાઈ આવે છે. બળાત્કારના ઇતિહાસ સાથેના શવપરીક્ષણમાં ધ્યાનમાં રાખવા જેવી આ પણ એક મહત્વપૂર્ણ બાબત છે. આ ઉપરાંત, નીલપડો પીડા ઉત્પન્ન કરે છે અને સ્પર્શપરીક્ષણ સમયે સંવેદનશીલ રહે છે. ક્યારેક, ખાસ કરીને નાની કન્યાઓના કેસમાં, આવા નીલપડાની સાથે યોનિદ્વારનું ફાટવું પણ જોવા મળે છે. બળાત્કારના કૃત્યોમાં હંમેશાં અસમાન અને અતિશય બળનો ઉપયોગ થતો હોવાથી, આવું ફાટવું વિકેન્દ્રિત હોય છે અને વધુ વાર નીચલા અર્ધભાગમાં જોવા મળે છે. તેનું કારણ યોનિના ઉપરના અર્ધભાગની સાપેક્ષે વધુ ખેંચાવાની શક્તિ અથવા નીચલા ભાગની વધુ કઠોરતા છે”

પપ. અમને આ મત સ્વીકારવામાં થોડું મુશ્કેલ જણાય છે કે હાયમન માત્ર આરોપિત બળજબરીયુક્ત યૌન હુમલા કારણે જ ફાટેલું મળ્યું હતું. અમે એવું કહીએ છીએ કારણ કે અન્ય તમામ ભાગો સંપૂર્ણપણે સામાન્ય જણાયા હતા. પીડિતાના તબીબી પરીક્ષણ વખતે ડૉક્ટરે લાલાશ કે સૂજન કે અન્ય કોઈ

અસામાન્ય લક્ષણ નોંધ્યાં નહોતાં. વર્તમાન કેસમાં પીડિતા ઘટનાના સમયે માત્ર છ વર્ષની હતી. ૧૨ વર્ષથી ઓછી વયની નાની બાળિકાઓમાં હાયમન તુલનાત્મક રીતે વધુ પાછળની બાજુએ અને સંકુચિત ચોનિ નળીમાં વધુ ઉપર સ્થિત હોય છે. તેથી પુરુષ અંગના બળજબરીયુક્ત પ્રવેશ સમયે હાયમનનો પુરુષ અંગ સાથે સંપર્ક થતો અટકે છે.

૫૬. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, તબીબે આ ફાટ જૂનું હતું કે તાજું, તે બાબતે સ્પષ્ટતા કરી શકતા અથવા પોતાનું અભિપ્રાય આપી શકતા હતા. હાયમેન અનેક કારણોસર ફાટી શકે છે. રમતાં-રમતાં પણ જો બાળકી જોરથી પડી જાય અથવા કોઈ કઠોર પદાર્થથી અથડાય, તો તેનાથી પણ હાયમેન ફાટી શકે છે.

૫૭. વાસ્તવમાં, હાયમેનની સ્થિતિને બળાત્કાર આચરાયો છે કે નહીં તે અંગેનું અંતિમ નિર્ધારણ ગણવું જોઈએ નહીં. એટલું જ નહીં, જ્યાં પીડિતાનું હાયમેન અખંડિત હોવાનું જણાય છે, ત્યાં પણ જો અન્ય પરિસ્થિતિઓ અથવા રેકૉર્ડ સામગ્રી આ સંકેત આપે કે પ્રવેશ થયો હતો, તો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ હેઠળ, જેનું વિધાન કલમ ૩૭૫માં કરવામાં આવ્યું છે, બળાત્કારનો આરોપ સ્થાપિત થયેલો કહેવાઈ શકે છે.

૫૮. સર્વોચ્ચ અદાલતે સંતોષ કુમાર વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૦૬ (૮) જેટી એસસી ૧૭૧ માં એકસરખો પ્રશ્ન વિચાર્યો હતો, અને અહેવાલનો પરા ૧૦ નીચે પુનઃઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

“૧૦. વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો પ્રશ્ન એ છે કે શું સાબિત થયેલ તથ્યો બળાત્કારનો ગુનો સ્થાપિત કરે છે. અમારે વિવિધ નઝીરોનો સંદર્ભ આપવાની આવશ્યકતા નથી, કારણ કે ઉપરોક્ત પ્રશ્નની ૧૯૯૨ (૩) એસસી ૨૭૦ માં વિસ્તૃત રીતે તપાસ કરવામાં આવી છે; જે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

૩૭. અમને લાગે છે કે આ સંદર્ભમાં મોદી દ્વારા મેડિકલ જ્યુરિસ્પ્રુડેન્સ એન્ડ ટોક્સિકોલોજી (વીસમી પ્રથમ આવૃત્તિ) ના પૃષ્ઠ ૩૬૯ પર વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયને પુનઃઉલ્લેખિત કરવો અત્યંત યોગ્ય રહેશે, જેમાં નીચે મુજબ કહેવામાં આવ્યું છે: “અતઃ બળાત્કારના અપરાધની રચના માટે તે આવશ્યક નથી કે શિશ્નનું સંપૂર્ણ પ્રવેશન થાય અને વીર્યસ્રાવ તથા કૌમાર્યપટલનું ફાટવું થવું જોઈએ. લેબિયા મેજોરા અથવા વલ્વા કે પુદેંડા ના અંદર શિશ્નનું આંશિક પ્રવેશન, વીર્યસ્રાવ સાથે કે વિના, અથવા પ્રવેશનનો પ્રયાસ પણ, કાનૂનની દૃષ્ટિએ પૂરતું છે. તેથી કોઈ પણ ઈજા ગુમાંગોને પહોંચાડ્યા વિના અથવા

કોઈ વીર્યજન્ય ડાઘ છોડ્યા વિના કાનૂની રીતે બળાત્કારનો અપરાધ કરવો સંપૂર્ણ શક્ય છે. આવા પ્રસંગે તબીબી અધિકારીએ પોતાના અહેવાલમાં નકારાત્મક તથ્યોનો ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ, પરંતુ તેમનો અભિપ્રાય એવો આપવો જોઈએ નહીં કે બળાત્કાર થયો નથી. બળાત્કાર એક અપરાધ છે, તબીબી સ્થિતિ નહીં. બળાત્કાર એક કાનૂની શબ્દ છે અને પીડિતાનું ઉપચાર કરતા તબીબી અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવનાર નિદાન નથી. તબીબી અધિકારી માત્ર એટલું જ નિવેદન આપી શકે છે કે તાજેતરના ચૌન ક્રિયાકલાપના પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. બળાત્કાર થયો છે કે નહીં તે કાનૂની નિષ્કર્ષ છે, તબીબી નહીં.”

૫૯. પારીખના મેડિકલ જુરિસ્પ્રુડન્સ અને ટોકિસકોલોજીના પાઠ્યપુસ્તકમાં, નીચેનો અંશ જોવા મળે છે:

“ચૌન સંભોગ. કાયદામાં, આ શબ્દનો અર્થ લિંગ દ્વારા યોનિમાં, વીર્યસ્ખલન હોય કે ન હોય, પ્રવેશનો અતિસૂક્ષ્મ અંશ થાય છે. તેથી, જનનાંગોને કોઈ ઈજા પહોંચાડ્યા વિના અથવા વીર્યના કોઈ ડાઘ છોડ્યા વિના પણ કાયદેસર રીતે બળાત્કારનો ગુનો કરવો સંપૂર્ણ રીતે શક્ય છે. ”

કાઈમ એન્ડ જસ્ટિસના એનસાયકલોપીડિયા (ખંડ ૪) માં

પૃષ્ઠ-૧૩૫૬, એ જણાવવામાં આવ્યું છે:

... અત્પતમ પ્રવેશ પણ પૂરતો છે અને સ્ખલન આવશ્યક નથી.

૬૦. તેથી, પીડિતાના અંગત અંગો પર, ખાસ કરીને વિવાહિત મહિલાના કિસ્સામાં, ઇજાઓનો અભાવ માત્ર એ હકીકત પરથી એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચાડતો નથી કે બળાત્કાર થયો નથી.

૬૧. અમે આ વિષય પર ગ્લેસ્ટરની મેડિકલ જ્યુરિસ્પ્રુડન્સ એન્ડ ટોક્સિકોલોજી, અગિયારમી આવૃત્તિ, નો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ. અધ્યાય-૧૪, જેનું શીર્ષક બળાત્કાર અને અન્ય યૌન અપરાધો છે, તેમાં વિદ્વાન લેખકે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

'બળાત્કારના સ્થાનિક પુરાવા:- હવે અમે કુંવારી સ્ત્રીના યૌન

અંગોમાં જોવા મળતાં એવા ચિહ્નોની વિચારણા કરીએ છીએ, જે

મળી આવે ત્યારે પરીક્ષકને આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આધાર

આપે કે બળાત્કાર થયો હતો.

આ છે:-

હાઈમેનનું તાજેતરનું ફાટવું

યોનિદ્વાર આસપાસ તાજું અથવા સૂકેલું લોહીની હાજરી.

શરીરના ભાગોમાં નીલપડવાના, ખુરચાટના અથવા સોજાના નિશાન.

યોનિમાં વીર્યની હાજરી.

ચાલવામાં અસ્વસ્થતા અથવા મૂત્રવિસર્જનની આવૃત્તિ જેવા વધારાના લક્ષણો કેટલાક કેસોમાં, ખાસ કરીને નાની બાળિકાઓમાં, જોવા મળી શકે છે.

જ્યારે યોનિમાં બળપૂર્વક પ્રવેશ કરવાનો પ્રયત્ન થયો હોય અથવા સંપૂર્ણ પ્રવેશ થયો હોય, ત્યારે સામાન્ય રીતે હાઈમન ફાટ્યાના પુરાવા હાજર રહેશે, પરંતુ ઈજાનું સ્વરૂપ તથા તેની વ્યાપ્તિ વિવિધ કેસોમાં હાઈમનની પ્રકૃતિ, પુરુષ અને સ્ત્રી અંગો વચ્ચેની અસમાનતા, પ્રવેશની વ્યાપ્તિ અને ઉપયોગમાં લેવાયેલા બળની માત્રા પર આધાર રાખીને ભિન્ન રહેશે.

ફાટનો સ્થળ એક ટીટ સમાન ઊભારો, અથવા તારાકાર ચીરોની શ્રેણી, દર્શાવે છે, જે પટલ પર તાજેતરના કેસોમાં રક્તરંજિત અથવા સોજાવાળી રેખા અથવા રેખાઓ દ્વારા ચિહ્નિત હોય છે.

યોનિરંછદના ફાટવાથી લગભગ હમેશાં કોઈક અંશે રક્તસ્રાવ થાય છે. કાપાયેલા કિનારા પરસ્પર જોડાતા નથી, પરંતુ

આરોગ્યપ્રાપ્તિની પ્રક્રિયામાં ગોળાકાર બની જાય છે; અને હલકી ફાટના કિસ્સામાં આ પ્રક્રિયા બે થી ત્રણ દિવસમાં પૂર્ણ થાય છે. વધુ વ્યાપક ફાટને સાજું થવામાં વધુ સમય લાગે છે, સામાન્ય રીતે સાત થી દસ દિવસ અથવા પરિસ્થિતિઓ અનુસાર થોડો વધુ સમય પણ લાગી શકે છે. યોનિરુદ્ધની ઈજા સંપૂર્ણપણે સાજી થઈ ગયા પછી તેની તારીખ નક્કી કરવી શક્ય નથી. યૌનસંભોગની આદત ધરાવતી સ્ત્રીઓમાં તથા સંતાનપ્રાપ્તિ કરનાર સ્ત્રીઓમાં, યોનિરુદ્ધના અવશેષો કારન્ક્યુલાએ મિટિફોર્મિસ તરીકે ઓળખાતા માળખાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે, જે યોનિદ્વારની આસપાસ અને નજીક સ્થિત હોય છે અને વિવિધ કદના નાના, ગોળ, માંસલ ઊંચાણો અથવા ટેન્સ જેવા દેખાય છે.

યોનિદ્વાર, જાંઘો અને શરીરના જઘન પ્રદેશ ઉપર તથા વસ્ત્રો પર લોહીની ઉપસ્થિતિ પર ધ્યાન આપવું જોઈએ. લોહી હાજર છે કે નહીં, અને જો હોય, તો તેની માત્રા, ઈજાની વ્યાપકતા તથા કૌમાર્યપટલની રક્તવાહિની સમૃદ્ધિ પર આધાર રાખશે. ક્યારેક એવું બને છે કે વહી ગયેલા લોહીની અસાધારણ માત્રાથી પરીક્ષકને એવું શંકાસ્પદ લાગે કે હુમલાખોરને પણ તેના ગુપ્તાંગોમાં ઈજા પહોંચી હશે. અમે તપાસેલા ત્રણ

કિસ્સાઓમાં, બાળિકાઓના અંદરનાં વસ્ત્રો પર તથા જ્યાં અપરાધ થયો હતો તે સ્થળે મળેલી લોહીની માત્રા, કૌમાર્યપટલની ઈજા અંગેની તપાસથી વાજબી રીતે અપેક્ષિત હતી તે કરતાં વધારે હતી. પકડાયેલા શંકાસ્પદ પુરુષોની તપાસ વખતે, દરેક કિસ્સામાં શિશ્નની અગ્રવર્તી તંતુબંધની તાજી ફાટ જોવા મળી. પુરુષને થયેલી આવી ઈજાથી પરે, કૌમાર્યપટલમાં જો કોઈ નાની રક્તવાહિની અપૂર્ણ રીતે ફાટી હોય તો સહવાસથી નોંધપાત્ર રક્તસ્રાવ થઈ શકે છે. અમને આવા મુદ્દા બળાત્કારના કિસ્સામાં જોવા મળ્યા નથી, પરંતુ લગ્નના પ્રથમ સહવાસના કિસ્સામાં જોવા મળ્યા છે. તેમ છતાં, પરીક્ષક સાવચેત રહે કે બળાત્કારના ખોટા આક્ષેપથી તે ભ્રમિત ન થાય અને લોહીની હાજરી માત્ર માસિક રક્તસ્રાવને કારણે ન હોય. જો ગુપ્તાંગોમાં નીલચોટ કે ઘસારા જોવા મળે, તો તે પૈકી કોઈપણ સ્થિતિ હિંસાનું સૂચક હોવાથી, બળાત્કારનું પુષ્ટિકારક પુરાવું મળશે.

૬૨. ઉપરોક્ત તબીબી પુરાવા ધ્યાનમાં રાખીને, હવે અમે પીડિતાના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવા આગળ વધીએ છીએ. ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૬૪ હેઠળ માનનીય જુનિયર જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભરુચ સમક્ષ નોંધાવવામાં

આવેલા તેના નિવેદનમાં પીડિતા અત્યંત સ્પષ્ટ છે. જોકે, પીડિતાએ ઉપયોગમાં લીધેલો એક અત્યંત અસામાન્ય શબ્દ અમે નોંધ્યો છે. ગુજરાતીમાં પીડિતાએ વાપરેલો શબ્દ “ગાંડ” છે. આ શબ્દનો સીધો અર્થ “ગર્દભ (ગુદા)” થાય છે. પીડિતાએ આ વિશિષ્ટ શબ્દ કેમ વાપર્યો તે બાબતે અમે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરીએ છીએ. ફરિયાદ પક્ષનું પણ એવું કોઈ કિસ્સું નથી કે આરોપીએ પીડિતા સાથે શરીરસંબંધી સહવાસ કર્યો હતો. કદાચ તે નાની, નિર્દોષ બાળકીની સમજણ હોઈ શકે. પરંતુ તે આ બાબતે અત્યંત સ્પષ્ટ છે કે તેના ગુપ્ત અંગ પર તેલ લગાવવામાં આવ્યું હતું. તેના કપડાં ઉતારવામાં આવ્યા હતા. આરોપીએ પણ તેના કપડાં ઉતાર્યા અને ત્યારબાદ આરોપીએ કૃત્ય આચર્યું. નીચલી અદાલતમાં શપથપૂર્વક આવેલા તેના મૌખિક પુરાવામાં તેણે કલમ ૧૬૪ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં જે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે અડગ રહી છે, સિવાય એક સુધારણા, અને તે એટલે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલી ધમકીઓ બાબતે. અમને એ પણ નોંધાયું છે કે વાસ્તવમાં પીડિતાની કોઈ જરાક પણ જિરહ થઈ નથી. વાસ્તવમાં પીડિતાની સમગ્ર મુખ્ય પૂછપરછ અણછેડાયેલી રહી છે. બચાવ પક્ષના વકીલે પીડિતાની જિરહમાં માત્ર એટલું જ મૂકવાનો પ્રયાસ કર્યો કે આરોપી અને તેની માતા વચ્ચે શત્રુતા હતી. તેનાથી વિપરીત, અમે પીડિતાની જિરહમાં મૂકવામાં આવેલા એક સૂચનાની નોંધ લઈએ છીએ, અને તે સૂચનાનો જવાબ આરોપી વિરુદ્ધ જાય છે. બચાવ પક્ષ દ્વારા મૂકાયેલા સૂચનાને આપેલો જવાબ એ સ્થાપિત કરે છે કે આરોપી પીડિતાને પોતાના ઘરે લઈ ગયો

હતો. ડૉ. રૂપેશ જયરામપ્રકાશ દિવાકર (સ. ૧૩) સમક્ષ પણ માતાએ આપેલો ઇતિહાસ પીડિતાના કલમ ૧૬૪ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળના નિવેદન તેમજ અદાલત સમક્ષ પીડિતાના મૌખિક પુરાવા સાથે સુસંગત છે. જોકે, ડૉ. બિજલ રામી (સ. ૧૫) એ પીડિતા દ્વારા વર્ણવાયેલા ઇતિહાસ વિશે નિવેદન આપ્યું છે, જે મૂળ વર્ણન સાથે કંઈક અંશે અધૂરું અથવા અસંગત છે. ડૉ. રામી સમક્ષ પીડિતાએ જણાવ્યું હતું કે આરોપી તેને પોતાના ઘરે લઈ ગયો હતો. આરોપીએ તેના કપડાં ઉતાર્યા, અને અગાઉ પણ બે થી ત્રણ વાર તેણે આવું કર્યું હતું. ત્યારબાદ, ઘરની બહાર થોડો અવાજ સંભળાતાં આરોપીએ પીડિતાને છોડીને દીધા અને પીડિતા પોતાના ઘરે ભાગી ગઈ. ડૉ. રામી (સ. ૧૫) નું પણ મત છે કે વાસ્તવમાં શરીરસંબંધી સહવાસ થયો હતો કે નહીં તે અંગે અભિપ્રાય આપવો મુશ્કેલ છે.

૬૩. પીડિતાએ પોતાની મુખ્ય જેર તપાસમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે આરોપીએ તેના કપડાં ઉતારી નાખ્યા હતા, અને તેણે પણ પોતાના કપડાં ઉતારી નાખ્યા હતા. પીડિતાએ પોતાની મુખ્ય જેર તપાસમાં આ કૃત્યના અમલ સમયે આરોપીએ તેને આપેલી ધમકીઓ અંગે પણ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે.

૬૪. અપરાધીના તરફથી કરાયેલી પ્રતિપરીક્ષણમાં ઉપરોક્ત પીડિતાના નિવેદન બાબતે એ સૂચન પણ કરવામાં આવ્યું નથી કે અપરાધીએ તેના કપડાં

ઉતાર્યા નહોતા. તેણીએ પોતાની મુખ્ય તપાસમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે અપરાધીએ તેના કપડાં ઉતાર્યા હતા. જો પ્રતિવાદી-અપરાધીએ તેના કપડાં ઉતાર્યા હતા અને પીડિતાએ મુખ્ય તપાસમાં કહેલા આ નિવેદનનો તેણે ખંડન કર્યું ન હોય, તો તે અપરાધી વિરુદ્ધ જાય એવી બાબત છે.

૬૫. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, વર્તમાન મામલાના તથ્યોને અત્યંત અનુરૂપ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પંડહરીનાથ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૧૪ એસસીસી ૫૩૭ ના મામલામાં કરાયેલી ટિપ્પણીઓનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ. અમે પરા-૧૫ અને ૧૬ નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ;

“૧૫. ફરીયાદી સાક્ષીએ પોતાના મુખ્ય પરીક્ષણમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે જાગતાં તેણે આરોપી-અપીલકર્તાને પોતાના પગ પાસે બેઠેલો જોયો અને આરોપી-અપીલકર્તાએ તેના અંદરવસ્ત્રો ઉતારી લીધાં તથા તેનું મોં દબાવી દીધું. ત્યારબાદ આરોપી-અપીલકર્તાને આ ઘટનાનો અફસોસ થયો અને તેણે તેના માટે માફી પણ માગી.

૧૬. આરોપીની તરફથી ઉપરોક્ત પીડિતાના નિવેદનના પ્રતિપરીક્ષણમાં એવું કોઈ સૂચન કરવામાં આવ્યું નથી કે આરોપીએ તેના કપડાં ઉતાર્યા નહોતા. તેણીએ પોતાના મુખ્ય પરીક્ષણમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આરોપીએ તેના કપડાં

ઉતારી લીધાં હતાં. આરોપી-અપીલકર્તાએ પણ એવું જણાવ્યું હતું કે પીડિતાએ તેના કૃત્યો બદલ તેને માફ કરી દેવી જોઈએ, અને આ બાબતે એવો કોઈ સૂચન કરવામાં આવ્યો નહોતો કે તેણે આવી માફી માગી નહોતી. જો આરોપી-અપીલકર્તાએ તેના કપડાં ઉતાર્યા હતા અને તેણે પોતાના મુખ્ય પરીક્ષણમાં પીડિતાના આ નિવેદનનું ખંડન કર્યું નહોતું, તો તે નિશ્ચિતપણે બળાત્કારના પ્રયાસનો મામલો બને છે. ”

૬૬. હવે, અહીં ફરી એકવાર, આપણે કાયદાની સુસ્થિર સ્થિતિ પુનરોચ્ચારીએ છીએ કે પીડિતાના યોનિમાર્ગમાં શિશ્નનું પૂર્ણ પ્રવેશ હોવું જરૂરી નથી. સીમાના લેબિયા મેજેરા અથવા પુટેન્ડમમાં આંશિક પ્રવેશ, વીર્યસ્ખલન સાથે કે વિના, કાયદામાં નિર્ધારિત બળાત્કારના ગુનાનો રચન કરવા માટે પૂરતો છે. ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ દંડનીય ગુનામાં પ્રવેશની ઊંડાઈ અપ્રસંગિક છે. ઓછામાં ઓછું એક બાબતમાં અમને સ્પષ્ટતા છે કે આરોપીએ પ્રવેશ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમ છતાં, રેકૉર્ડ તબીબી પુરાવા પરથી એવું જણાય છે કે મામલો માત્ર પ્રયાસના તબક્કે જ રહ્યો. એવું જણાતું નથી કે પ્રવેશ થયો હતો. નિશ્ચિત રીતે બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ થયો હતો. બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ અને બળાત્કાર વચ્ચેનો ભેદ અતિ સૂક્ષ્મ છે. જ્યારે પ્રવેશ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે, પરંતુ પ્રવેશ થાય નહીં, ત્યારે તેને બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કહી શકાય; પરંતુ જ્યારે પ્રવેશ

કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે અને થોડોક પ્રવેશ થાય, ત્યારે તે બળાટકાર ગણાય. જોકે, તબીબે તબીબી પ્રમાણપત્ર, આંક ૪૪,માં મત આપ્યો છે કે યોનિમાર્ગમાં પ્રવેશને નકારી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તબીબની મૌખિક સાક્ષીમાં આ બાબતે કોઈ વધુ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી. પ્રમાણપત્રમાં એવો મત કયા આધાર પર વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે તે બહાર આવતું નથી.

૬૭. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, જો અમે ફરિયાદ પક્ષના આ કથનને માનીએ કે બળપૂર્વક પ્રવેશના કારણે કુંવારી પડદો ફાટેલો મળ્યો હતો, તો લેબિયા મેજેરા, લેબિયા માઈનોરા તથા અન્ય ગુપ્ત અંગો પર કોઈ ચીર, લાલાશ, સોજો અથવા ઘસારો કેમ જોવા મળ્યો નહોતો, તેનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ નથી.

૬૮. સાક્ષીની સાક્ષ્યની મૂલવણી કેવી રીતે કરવી, તે બાબતે સર્વોચ્ચ અદાલતે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૪૮: (૧૯૮૫ ક્રિ. એલ.જે. ૪૯૩) માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે.

એક સાક્ષીના મૌખિક પુરાવાનું મૂલવણ કરતી વખતે અભિગમ
એ હોવો જોઈએ કે સાક્ષીનું પુરાવું સમગ્રરૂપે વાંચવામાં આવે તો
શું તેમાં સત્યનો આભાસ જણાય છે કે કેમ. એકવાર એવો છાપ
બંધાય પછી, નિઃસંદેહ અદાલત માટે આવશ્યક છે કે તે
પુરાવાની વધુ વિશેષતાથી છણાવટ કરે, સમગ્ર પુરાવામાં

દર્શાવાયેલી ખામીઓ, દોષો અને અપૂર્ણતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને તેમનું મૂલ્યાંકન કરે, જેથી એ જાણી શકાય કે શું તે સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાના સામાન્ય સ્વરથી વિરુદ્ધ છે અને શું પુરાવાના પૂર્વવર્તી મૂલ્યાંકનને એવો આંચકો પહોંચે છે કે જેથી તે વિશ્વાસપાત્ર ન રહે.

૬૯. સાર્દુલ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી.

૩૪૬૨, તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સર્વઅંગે કડક લોખંડી પરિપૂર્ણતા ધરાવે એવો હોઈ શકે નહીં, અને અદાલતોનું ફરજિયાત કર્તવ્ય છે કે રેકૉર્ડ પર રહેલ પુરાવાનું, તેની વિશ્વસનીયતા અને સત્યતાને વિશેષ સંદર્ભે, નિષ્પક્ષ ન્યાયિક તપાસની પ્રક્રિયા દ્વારા, તટસ્થ અને વાજબી મૂલવણી અપનાવીને, વિશ્લેષણ, છટણી અને મૂલ્યાંકન કરે, અને એ રીતે કરે કે જાણે ફરિયાદ પક્ષના કેસ પ્રત્યે સંપૂર્ણ શંકાનો ભાવ મનમાં વસી ગયો હોય તેમ ન બને. જે બાબત ઉપર ભાર મૂકવાનો છે તે અંતર્ભૂત પુરાવો નથી. વારંવાર કહેવામાં આવ્યું છે કે રસ ધરાવતા સાક્ષીઓના પુરાવાની વધુ સતર્કતાથી તપાસ કરવી જોઈએ, જેથી જાણી શકાય કે તેમાં સત્યનો રંગ છે કે કેમ, અને જો તે સ્વીકાર્ય

જણાય તથા અદાલતના મનમાં વિશ્વાસ જગાવે, તો માત્ર કેટલીક ભિન્નતાઓ અથવા દર્શાવેલી ખામીઓ કે નોંધાયેલ વધારાઓ અને અલંકારોના કારણે તેને સંપૂર્ણપણે અસ્વીકાર કરી શકાય નહીં, સિવાય કે તે એવા સ્વરૂપના હોય કે જે પુરાવાના મૂળ આધારને જ હચમચાવી દે અને મૂળથી જ કલંકિત હોવાનું જણાય. વાજબી સંશયની પરે પુરાવો શોધવાના પોતાના પ્રયાસમાં, અદાલતોનું કર્તવ્ય છે કે તેઓ કેસના તમામ મહત્વપૂર્ણ લક્ષણો તથા સમગ્ર પુરાવાનું, કેસની વ્યાપક અને વાજબી સંભાવનાઓના સંદર્ભે પણ, પૂર્ણ અને સર્વાંગી મૂલવણી કરે.

૭૦. પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૪૩૯ પર, ડૉ. કે.એસ. નારાયણ રેડ્ડી દ્વારા લખાયેલ મેડિકલ જ્યુરિસ્પ્રુડેન્સ એન્ડ ટૉક્સિકોલોજી માં, બાળકો પર બળાત્કાર અંગે, નીચેની માહિતી આપવામાં આવી છે:

નાનાં બાળકોમાં સામાન્ય હિંસાના થોડાં અથવા કોઈ જ ચિહ્નો જોવા મળતાં નથી, કારણ કે બાળકને સામાન્ય રીતે શું બની રહ્યું છે તેની કોઈ સમજ હોતી નથી અને તે પ્રતિકાર કરવા માટે પણ અસમર્થ હોય છે. હાઈમન અત્યંત ઊંડાણમાં સ્થિત હોય છે, અને યોનિ બહુ નાની હોવાને કારણે, પુખ્ત અંગનો પ્રવેશ

થવો અશક્ય છે. સામાન્ય રીતે શિશ્ન યોનિદ્વારની અંદર અથવા જાંઘો વચ્ચે મૂકવામાં આવે છે. તેથી, હાઈમન સામાન્ય રીતે અખંડિત રહે છે અને યોનિદ્વારની લાલાશ તથા સંવેદનશીલતા ઓછી હોઈ શકે છે.

જ્યારે શિશ્ન જનનાંગોમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તે લેબિયા પર આગળથી તથા બાજુ તરફ દબાવ કરે છે, જેના પરિણામે લેબિયા મિનોરા અને લેબિયા મેજોરા બંનેમાં નીલપડવું થાય છે. નીલપડવાની માત્રા વપરાયેલ બળ પર આધારિત રહેશે".

૭૧. નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે વ્યક્ત કરેલી શંકાઓ એ હકીકત પર આધારિત હતી કે તબીબી પુરાવા શૂન્ય હતા અને આરોપીની માતા સાથેની શત્રુતાને કારણે પીડિતાને તેની માતાએ શીખવાડી હોવાનું જણાતું હતું।

૭૨. અદાલતો દ્વારા ઉદ્ભવિત સંદેહો બાબતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજ્ય ઓફ યુ.પી. વિ. કૃષ્ણ ગોપાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ એસ.સી. ૨૧૫૪: (૧૯૮૯ ક્રિ. એલ.જે. ૨૮૮) ના કેસમાં કરેલ અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

નિઃસંદેહ, કોઈ વ્યક્તિને એવા અપરાધમાં દોષિત ઠરાવા ન આપવાનો ગાઢ અધિકાર છે, જે વાજબી સંદેહથી પર પુરાવાના પુરાવાકીય ધોરણ દ્વારા સ્થાપિત ન થયો હોય. આ ધોરણ વધુ

ઊંચું ધોરણ હોવા છતાં, તથાપિ કોઈ પરમ ધોરણ નથી.
 “પુરાવો” ગણાય એટલી સંભાવનાની કઈ માત્રા હોય તે દરેક
 કેસને વિશિષ્ટ એવી બાબત છે. સંદેહોને વાજબી ત્યારે
 ગણવામાં આવશે જ્યારે તેઓ અમૂર્ત કલ્પનાશીલતાની
 લ્હાયથી મુક્ત હોય. કાયદો સત્ય સિવાય બીજું કોઈ પક્ષપાતી
 પ્રિયપાત્ર રાખી શકતો નથી. વાજબી સંદેહનું નિર્માણ કરવા
 માટે તે અતિભાવનાત્મક પ્રતિક્રિયાથી મુક્ત હોવો આવશ્યક
 છે. સંદેહો આરોપી વ્યક્તિની દોષિતતા અંગે પુરાવામાંથી,
 અથવા પુરાવાના અભાવમાંથી ઉપજતા વાસ્તવિક અને
 તાત્વિક સંદેહો હોવા જોઈએ, અને તે માત્ર ધૂંધળી
 આશંકાઓથી ભિન્ન હોવા જોઈએ. વાજબી સંદેહ કલ્પિત, તુરછ
 અથવા માત્ર સંભવિત સંદેહ નથી; પરંતુ તે તર્ક અને સામાન્ય
 બુદ્ધિ પર આધારિત ન્યાયસંગત સંદેહ છે.
 સંભાવનાની સંકલ્પના અને તેની વિવિધ તીવ્રતાઓને,
 સ્પષ્ટપણે, એવા એકમોના રૂપમાં વ્યક્ત કરી શકાય તેમ નથી
 કે જેમની ગણિતીય ગણના કરીને એ નક્કી કરી શકાય કે આવા
 કેટલા એકમો વાજબી સંદેહથી પરનું પ્રમાણ પૂરું પાડે છે.
 સંભાવનાની તીવ્રતાઓ તથા પ્રમાણના પરિમાણના
 મૂલ્યાંકનમાં એક અસ્પષ્ટ વિષયગત તત્ત્વ અવશ્ય રહેલું છે.

ફોરેન્સિક સંભાવના, અંતિમ વિશ્લેષણમાં, મજબૂત સામાન્ય બુદ્ધિ પર અને, અંતે, ન્યાયાધીશની પ્રશિક્ષિત અંતર્જ્ઞાનશક્તિ પર આધારિત હોવી જોઈએ. યદપિ ફોજદારી પ્રક્રિયા દ્વારા આરોપિત વ્યક્તિઓને આપવામાં આવતું સંરક્ષણ ક્ષીણ ન થવું જોઈએ, તેમ છતાં, એ સાથે, તુરંત જાબતોને અંધપણે વૈધતા આપવી ફોજદારી ન્યાયપ્રશાસનનો ઉપહાસ બનાવી દેશે".

૭૩. ફોજદારી મુકદ્દમાઓમાં પુરાવાની મૂલવણી કરતી વખતે તમામ નીચલી અદાલતોએ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે સર્વોચ્ચ અદાલતે આ કેસમાં, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૨૬૨૨: (૧૯૭૩ ક્રિ. એલ.જે. ૧૭૮૩), કરેલી નીચેની ટિપ્પણીઓ.

આ તબક્કે પણ આપણે ફોજદારી કેસોમાં જરૂરી સામાજિક દષ્ટિકોણનું સ્મરણ રાખી શકીએ છીએ, જેને અપૂરતી ફોરેન્સિક મૂલવણીથી નુકસાન પહોંચ્યું છે. સંશયનો લાભ આપવાના નિયમ પ્રત્યે અતિશય સમર્પણ, સામાજિક રક્ષણના ભોગે, અને એ શાંતિકારક ભાવના પ્રત્યે કે પીડિત અને સમુદાય પ્રત્યે ન્યાયની પરવા કર્યા વિના તમામ નિર્દોષ છૂટકારાઓ હંમેશા સારા જ ગણાય, — આ બંનેના જોખમો, ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ અને પલાયન વધતાં જતા વર્તમાન સંદર્ભમાં વિશેષ ભારપૂર્વક

ઉલ્લેખિત થવા યોગ્ય છે. ન્યાયિક સાધન પર જાહેર જવાબદારી
 છે. શંકાને વાજબી સંશયથી પર
 સાર્વિત કરવાની આવશ્યકતા દર્શાવતું , આપણા કાયદાના
 જાળમાં વહેતો, આદરણીય સિદ્ધાંત અથવા સુવર્ણ સૂત્ર દરેક
 અંદાજ, સંકોચ અને સંશયની માત્રાને રોગગ્રસ્ત રીતે આવરી
 લેવા માટે અતિશય ખેંચવું ન જોઈએ. “હજારો દોષિત માણસો
 છૂટી જાય, પરંતુ એક નિર્દોષ શહીદને પણ હાનિ ન થવી
 જોઈએ” એવા અભિગમમાં પ્રતિફળિત અતિશય સંવેદનશીલતા
 એક ખોટો ઢંઢ છે. માત્ર વાજબી સંશયો જ આરોપી સાથે
 સંબંધિત છે. અન્યથા કોઈપણ વ્યવહારુ ન્યાયપ્રણાલી પછી
 તૂટી પડશે અને સમુદાયમાં તેની વિશ્વસનીયતા ગુમાવશે.
 વિદ્વાન લેખકે બુદ્ધિપૂર્વક અવલોકન કર્યું છે તેમ, દોષિત
 વ્યક્તિને હળવાશથી નિર્દોષ છોડી દેવાનું દુષ્કર્મ એ માત્ર
 એટલી જ વાતથી ઘણું આગળ જાય છે કે એક દોષિત વ્યક્તિ
 દંડ વિના રહી ગયો. જો અયોગ્ય નિર્દોષ છૂટકારાઓ સામાન્ય
 બની જાય, તો તે કાયદા પ્રત્યે નિરાશાવાદી ઉપેક્ષા તરફ દોરી
 જાય છે, અને આ આગળ ચાલીને આરોપિત “વ્યક્તિઓ”
 સામે કઠોર કાનૂની અનુમાન અને દોષિત ઠરેલાઓને વધુ કઠોર
 દંડ આપવા અંગે જાહેર માંગ ઊભી કરે છે. આ રીતે દોષિતોના

અતિ વારંવાર નિર્દોષ છૂટકારાઓ અંતે ફૂર દંડાત્મક કાયદા તરફ દોરી શકે છે, અને અંતે નિર્દોષ લોકો માટેની ન્યાયિક સુરક્ષાને ફીણ કરી નાખે છે. આ તમામ કારણોસર વિસ્કાઉન્ટ સાયમન સાથે એ કહેવું સાચું છે કે “નિર્દોષના દોષિત ઠરાવ જેટલો જ દોષિતના નિર્દોષ છૂટકારાથી પણ ન્યાયના ભ્રષ્ટાચારનું ઉદ્ભવ થઈ શકે છે...” સંક્ષેપમાં, નિર્દોષતાના અનુમાન પ્રત્યેનો આપણો ન્યાયશાસ્ત્રીય ઉત્સાહ ફોજદારી ન્યાયને અસરકારક અને વાસ્તવિક બનાવવા ની વ્યવહારુ આવશ્યકતા દ્વારા સંયમિત થવો જોઈએ. અપરાધીને મુક્ત કરવા પૂરતી એવી સંભાવના તરીકે સંયોગવશ તકોનો પીછો કરવો અને અત્પ્રમતિયુક્ત નિર્દોષોને દંડિત કરવા માટે પ્રબળ સંભાવનાના તાર્કિક આધારોને ખંડિત કરી નાખવા વચ્ચે સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે.

૭૪. શ્રી બરોડે દલીલ કરવા પ્રયત્ન કર્યો કે કલમ ૧૬૪ દ.પ્ર.સં. હેઠળ નોંધાયેલા પીડિતાના નિવેદન અને અદાલતમાં તેના પુરાવા વચ્ચે કથિત રીતે અવગણનાના સ્વરૂપમાં વિસંગતિ છે. એ હકીકત સિવાય કે પીડિતાના પુરાવા અને કલમ ૧૬૪, દ.પ્ર.સં. હેઠળ નોંધાયેલા તેના નિવેદન વચ્ચે કોઈ સાર્વિક વિસંગતિ હોવાનું કહેવું મુશ્કેલ છે, અમારે એ પણ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે જો કોઈ

વિસંગતિ હોય તો પણ, તેનો લાભ બચાવ પક્ષને આપી શકાય નહીં, કારણ કે બચાવ પક્ષે પીડિતાની જિંદગીમાં તેના પૂર્વ નિવેદનની સામગ્રી તરફ પીડિતાનું ધ્યાન દોર્યું નહોતું અને તેથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫માં સૂચવેલ પદ્ધતિ મુજબ આ બાબતમાં પીડિતાને પોતાની વાત રજૂ કરવાની કોઈ તક આપ્યા વિના, હવે પીડિતાના પુરાવા અને કલમ ૧૬૪ દ.પ્ર.સં. હેઠળ નોંધાયેલા તેના નિવેદન વચ્ચે જો કોઈ વિસંગતિ હોય તો તેને કોઈ મહત્વ આપવું ન માત્ર અવિવેકપૂર્ણ રહેશે, પરંતુ ફરિયાદ પક્ષ માટે અત્યંત હાનિકારક પણ થશે, જ્યારે પીડિતાને આ બાબતમાં પોતાની વાત રજૂ કરવાની કોઈ તક આપવામાં આવી નથી.

૭૫. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૨ નો આંક ૧૪, જે એક બાળ સાક્ષી છે, તેનો પુરાવો, જો કે આ દર્શાવે છે કે અપીલકર્તાએ અલ્પવયની કન્યા પર અત્યાચારપૂર્ણ રીતે બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, છતાં આ પુરાવો નિર્વિવાદ રીતે એ સ્થાપિત કરવા માટે પર્યાપ્ત નથી કે આ મામલે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૫ના અર્થમાં બળાત્કારનો ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો. બળાત્કારના ગુનાને આકાર આપવા આવશ્યક જાતીય સહવાસ માટે પ્રવેશ પૂરતો છે, પરંતુ તે યોગ્ય પુરાવો રજૂ કરીને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરવો આવશ્યક છે. અમે એ નકારી રહ્યા નથી કે આ અપીલકર્તા દ્વારા પીડિતાની વ્યક્તિ પર કોઈ કૃત્ય કરવામાં આવ્યું નહોતું. પીડિતા પોતે જ કહી ચૂકી છે કે

અપીલકર્તાએ તેને નમ્ર કરી હતી અને અપીલકર્તાએ પણ બળાત્કાર કરવાનો સકારાત્મક ઈરાદો રાખીને પોતાના આંતરવસ્ત્રો ઉતારી લીધા હતા, પરંતુ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧૩ અને ૧૫ દ્વારા નોંધાયેલ તબીબી પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં તે નિર્વિવાદ રીતે સ્થાપિત થઈ શક્યું નથી. પીડિત કન્યાના પુરાવા સાથે, રેકૉર્ડ પરની અન્ય પરિસ્થિતિઓને જોડીને જોતા, અમારો અભિપ્રાય છે કે આ અપીલકર્તાએ પીડિત કન્યા પર બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ બળાત્કારનો ગુનો કરવાના સંબંધમાં પુરાવો નિર્વિવાદ નથી. આ માત્ર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૫૪ હેઠળ દંડનીય પીડિત પર કરાયેલ અશ્લીલ હુમલાનો કેસ નથી.

૭૬. બળાત્કારનું દરેક ફોજદારી કૃત્ય અથવા તેનો પ્રયત્ન અશ્લીલ હુમલો જ ગણાય છે. કોઈ ગુનો કરવાનો પ્રયત્ન ગણાવવા માટે આરોપીના કૃત્યએ તૈયારીના તબક્કાને પાર કરી લીધો હોવો આવશ્યક છે. જો આરોપીના કૃત્યમાં તૈયારીથી આગળનું કંઈ ન હોય અને તે પ્રયત્નની કક્ષાએ પણ ન પહોંચતું હોય, તો તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ અને ૫૧૧ હેઠળની જવાબદારીમાંથી બચી શકે છે, અને તેને માત્ર અશ્લીલ હુમલા સમાન ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવી શકે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતના મહોદયોએ અભયાનંદ મિશ્રા વિ. રાજ્ય બિહાર, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ સુપ્રીમ કોર્ટ ૧૬૯૮ : (૧૯૬૧ (૨) ક્રિ. એલ. જે. ૮૨૨) માં અવલોકન કર્યું હતું;

ગુનાનો પ્રયાસ કરવાની તૈયારી અને ગુનો કરવાની કોશિશ
 વચ્ચે એક સૂક્ષ્મ રેખા છે. નિર્વિવાદ રીતે, ગુનાહિત વ્યક્તિ
 સર્વપ્રથમ ગુનો કરવાનો ઇરાદો રાખે છે, ત્યારબાદ તે ગુનો
 કરવા માટે તૈયારી કરે છે અને ત્યાર પછી ગુનો કરવા માટે
 કોશિશ કરે છે. જો તે કોશિશ સફળ થાય, તો તેણે ગુનો કર્યો
 ગણાય; જો તેના નિયંત્રણ બહારના કારણોસર તે નિષ્ફળ
 જાય, તો કહેવાય છે કે તેણે ગુનો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેથી,
 ગુનો કરવાનો પ્રયાસ ત્યારે શરૂ થયો હોવાનું કહી શકાય જ્યારે
 તૈયારી પૂર્ણ થઈ જાય અને ગુનાહિત વ્યક્તિ ગુનો કરવાની
 મનસા સાથે કંઈક કરવાનું પ્રારંભ કરે, જે ગુનો કરવાની પ્રક્રિયા
 તરફનું એક પગલું હોય. જરૂરી મનસા સાથે તે ક્ષણે જ્યારે તે
 કોઈ કૃત્ય કરવાનું પ્રારંભ કરે છે, ત્યારે તે ગુનો કરવાનો
 પોતાનો પ્રયાસ શરૂ કરે છે. કોઈ વ્યક્તિ ત્યારે ‘નિર્ધારિત ગુનો
 કરવાનો પ્રયાસ’ નામનો ગુનો કરે છે, જ્યારે (૧) તે તે
 નિર્ધારિત ગુનો કરવાનો ઇરાદો રાખે છે; અને (૨) તેણે તૈયારી
 કરી હોય અને ગુનો કરવાનો ઇરાદો રાખીને, તેના અમલ તરફ
 કોઈ કૃત્ય કરે; આવું કૃત્ય તે ગુનાના અમલ તરફનું અંતિમથી
 પૂર્વ કૃત્ય હોવું આવશ્યક નથી, પરંતુ તે ગુનો કરવાની પ્રક્રિયા
 દરમિયાન કરાયેલું કૃત્ય હોવું જોઈએ.

૭૭. દરેક અપરાધમાં, પ્રથમ, તેને કરવા માટેનો ઇરાદો હોય છે; દ્વિતીય, તેને કરવા માટેની તૈયારી; અને તૃતીય, તેને કરવાનો પ્રયત્ન. જો ત્રીજો તબક્કો, એટલે કે પ્રયત્ન, સફળ થાય, તો અપરાધ પૂર્ણ ગણાય છે. જો પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય, તો અપરાધ પૂર્ણ ગણાતો નથી; પરંતુ કાનૂન તે કૃત્ય કરવાનો પ્રયત્ન કરનાર વ્યક્તિને દંડિત કરે છે. આ એક સામાન્ય ઉપબંધ છે, જે અન્ય વિશિષ્ટ કલમો દ્વારા દંડનીય ન બનાવાયેલા અપરાધો કરવા માટેના પ્રયત્નો સાથે સંબંધિત છે. તે કેદની સજા સાથે દંડનીય બધા પ્રયત્નોને દંડનીય બનાવે છે, અને માત્ર મૃત્યુદંડથી દંડનીય પ્રયત્નોને જ નહીં. પ્રયત્નને દંડનીય બનાવવામાં આવે છે, કારણ કે દરેક પ્રયત્ન, ભલે તે સફળતાથી વંચિત રહે, તોયે આતંક પેદા કરવો જ જોઈએ, જે પોતે જ એક હાનિ છે, અને અપરાધીની નૈતિક દોષિતતા તે સફળ થયો હોત તેવા જ પ્રમાણની હોય છે. દંડને ન્યાયસંગત ઠરાવવા માટે નૈતિક દોષિતતા હાનિ સાથે જોડાયેલી હોવી જોઈએ. કારણ કે આ હાનિ, કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોત તો જેટલી મોટી હોત તેટલી નથી, તેથી માત્ર અર્ધો દંડ આપવામાં આવે છે.

૭૮. કોઈ ગુનો કરવાનો પ્રયાસ ત્યારે શરૂ થયો માનવામાં આવે છે, જ્યારે તૈયારીઓ પૂર્ણ થઈ જાય અને ગુનો કરવાની ઇરાદાથી દોષિત કોઈ કાર્ય કરવાનું શરૂ કરે, જે ગુનો કરવાની દિશામાં લેવાયેલું પગલું હોય. જે ક્ષણે તે આવશ્યક

ઇરાદા સાથે કોઈ કાર્ય કરવાનું શરૂ કરે છે, તે ક્ષણે તે ગુનો કરવાનો પોતાનો પ્રયાસ શરૂ કરે છે. "પ્રયાસ" શબ્દની જાતે કોઈ વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલી નથી, અને તેથી તેને તેના સામાન્ય અર્થમાં લેવો પડે છે. આ જ કલમોની જોગવાઈઓની માગ છે. ગુનો કરવાનો પ્રયાસને તેને કરવાનો ઇરાદો તથા તેની સિદ્ધિ માટે કરેલી તૈયારીથી અલગ ઓળખવો જોઈએ. માત્ર ગુનો કરવાનો ઇરાદો, જેના અનુસંધાનમાં કોઈ કાર્ય ન થાય, તે ગુનો રચી શકતો નથી. જો કોઈ બાહ્ય કાર્ય દ્વારા એવું જણાતું ન હોય કે એ દિશામાં પ્રગતિ થઈ છે, અથવા તેને પરિપક્વ બનાવી અમલમાં મૂકવાની દિશામાં આગળ વધવામાં આવ્યું છે, તો માત્ર ઇચ્છાને કાર્ય માનવી જોઈએ નહીં. ઇરાદો એટલે પસંદગી સૂચવનાર પ્રેરણાઓનું વિચારણા કર્યા પછી પસંદ કરાયેલા ઉદ્દેશ તરફ વર્તનનું દિશાનિર્દેશન. તૈયારીમાં ગુનો કરવાની સિદ્ધિ માટે આવશ્યક સાધનો કે ઉપાયો ઘડવા અથવા ગોઠવવા શામેલ છે. તે પ્રયાસથી વ્યાપક રીતે ભિન્ન છે, કારણ કે પ્રયાસ એટલે તૈયારીઓ પૂર્ણ થયા બાદ ગુનો કરવાની દિશામાં થતી સીધી ગતિ.

૭૯. અપરાધ કરવાનો પ્રયાસ એવો કાર્ય અથવા કાર્યોની શ્રેણી છે, જે અપરાધની કરવામાં અનિવાર્યપણે દોરી જાય છે, સિવાય કે કંઈક એવું બને, જેને કરનારાએ ન તો પૂર્વે જોયું હતું અને ન તો ઇચ્છ્યું હતું, જે આને અટકાવે. પ્રયાસને એવી ક્રિયા તરીકે વર્ણવી શકાય, જે ફોજદારી ઇરાદાની આંશિક અમલવારીરૂપે કરવામાં આવી હોય, જે માત્ર તૈયારી કરતાં વધુ હોય, પરંતુ વાસ્તવિક પૂર્ણતાથી ઓછું રહે, અને, પૂર્ણતા ન થતા સિવાય, મુખ્ય અપરાધના

સર્વ તત્વો ધરાવતું હોય. અન્ય શબ્દોમાં, પ્રયાસમાં અપરાધ કરવાનો ઇરાદો સમાવિષ્ટ છે, પરંતુ તેની વાસ્તવિક કરણી અથવા પૂર્ણતા/સમાપ્તિ સુધી પહોંચતો નથી. તેથી તેનું એવું વ્યાખ્યાન કરી શકાય કે જો તેને અટકાવવામાં ન આવ્યું હોત, તો પ્રયાસિત કાર્યની સંપૂર્ણ પૂર્ણતા થઈ હોત. આપેલ દૃષ્ટાંતો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વિધાનમંડળનો આશય માત્ર તૈયારીના કિસ્સાઓ અને પ્રયાસ વચ્ચે ભેદ સ્થાપવાનો હતો

૮૦. બળાત્કાર કરવા કરેલા પ્રયાસના આશય સાથેના પ્રયાસમાં આરોપીને દોષિત ઠરાવવા માટે, અદાલતને સંતોષ થવો આવશ્યક છે કે આરોપીએ, જ્યારે તેણે ફરિયાદી સ્ત્રીને પકડેલી, ત્યારે માત્ર તેની દેહ પર પોતાની વાસના સંતોષવાની ઇચ્છા જ રાખી નહોતી, પરંતુ તે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં અને તેણી તરફથી કોઈપણ પ્રતિકાર છતાં તેમ કરવા ઇચ્છતો હતો. અશ્લીલ હુમલાઓને ઘણીવાર બળાત્કારના પ્રયાસરૂપે વધારી રજૂ કરવામાં આવે છે. આરોપીના વર્તન પરથી એવું નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે કે તે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં અને સર્વ પ્રતિકાર છતાં પોતાની વાસના સંતોષવા માટે દબનિશ્ચયી હતો, તે માટે રેકૉર્ડ પર સામગ્રી અસ્તિત્વમાં હોવી આવશ્યક છે. આસપાસની પરિસ્થિતિઓ અનેક વખત તે પાસા પર પ્રકાશ પાડે છે. (જુઓ કોપ્પુલા વેંકટ રાવ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.સી. ૬૦૨).

૮૧. આરોપી દ્વારા રજૂ કરાયેલ એ બચાવ કે પીડિતાની માતા અને આરોપીની માતા વચ્ચેની દુશ્મનીને કારણે તેને નાની બાળકી પર બળાત્કાર જેવા ગંભીર અપરાધમાં ખોટી રીતે ફસાવવામાં આવ્યો છે, તે પણ માન્ય કરવો અત્યંત મુશ્કેલ છે. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેતા, અમને આ બચાવ ખૂબ જ અરુચિકર જણાય છે.

૮૨. એવા કેસોમાં, જ્યાં આરોપી એવો દાવો કરે છે કે તેની સામે ખોટો કેસ ગોઠવવામાં આવ્યો છે, ત્યારે ઘણી વખત ફરિયાદ પક્ષના કેટલાક સાક્ષીઓ સમક્ષ આરોપી પ્રત્યે તેમની બુરાઈભાવના અથવા ઢ્ઢેષ અંગે સૂચનો કરવામાં આવે છે. આવો સૂચન આરોપી અને પીડિત અથવા ફરિયાદી વચ્ચેના ઢ્ઢેષ અંગે પણ હોઈ શકે છે, જેમાં સાક્ષીનો રસ હોઈ શકે છે. જ્યારે આવા આક્ષેપને ટેકો આપતા સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય, ત્યારે આવા સાક્ષીની સાક્ષી ગ્રાંટો તો સાવચેતીપૂર્વક મૂલવવી પડે અથવા તે કલંકિત હોવાથી અસ્વીકાર પણ કરી શકાય, તે સામગ્રીની સ્વીકાર્યતા પર આધાર રાખે છે. પરંતુ જ્યાં આવા સૂચનને ટેકો આપતી કોઈ સામગ્રી ન હોય, ત્યાં માત્ર શંકાના આધારે સાક્ષીની સાક્ષીનો અસ્વીકાર કરી શકાય નહીં. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે સૂચવાયેલ ઢ્ઢેષ અથવા બુરાઈભાવના એટલી પ્રબળ હોય કે પીડિત અથવા ફરિયાદી દ્વારા ખોટો કેસ ગોઠવવામાં આવ્યો હોવાની સંભાવના પ્રબળ બને, ત્યારે તે સૂચન મહત્વ

ધારણ કરે છે અને આવા સાક્ષીની નિવેદનને તેની સાક્ષી સ્વીકાર્ય છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે અત્યંત સતર્કતાપૂર્વક તપાસવું પડે છે.

૮૩. પુનરાવર્તનના જોખમે, અમે આ જણાવીએ છીએ કે સામાન્ય રીતે કોઈ પણ કન્યા અથવા તેના માતા-પિતા કન્યાના સન્માન વિરુદ્ધ અપમાનજનક નિવેદન આપવા આગળ આવતાં નથી; તેથી, ફરિયાદી યુવતી અને તેના માતા-પિતાની સાક્ષ્યને હલકેથી નકારવી જોઈએ નહીં.

૮૪. રાધાકૃષ્ણ નાગેશ વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, (૨૦૧૩) ૧૧ એસસીસી ૬૮૮, માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“પ્રવેશ પોતે જ બળાત્કારના ગુનાનો પુરાવો છે, પરંતુ તેનો ઉલ્ટો સાચો નથી, એટલે કે પ્રવેશ ન હોય તો પણ તેનું એ અર્થ આવશ્યક નથી કે બળાત્કાર થયો નથી. ભારતીય દંડ સંહિતાની સ્પષ્ટીકરણવિધિને વિધાનમંડળે આ રીતે શબ્દાંકિત કરી છે કે જો પ્રવેશ થયો હોય, તો બળાત્કારના ગુના માટે આવશ્યક લૈંગિક સંબંધ સ્થાપિત કરવા માટે તે પૂરતો ગણાશે. પ્રવેશ હંમેશાં હાયમન ફાટવામાં પરિણમે જ એવું નથી, અને તે હંમેશાં કોઈ નિશ્ચિત કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખશે. અદાલતે ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની સમગ્રતા

સાથે મૂલવણી કરવી જોઈએ અને ત્યારબાદ તેનું સમૂહિત પ્રભાવ જોઈને નક્કી કરવું જોઈએ કે બળાત્કારનો ગુનો કરવામાં આવ્યો છે કે તે ફોજદારી લૅંગિક હુમલા અથવા કોઈ કન્યાની લજ્જા ભંગ કરતી ફોજદારી આક્રમણનો કેસ છે. ”

૮૫. ઉપર વિગતે ચર્ચાયેલ પુરાવાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વિચારણા કરતાં, અમે અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ સહપઠિત કલમ ૫૧૧ હેઠળના ગુનાના આચરણ બદલ દોષિત ઠરાવીએ છીએ.

૮૬. સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ એ છે કે જો આરોપી ઉપર ગંભીર ગુનો લગાવવામાં આવ્યો હોય પરંતુ તે હેઠળ દોષિત ઠરતો ન હોય, તો પણ સ્થાપિત થયેલા તથ્યો જો દર્શાવતા હોય કે એવો લઘુતર ગુનો કરવામાં આવ્યો છે, તો તેને લઘુતર ગુનામાં દોષિત ઠરાવી શકાય છે. આ સંદર્ભે આ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે, ૧૯૯૭ ૮ એસ.સી.સી. ૩૮૬; અને , ૨૦૦૬ ૮ એસ.સી.સી. ૫૬૦.

૮૭. એ વાત સાચી છે કે આઈપીસી સાથે વાંચીને કોઈ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો નહોતો. તેમ છતાં, સીઆરપીસીની જોગવાઈઓ હેઠળ જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે તે એવો ગુનો કરવાનો પ્રયાસ

બદલ દોષિત ઠરાવી શકાય છે, ભલે તે પ્રયાસ માટે અલગથી આરોપ મૂકવામાં આવ્યો ન હોય.

૮૮. સર્વોચ્ચ અદાલતને, (૨૦૦૧) ૨ એસસીસી ૫૭૭માં, દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૧૬ બાબતે ચર્ચા કરવાની તક મળી હતી. અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચી હતી કે જ્યારે કોઈ આરોપી સામે ગંભીર ગુનો આક્ષેપિત કરવામાં આવ્યો હોય અને જો ગંભીર ગુનાના તત્વો પુરવાર ન થાય, તો આરોપીને નાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવી શકાય, જો નાના ગુનાના તત્વો ઉપલબ્ધ હોય. સર્વોચ્ચ અદાલતે સંબંધિત અનુચ્છેદમાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

૧૬. 'નાના ગુના' નો અર્થ શું છે? જોકે આ અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી નથી, તેમ છતાં સંદર્ભ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નાના ગુનાનું કસોટી માત્ર એટલું નથી કે નિર્ધારિત દંડ મોટા ગુના કરતાં ઓછો હોય. કલમમાં આપવામાં આવેલા બે ઉદાહરણો ઉપરોક્ત મુદ્દાને સારી રીતે સ્પષ્ટ કરે છે. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે બંને ગુનાઓ સંજાતીય ગુનાઓ હોય, જેમાં મુખ્ય તત્વો સામાન્ય હોય, ત્યારે તેમાં જે ગુનાને ઓછી સજા સાથે દંડનીય બનાવવામાં આવ્યો હોય તેને અન્ય ગુના સામે નાનો ગુનો ગણાવી શકાય.

૮૯. તેથી, જો અદાલતને એવું જણાય કે આઈપીસી લાગુ પડતો નથી, પરંતુ ૩૭૬ સાથે ૫૧૧ વાંચવામાં આવતો ઓછો ગુનો બનતો હોય, તો અદાલતને આવા ઓછા ગુનાના આચરણ માટે આરોપીને દંડિત કરવા અને તે માર્ગ અપનાવવાથી રોકી શકાય નહીં. બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ, બળાત્કાર કરતાં ઓછો ગુનો છે, અને આરોપીના કૃત્યને થી માં રૂપાંતરિત કરવામાં કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

૯૦. તેથી, બન્ને અપીલો આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે. વિશેષ અને વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશ, ભરૂચ દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્દોષ છૂટકારોનો ચુકાદો અને આદેશ hereby રદ કરવામાં આવે છે. આરોપી અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની ધારા ૩૭૬ વાંચિત ધારા ૫૧૧ હેઠળ દંડનીય બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કરવાના ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવે છે. અમે પ્રતિભાવક-આરોપીને બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કરવાનો દોષિત ઠરાવી રહ્યા છીએ, તેથી પ્રતિભાવક-આરોપીને પોક્સો અધિનિયમ, ૨૦૧૨ની ધારા ૪ અને ૬ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ માટે દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં. પોક્સો અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ બાબતમાં નીચલી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ hereby પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે.

૯૧. પ્રક્રિયામાં આગળનું પગલું યોગ્ય દંડની આજ્ઞા પસાર કરવાનું છે. યોગ્ય દંડની આજ્ઞા પસાર કરીએ તે પહેલાં, ઘટનાઓની યોગ્યતા અને દ.પ્ર.સં.ની કલમ ૨૩૫ની જોગવાઈને અનુરૂપ, આરોપીને તેની સામેના અપરાધ બદલ યોગ્ય રીતે દંડિત કરીએ તે પહેલાં તેને સાંભળવું યોગ્ય રહેશે.

૯૨. આ તબક્કે, રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.પી.પી. તેમજ ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી શાહે રજૂઆત કરી હતી કે સજાના મુદ્દે આરોપીને સાંભળવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી. બંને વિદ્વાન વકીલોએ રજૂઆત કરી હતી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨) માત્ર ટ્રાયલના તબક્કે જ લાગુ પડે છે અને જ્યારે મુદ્દો અપીલ અદાલત સમક્ષ હોય ત્યારે લાગુ પડતી નથી. બંને વિદ્વાન વકીલોએ સર્વોચ્ચ અદાલતના શંકર કર્બા જાધવ અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૮૪૦ના ચુકાદા પર આધાર મૂક્યો હતો.

૯૩. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી-અભિયુક્ત તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી બરોડે રજૂઆત કરી હતી કે સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨)ની જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે અને તેનો ભંગ સંહિતાની કલમ ૪૬૫ હેઠળ સુધારી શકાય તેવી માત્ર અનિયમિતતા નથી. આ ઉપરાંત, શ્રી બરોડે જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી-અભિયુક્ત ગુનો આચરવામાં આવ્યો ત્યારે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હતો અને

તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ વાચી કલમ ૫૧૧ હેઠળ દંડનીય બળાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોવાથી, ૧૯૫૮ના અપરાધીઓની પરવર્તી દેખરેખ અધિનિયમની કલમ ૬ પૂરી તીવ્રતાથી લાગુ પડશે. આવી પરિસ્થિતિમાં, શ્રી બરોડના અનુસાર, આ અદાલતે પરવર્તી અધિકારીનો અહેવાલ મંગાવવો જોઈએ અને ત્યારબાદ, આરોપીને સજા અંગે સાંભળી યોગ્ય નિર્ણય લેવું જોઈએ.

૯૪. નિર્ણય માટે ઉપસ્થિત પ્રશ્ન એ છે કે શું અપીલ અદાલત, નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદાને દોષસિદ્ધિમાં રૂપાંતરિત કરતી વખતે, આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર સાંભળવો આવશ્યક છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, શું સંહિતાની કલમ ૨૪૮(૨)ની જોગવાઈઓ અપીલ અદાલત પર પણ લાગુ પડે છે.

૯૫. કાયદા આયોગે તેના ૪૮મા અહેવાલમાં કહ્યું હતું : –

૪૫. હવે ધીમે ધીમે એ વધુને વધુ સ્વીકારવામાં આવી રહ્યું છે કે તાર્કિક અને સુસંગત દંડનિર્ધારણ નીતિ માટે વર્તમાન વ્યવસ્થાની અનેક ખામીઓ દૂર કરવી આવશ્યક છે. આવી એક ખામી એ છે કે દોષિતની લાક્ષણિકતાઓ અને પૃષ્ઠભૂમિ અંગે વ્યાપક માહિતીનો અભાવ. દંડનિર્ધારણના હેતુઓ પોતે જ અસ્પષ્ટ છે — અને સુધારાત્મક પ્રક્રિયા જેના આધારે કાર્ય કરે

તેવી માહિતીના અભાવે તો તે વધુ જ અસ્પષ્ટ બની જાય છે.
જનતા તેમજ અદાલતો પોતે પણ આ બાબતમાં ન્યાયિક
અભિગમ અંગે અંધકારમાં છે. અમારો અભિપ્રાય છે કે
દંડનિર્ધારણને સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ અંગે પુરાવા લેવામાં
પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ અને આ પ્રક્રિયામાં ફરિયાદ પક્ષ તથા
આરોપી, બન્નેને સહકાર આપવા દેવા જોઈએ.....

૯૬. કાયદા આયોગની ભલામણો ૧૯૭૩ના સત્ર અદાલત સમક્ષની સુનાવણી
માટેની કલમની ઉપકલમ (૨)માં અને વોરંટ કેસોની સુનાવણી માટેની કલમની
પેટા-કલમ (૨)માં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી હતી. તે નીચે મુજબ છે : –

૯૭. કલમ-૨૪૮(૨) નીચે મુજબ છે:

"આ અધ્યાય હેઠળના કોઈપણ કેસમાં, જ્યારે ન્યાયિક
અધિકારી આરોપીને દોષિત ઠરાવે છે, પરંતુ સંહિતાની
કલમ-૩૨૫ અથવા કલમ-૩૬૦ની જોગવાઈઓના અનુરૂપ
અથવા તે સજાના પ્રશ્ને આરોપીની સુનાવણી કર્યા બાદ, કાયદા
મુજબ તેની સામે સજા ફરમાવશે."

૯૮. કલમ-૨૩૫(૨) નીચે મુજબ છે:

જો આરોપીને દોષિત ઠરાવવામાં આવે, તો ન્યાયાધીશે,
સિવાય કે તેઓ ની જોગવાઈઓ અનુસાર આગળ વધે,
આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર સાંભળવો અને પછી કાયદા મુજબ
તેના પર સજા ફરમાવવી.

૯૯. તરલોક સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી.
૧૭૪૭માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આ જોગવાઈ દંડના
વ્યક્તિગતીકરણ માટેના માનવીય વિચારને કારણે પૂર્વવર્તી સંહિતાથી વિલગતા
દર્શાવે છે. આ જોગવાઈનો હેતુ દોષિત વ્યક્તિને અદાલતના ધ્યાને એવા
પરિસ્થિતિજન્ય તથ્યો લાવવાની એક નવી તક આપવાનો છે, જે કેસની
વ્યક્તિગત, સામાજિક અને અન્ય પરિસ્થિતિઓને ધ્યાને લઈને અદાલતને
યોગ્ય દંડ નિર્ધારિત કરવામાં સહાયરૂપ થઈ શકે.

૧૦૦. કલમ-૨૩૫(૨)નો વ્યાપ સંતા સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય,
એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૨૩૮૬, અને તે નીચે મુજબ અવલોકિત
કરવામાં આવ્યું હતું : -

*અદાલતે પ્રારંભિક તબક્કે આરોપીને દોષિત ઠેરવવાનો અથવા
નિર્દોષ છૂટકારો આપવાનો ચુકાદો આપવો આવશ્યક છે. જો*

આરોપીને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવે, તો આગળ કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. પરંતુ, જો તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવે, તો ત્યારબાદ અદાલતે સજાના પ્રશ્ન અંગે આરોપીની સુનાવણી કરવી પડે અને પછી કાયદા અનુસાર તેના પર સજા ફરમાવવી પડે. જ્યારે આરોપીને દોષિત ઠેરવતો ચુકાદો આપવામાં આવે છે, ત્યારે તે તબક્કે તેને સજા અંગે સાંભળવાની તક આપવી આવશ્યક છે અને તેને સાંભળ્યા પછી જ અદાલત સજા ફરમાવવાની કાર્યવાહી આગળ વધારી શકે છે.

૧૦૧. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે ની જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે અને તેના ઉદ્ધંધનને અપ્રમુખ તરીકે અવગણી શકાય નહીં, ન તો તેને માત્ર અનિયમિતતા તરીકે વર્ણવી શકાય જેને હેઠળ સુધારી શકાય.

૧૦૨. કલમ-૨૪૮(૨) નો વ્યાપ અને મહત્વ મોહમ્મદ ગિયાસુદ્દીન વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય, એઆઈઆર-૧૯૭૭-એસસી-૧૯૨૬ માં તપાસવામાં આવ્યું હતું, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું : -

ન્યાયાધીશો તરફથી એ જોવાની જરૂર છે કે સજા સિન્ડ્રોમ જેવી ગૌણ સ્થિતિમાં ધકેલાતી રહે નહીં. નવા પ્રાવધાનથી અદાલતની બન્ને પક્ષોને હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર વિચાર

કરવાનો અવસર મળે છે, જે સુધારણાત્મક દષ્ટિકોણથી સજાને
વ્યક્તિગત બનાવવા મદદરૂપ થશે. આવા પ્રાવધાનનો
ગતિશીલ ન્યાયિક ઉપયોગ કરવો મૂળભૂત છે.

૧૦૩. ઉપરોક્ત કેસો તથા અન્ય કેસોની શ્રેણી, જેને લઈને હું આ ચુકાદાને
ભારિત કરવાનો ઇરાદો રાખતો નથી, તેમાં કોઈ શંકા રહેતી નથી કે આરોપી પર
લગાવવામાં આવેલા ગુનામાં દોષિત ઠરેલા આરોપી અંગે સજા ફટકારવા પૂર્વે
દંડની પ્રકૃતિ તથા પરિમાણ બાબતે સુનાવણી કરવી પૂર્વશરત છે. આ
જોગવાઈઓ ફરજિયાત છે અને તેમની અવગણના થવાથી સજા દૂષિત થાય છે.

૧૦૪. આગળ એવું પણ દલીલ કરવામાં આવ્યું હતું કે ની જ જોગવાઈઓ માત્ર
સુનાવણીના તબક્કે જ લાગુ પડે છે અને જ્યારે મુદ્દો અપીલ અદાલત સમક્ષ હોય
ત્યારે નહીં. તેથી, અપીલ અદાલતની સત્તાઓનું પરિશીલન કરવું આવશ્યક છે.
સંહિતાની કલમ ૪૦૬ની ઉપકલમ (એ) નીચે મુજબ છે : –

(એ) નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામેની અપીલમાં, એવા
આદેશને રદ કરી વધુ તપાસ કરાવવા, અથવા, જેમ સંજોગ
હોય તેમ, આરોપીને ફરીથી ટ્રાયલ માટે ચલાવવાનો અથવા
સત્ર અદાલતમાં સોંપવાનો આદેશ આપવો, અથવા તેને
દોષિત ઠરાવી કાયદા અનુસાર તેના પર સજા ફરમાવવી

૧૦૫. “કાયદા મુજબ સજા આપવી” શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યા એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૮૪૦ માં કરવામાં આવી હતી, જેમાં અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું :-

અપીલ એ કાયદાની ઉપજ છે અને અપીલી અદાલતની સત્તા તથા અધિકારક્ષેત્ર કાયદાના શબ્દોથી પરિબદ્ધ રહેવા જોઈએ. તે જ સમયે, અપીલી અદાલત એક “ભૂલની અદાલત” છે અને તેનું સામાન્ય કાર્ય અપીલ કરાયેલા નિર્ણયને સુધારવાનું છે; તેનું અધિકારક્ષેત્ર નીચલી અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર જેટલું જ હોવું જોઈએ. ‘કાયદા અનુસારની સજા’ શબ્દોનો અર્થ એ થાય છે કે ગુનાના બદલામાં આપી શકાય એવી કોઈપણ સજા, પરંતુ સજા ફરમાવતી વખતે અપીલી અદાલતે આરોપીને, જો તે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા દોષિત ઠર્યો હોત, તો જે સજા મળવી જોઈતી હતી તે કરતાં વધુ કઠોર સજા ફરમાવવી જોઈએ નહીં. અન્ય શબ્દોમાં, અપીલી અદાલતે સજાની તે મહત્તમ મર્યાદા કરતાં વધુ સજા ફરમાવવી જોઈએ નહીં, જે ફરમાવવા માટે નીચલી મેજિસ્ટ્રેટ અદાલત અધિકૃત છે.

૧૦૬. દગડુ અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૫૭૯, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું :

ઉપકલમ (૨) ની આદેશાત્મક ભાષા એ બાબત માટે કોઈ અવકાશ છોડતી નથી કે દોષિત ઠરાવનું તારણ નોંધ્યા બાદ અને દોષસિદ્ધિના આદેશ પછી, અદાલત પર આરોપીને સજાના પ્રશ્ન પર સાંભળવાની ફરજ છે, સિવાય કે તે તેને સારા વર્તનની પરોલ પર અથવા ચેતવણી આપ્યા પછી મુક્ત કરે . ની આવશ્યકતા વધુ સારું અને આત્મા મુજબ હોવી જોઈએ. પરંતુ, જો અદાલત એવું કરવામાં ચૂકી જાય અને આરોપી ઉચ્ચ અદાલતમાં તેની ફરિયાદ કરે, તો તે અદાલત માટે સજાના પ્રશ્ન પર આરોપીને સાંભળીને આ ઉલ્લંઘનનું નિવારણ કરવું ખુલ્લું રહેશે.

અદાલતે, યોગ્ય કેસોમાં, આરોપીને આવશ્યક માહિતી રજૂ કરવા તથા સજાના પ્રશ્ન અંગે પોતાની દલીલો રજૂ કરવા પૂરતો સમય આપવા માટે મામલો મુલતવી રાખવો પડી શકે છે. જ્યારે દોષસિદ્ધિ પ્રથમ વખત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવે ત્યારે, કદાચ, આપું અનિવાર્ય રીતે બને. માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈના યોગ્ય અને અર્થપૂર્ણ અર્થઘટન માટે, હંમેશાં દોષસિદ્ધિ નોંધનાર અદાલતમાં મામલો પરત મોકલવો જરૂરી નથી. પરત મોકલવું અપવાદ છે, નિયમ નથી, અને કેસોના

ત્વરિત, તેમ છતાં ન્યાયસંગત, નિરાકરણના હિતમાં શક્ય
તેટલું ટાળવું જોઈએ."

૧૦૭. સર્વોચ્ચ અદાલતનો શંકર કેરબા જાધવ (ઉપરોક્ત) માંનો નિર્ણય, જેના પર માનનીય એપીપી તેમજ ફરિયાદી તરફથી હાજર માનનીય વકીલે આધાર મૂક્યો છે, પરિસ્થિતિને બચાવી શકતો નથી. તે એવો મામલો હતો જેમાં આરોપીને નીચલી અદાલતે દોષિત ઠેરવ્યો હતો, પરંતુ સત્ર ન્યાયાધીશે અપીલમાં તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો હતો. રાજ્યએ તેના નિર્દોષ છૂટકારો સામે અપીલ દાખલ કરી હતી. વડી અદાલતે અપીલ મંજૂર કરી અને નિર્દોષ છૂટકારો રદ કર્યા બાદ તેને દોષિત ઠેરવ્યો હતો. વડી અદાલતે નીચલી અદાલતે આપેલી સજા કરતાં વધુ સજા ફટકારી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની હેઠળ અપીલી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલતને નીચલી મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ફટકારવામાં આવેલી સજા વધારવાનો અધિકાર નહોતો, અને જો વડી અદાલતને એવું કરવા સક્ષમ માનવામાં પણ આવે, તો અપીલકર્તાઓને એ બતાવવાનું કહેવું જોઈએ હતું કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેમના પર ફટકારવામાં આવેલી સજા કેમ વધારવી ન જોઈએ, અને આવી તકના અભાવે સજા વધારવી કાયદેસર નહોતી. આ દલીલને નામંજૂર કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું : –

જ્યાં નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશ સામેની અપીલમાં, જે પૂર્વે સજાના આદેશથી અનુસરી હતી, આરોપીને અપીલની નોટિસ આપવામાં આવી હોય અને તે વડી અદાલત સમક્ષની સુનાવણીમાં વાસ્તવમાં ભાગ લેતો હોય, ત્યાં તેને કારણદર્શક નોટિસ આપવી કે ન્યાયિક દંડાધિકારીની અધિકારક્ષેત્રની હદમાં આવતી સજા કેમ ન ફરમાવવી જોઈએ, તે અનાવશ્યક ગણાશે. આરોપીને જાણ છે અથવા જાણ હોવી જોઈએ કે વડી અદાલત સમક્ષ રહેલા સામગ્રીના આધારે પોતાની સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષો પર પહોંચવા તથા કેસના ગુણદોષને ધ્યાનમાં રાખીને, નીચલી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં જે સજા ન્યાયસંગત બને તે ફરમાવવાની તેની ફરજ હતી.

કારણદર્શક નોટિસનો અભાવ કુદરતી ન્યાયના કોઈપણ જાણીતા સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી."

૧૦૮. આ ૨૬ થયેલ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૮૯૮, હેઠળનો મામલો હતો. આ અવલોકનો એવા મામલે લાગુ પડતા હતા, જેમાં નિર્દોષ છૂટકારાની સામેની અપીલ પહેલાં નીચલી અદાલત દ્વારા દોષસિદ્ધિ અને સજા આપવામાં આવી હતી અને એવા મામલે, કારણ દર્શાવો નોટિસ આવશ્યક નહોતી. પરોક્ષ રીતે, આરોપીના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે, એવી નિર્દોષ છૂટકારાની સામેની

અપીલમાં, જે પહેલાં દોષસિદ્ધિ અને સજા કરવામાં આવી ન હોય, કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરીને કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પાલન થવું જોઈએ. આરોપીના વિદ્વાન વકીલની રજૂઆતમાં કંઈક બળ જણાય છે. તેમ છતાં, જ્યારે દગડુના કેસમાં (ઉપરોક્ત) ૧૯૭૩ની સંહિતાના સંદર્ભે કાનૂન પહેલેથી જ ઘડી મૂકવામાં આવ્યું છે, ત્યારે રદ થયેલ સંહિતાની જોગવાઈઓ અંગે અમારે પોતાને વ્યસ્ત કરવાની જરૂર નથી.

૧૦૯. ઉપરોક્ત ચર્ચાઓને ધ્યાનમાં લેતા, અમારી મતાનુસાર, અપીલ અદાલતે જ્યારે પ્રથમ વાર આરોપીને આરોપમાં દોષિત ઠરાવે, ત્યારે સંહિતાની આવશ્યકતા મુજબ સજા ના સ્વરૂપ અને પરિમાણ અંગે આરોપીની દલીલો સાંભળવી આવશ્યક છે.

૧૧૦. ગુનેગારોના પરિચારણા અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૪ અને ૬ આ પ્રમાણે છે;

“કલમ ૪:— સારા આચરણના પ્રોબેશન પર અમુક અપરાધીઓને મુક્ત કરવાની અદાલતની સત્તા.—

(૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદથી દંડનીય ન હોય એવા કોઈ અપરાધ બદલ દોષિત ઠરાવવામાં આવે અને જે અદાલત દ્વારા તે વ્યક્તિને દોષિત ઠરાવવામાં

આવી હોય તે અદાલતનો મત હોય કે, કેસની પરિસ્થિતિઓને, જેમાં અપરાધની પ્રકૃતિ અને અપરાધીની ચારિત્ર્યનો પણ સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેતાં, સદ્‌આચરણની પરવરીશ પર તેને મુક્ત કરવો યોગ્ય છે, ત્યારે, અમલમાં રહેલા કોઈ પણ અન્ય કાયદામાં કંઈ પણ સમાવિષ્ટ હોય તોપણ, અદાલત તેને તાત્કાલિક કોઈ સજા ફટકારવાના બદલે, નિર્દેશ કરી શકે છે કે તે નિર્ધારિત સમયગાળા દરમિયાન, જે ત્રણ વર્ષથી વધુ ન હોય અને જે અદાલત નિર્દેશ કરે તે મુજબ, હાજર થવા અને જ્યારે બોલાવવામાં આવે ત્યારે સજા સ્વીકારવા માટે, જામીન સાથે કે જામીન વિના, બોન્ડમાં પ્રવેશ કરવાના તેના પર મુક્ત કરવામાં આવે, અને એ દરમિયાન શાંતિ જાળવે અને સારા આચરણવાળો રહે: શરત એ છે કે, અદાલત એવા અપરાધીની મુક્તિનો નિર્દેશ નહીં કરે, જ્યાં સુધી તે સંતુષ્ટ ન થાય કે અપરાધી અથવા તેનો જામીનદાર, જો કોઈ હોય, અદાલત જે વિસ્તાર પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે ત્યાં અથવા અપરાધી બોન્ડમાં પ્રવેશ કરે તે સમયગાળા દરમિયાન જેમાં રહેવાની સંભાવના છે તે જગ્યાએ, સ્થિર નિવાસસ્થાન અથવા નિયમિત રોજગાર ધરાવે છે.

(૨) ઉપધારા (૧) હેઠળ કોઈ પણ આદેશ પસાર કરતાં પહેલાં, અદાલતે સંબંધિત પ્રવેશન અધિકારીનો, જો કોઈ હોય તો, આ કેસ સંબંધિત અહેવાલ ધ્યાનમાં લેવો પડશે.

(૩) જ્યારે ઉપકલમ (૧) હેઠળ આદેશ કરવામાં આવે, ત્યારે અદાલત, જો તેનું એવું અભિપ્રાય હોય કે દોષિત અને જાહેરહિતના હિતમાં એવું કરવું યોગ્ય છે, તો વધારામાં દેખરેખનો આદેશ કરી શકે છે, જેમાં દોષિતને આદેશમાં નામિત પ્રોબેશન અધિકારીની દેખરેખ હેઠળ એવી અવધિ દરમ્યાન, જે એક વર્ષથી ઓછી ન હોય અને જે તે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે, રહેવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે, અને એવી દેખરેખના આદેશમાં તે દોષિતની યોગ્ય દેખરેખ માટે જરૂરી માને તેવી શરતો પણ અધિરોપિત કરી શકે છે।

(૪) ઉપકલમ (૩) હેઠળ દેખરેખનો આદેશ કરનાર અદાલતે, મુક્તિ પૂર્વે, અપરાધીને, જામીનદાર સાથે કે વિના, આવા આદેશમાં નિર્ધારિત શરતો તથા નિવાસ, નશીલા પદાર્થોથી પરહેજ અથવા અન્ય કોઈ બાબત સંબંધિત એવી વધારાની શરતોનું પાલન કરવા માટે બાંધધરી આપવાનું ફરજિયાત કરશે, જેવી અદાલત, વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, એ જ અપરાધનું પુનરાવર્તન અથવા અપરાધી દ્વારા અન્ય

અપરાધોનું આચરણ નિવારવા માટે યોગ્ય સમજે. ઉપકલમ (૩) હેઠળ દેખરેખનો આદેશ કરનાર અદાલત અપરાધીને આ આદેશની શરતો અને નિયમો સમજાવશે અને તરત જ દેખરેખના આદેશની એક નકલ દરેક અપરાધી, જો કોઈ જામીનદાર હોય તો તેને, તથા સંબંધિત પ્રોબેશન અધિકારીને આપશે.” કલમ ૬:— એકવીસ વર્ષની નીચેની વયના અપરાધીઓના કેદ પર પ્રતિબંધ.—

(૧) જ્યારે એકવીસ વર્ષથી ઓછી ઉંમરનો કોઈ વ્યક્તિ મૃત્યુદંડ ન હોય પરંતુ કેદની સજાથી દંડનીય ગુનો કર્યાનો દોષી ઠરાવવામાં આવે, ત્યારે જે અદાલત દ્વારા તેને દોષી ઠરાવવામાં આવ્યો હોય તે, જ્યાં સુધી તેને આ બાબતે સંતોષ ન થાય કે, કેસની પરિસ્થિતિઓને, જેમાં ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગુનેગારના સ્વભાવનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેતાં, તેની સાથે કલમ ૩ અથવા કલમ ૪ હેઠળ વ્યવહાર કરવો ઇચ્છનીય નથી, ત્યાં સુધી તેને કેદની સજા ફટકારશે નહીં; અને જો અદાલત ગુનેગારને કેદની કોઈ સજા ફટકારે, તો તે આવું કરવા માટેનાં પોતાના કારણો નોંધશે.

(૨) આ અદાલતને એ બાબતની પોતાની સંતોષપ્રાપ્તિ માટે કે ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત અપરાધીને કલમ ૩ અથવા કલમ

જ હેઠળ હસ્તક્ષેપ કરવો ઇચ્છનીય નહીં હોય, તો અદાલત પરોલ અધિકારી પાસેથી અહેવાલ મંગાવશે અને, જો કોઈ અહેવાલ હોય તો, તે અહેવાલ તેમજ અપરાધીના સ્વભાવ અને શારીરિક તથા માનસિક સ્થિતિ સંબંધિત તેને ઉપલબ્ધ અન્ય કોઈપણ માહિતી પર વિચારણા કરશે।”

૧૧૧. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતના સત્યભાન કિશોર અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૧૫૫૪, ના પ્રકરણમાં થયેલ નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ અને તેના પર આધાર રાખી શકાય, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું;

રતન લાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યમાં અદાલતે તે કલમ-૧૧ની ભાષાનું પરીક્ષણ કર્યા બાદ ઠરાવ્યું કે તે આ અદાલતને, જ્યારે તે લાગુ પડતી હોય ત્યારે, પોતે જ તેનો અમલ કરવા માટે, અથવા ઉચ્ચ અદાલતને તેમ કરવા સૂચવવા માટે પૂરતી છે. અધિનિયમની કલમ અદાલતને એવા વ્યક્તિના મામલે વિવેકાધિકાર આપે છે જે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ અથવા ૩૦૪ અથવા ૩૦૬ અથવા ૩૦૭ અથવા ૩૦૮ હેઠળ અથવા કોઈ અન્ય કાયદા હેઠળ, જ્યાં વધુમાં વધુ બે વર્ષ સુધીના કેદદંડ અથવા દંડ અથવા બંનેની સજા થઈ શકે, એવા

ગુનામાં દોષિત ઠર્યો હોય, જો તેવા અપરાધી સામે અગાઉ કોઈ દોષસિદ્ધિ ન હોય; અને જે અદાલતે તેને દોષિત ઠરાવ્યો હોય તે આ અભિપ્રાયની હોય કે કેસની પરિસ્થિતિઓ, જેમાં ગુનાની પ્રકૃતિ અને અપરાધીના સ્વભાવનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેતાં, તેને તાકીદે મુક્ત કરવું યોગ્ય છે, તો યોગ્ય ચેતવણી આપ્યા બાદ તેને મુક્ત કરી શકે છે. તેવી જ રીતે, કલમ અદાલતને એવા કિસ્સાઓમાં પણ વિવેકાધિકાર આપે છે, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ એવા ગુનામાં દોષિત ઠરે કે જે માટે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા ન હોય, અને જે અદાલતે આવા અપરાધીને દોષિત ઠરાવ્યો હોય તે આ અભિપ્રાયની હોય કે કેસની પરિસ્થિતિઓ અને ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતાં, સારા આચરણ પર અજમાયશી પર તેને મુક્ત કરવું યોગ્ય છે, તો તે તેના બદલે તેને કોઈપણ સજા આપવાને બદલે, જામીન સાથે અથવા વિના જામીનદાર સાથે બંધપત્ર પર હસ્તાક્ષર કરીને, અદાલત જે જણાવે તે મુજબ ત્રણ વર્ષથી વધુ ન હોય એવા ગાળા દરમિયાન જ્યારે બોલાવવામાં આવે ત્યારે હાજર થઈ સજા સ્વીકારવા માટે, અને આ વચ્ચે સદાચારી રહેવા તથા સારા વર્તનનું પાલન કરવા મુક્ત કરવાની હુકમ આપી શકે છે. ઉપકલમ (૨) અનુસાર, ઉપકલમ (૧) હેઠળ હુકમ પસાર

કરતાં પહેલાં અદાલતે પરોલ અધિકારીનો, જો કોઈ હોય, તો, કેસ સંબંધિત અહેવાલ ધ્યાનમાં લેવાનો રહેશે.

૯. અને અદાલતના વિવેકાધીન પર છોડી દેવામાં આવ્યું છે કે તે તેમાં નિર્ધારિત મુજબ આદેશ પસાર કરે, તે જોગવાઈ કરે છે કે જો ૨૧ વર્ષની ઉંમરથી ઓછી વયનો કોઈ વ્યક્તિ કેદની સજાપાત્ર ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવે, પરંતુ આજીવન કેદથી દંડનીય ન હોય, તો જે અદાલત દ્વારા તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવે, તે તેને કેદની સજા ફટકારશે નહીં, જો સુધી અદાલત કેસની પરિસ્થિતિઓ, જેમાં ગુનાની પ્રકૃતિનો પણ સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં રાખીને, સંતોષ ન પામે કે તેને હેઠળ અથવા હેઠળ કાર્યવાહીમાં લેવો ઇચ્છનીય નથી, અને જો અદાલત એવા અપરાધી વિરુદ્ધ કોઈ સજા ફટકારે, તો તે તેના કારણો નોંધશે. ઉપકલમ (૨) હેઠળ, અદાલત, પોતાને સંતોષ કરવા માટે કે એવા અપરાધી સાથે હેઠળ અથવા હેઠળ કાર્યવાહી કરવી ઇચ્છનીય નથી કે કેમ, પરિચારક અધિકારી પાસેથી અહેવાલ મંગાવશે અને, જો કોઈ હોય તો, એવો અહેવાલ તથા અપરાધીના ચરિત્ર, શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ સંબંધિત પોતાની પાસે ઉપલબ્ધ અન્ય કોઈ માહિતી પર વિચાર કરશે. આ રીતે, આ કલમ હેઠળ આવરી લેવાયેલા

વર્ગના અપરાધી પર, અદાલતે નોંધવાના કારણો સિવાય,
કેદની સજા ન લાદવાની આજ્ઞા નિર્ધારિત થાય છે; કારણ કે
અદાલતને તેના વિશે હેઠળ અથવા હેઠળ આગળ વધવું
અનિરૂપનીય જણાય છે. ”

૧૧૨. અતએવ, ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારે અધિનિયમ, ૧૯૫૮ ની
કલમ ૬(૨) હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ પ્રોબેશન અધિકારીનો અહેવાલ મંગાવવો
પડશે.

૧૧૩. રજિસ્ટ્રીને આદેશ આપવામાં આવે છે કે તે પ્રતિવાદી-આરોપી અંગે
જિલ્લા: ભરૂચના પરોલ અધિકારીનો અહેવાલ તાત્કાલિક મંગાવે અને તે ૧૮
માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ અથવા તે પહેલાં આ અદાલતમાં પહોંચી જાય તે સુનિશ્ચિત
કરે.

૧૧૪. શ્રી બરોડ, પ્રતિવાદી-અભિયુક્ત તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ
પ્રતિવાદી-અભિયુક્તને ૧૮ માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ આ અદાલત સમક્ષ
વ્યક્તિગત રીતે હાજર રહેવા જણાવશે. તેથી, અમે મુદ્દાને ૧૮ માર્ચ, ૨૦૧૯
સુધી સ્થગિત કરીએ છીએ, જેથી સજા અંગે અભિયુક્ત-સુનિલભાઈ રમેશભાઈ

વસાવાની સુનાવણી થઈ શકે. જો તે દિવસે તેઓ આ અદાલત સમક્ષ હાજર ન રહે, તો સજા અંગે અમે તેમના વકીલની સુનાવણી કરીશું.

૧૧૫. રજિસ્ટ્રીએ આ મામલાને ૧૮ માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ સજા અંગે આરોપીને સાંભળવાના હેતુસર સૂચિબદ્ધ કરવો.

સજા અંગેનો વધુ આદેશ

તારીખ: ૧૮.૦૩.૨૦૧૯

૧. અમારી ૧૨મી માર્ચ, ૨૦૧૯ની ચુકાદા અને આદેશ અનુસાર, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ વાચિત કલમ ૫૧૧ હેઠળ દંડનીય બળાત્કારના પ્રયાસના અપરાધ બદલ પ્રતિવાદી-આરોપીને દોષિત ઠરાવ્યા બાદ, સજા અંગે તેની રજૂઆત સાંભળવા માટે પ્રતિવાદી-આરોપી આજે વ્યક્તિગત રીતે અમારી સમક્ષ હાજર રહ્યો છે. પ્રતિવાદી-આરોપીએ રજૂઆત કરી કે તે સમાજના અત્યંત ગરીબ વર્ગમાંથી આવે છે. તે અવિવાહિત છે અને મજૂરી કરીને પોતાનું જીવનનિર્વાહ કરે છે. તેણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે તેને પોતાના માતાપિતાનું ભરણપોષણ કરવું પડે છે. તેણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે આ તેની પ્રથમ દોષસિદ્ધિ છે. તેના કોઈ પૂર્વવર્તી અપરાધિક ઇતિહાસ નથી.

૨. શ્રી બરોડ, પ્રતિવાદી-આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આ અદાલત સમક્ષ પ્રતિવાદી-આરોપી દ્વારા જે બાબતો

દર્શાવવામાં આવી છે તેને ધ્યાનમાં લેતાં, આરોપીને ૧૯૫૮ના અપરાધીઓની પરોલ અધિનિયમની જોગવાઈઓનો લાભ આપવામાં આવી શકે.

૩. ૧૨ માર્ચ, ૨૦૧૯ના તારીખના આદેશ દ્વારા આરોપીને દોષિત ઠરાવતા અને સજાના મુદ્દે આરોપીની સુનાવણી કરવાનો હેતુ રાખીને, અમે અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૬(૨) હેઠળ આવશ્યક એવા પરોલ અધિકારીનો અહેવાલ મંગાવ્યો હતો, આ ભ્રમ હેઠળ કે પ્રતિભાવક-આરોપી, આજની તારીખે, ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો છે. આરોપીએ પોતાનું જન્મપ્રમાણપત્ર રજૂ કર્યું છે, અને ઉક્ત જન્મપ્રમાણપત્રમાં તેની જન્મતારીખ ૧ જૂન, ૧૯૯૭ દર્શાવવામાં આવી છે. તેથી, આજની તારીખે આરોપી ૨૧ વર્ષથી વધુ વયનો છે. આવા સંજોગોમાં, અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૬નો કોઈ ઉપયોગ રહેશે નહીં.

૪. શ્રી બારોડે, વિદ્વાન વકીલે, રજૂઆત કરી હતી કે અધિનિયમ, ૧૯૫૮ ની કલમ ૬ ની લાગુપડતાની દૃષ્ટિએ સંબંધિત તારીખ ગુનો આચરાયાની તારીખ ગણાવાની રહેશે. શ્રી બારોડના જણાવ્યા મુજબ, ગુનો આચરાયાના સમયે આરોપી ૧૮ વર્ષનો હતો. નીચલી અદાલતે તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો હતો, અને હવે અપીલી અદાલત આરોપીને બળાત્કારના પ્રયાસના ગુનામાં દોષિત ઠેરવી રહી છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, શ્રી બારોડના મતે, અધિનિયમ, ૧૯૫૮ ની કલમ ૬નો લાભ આરોપીને આપવામાં આવવો જોઈએ.

૫. અમને ભય છે કે શ્રી બરોડની દલીલ સ્વીકારવી શક્ય નથી. ૧૯૫૮ના અધિનિયમની કલમ ૬ અંગેનો કાયદો સર્વોચ્ચ અદાલતે સુધેશ કુમાર વિ. ઉત્તરાખંડ રાજ્ય, (૨૦૦૮) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૧ ના કેસમાં સારી રીતે સ્પષ્ટ કર્યો છે. આ બાબતમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની સંબંધિત ટિપ્પણીઓ અમે નીચે ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ.

૬. આ મામલામાં ઉદ્ભવેલો પ્રશ્ન અધિનિયમના અર્થઘટનનો છે. તેથી, નીચે મુજબ વાંચાતો સંબંધિત અંશ અહીં પુનઃઉત્તારવો યોગ્ય રહેશે:

૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના અપરાધીઓ માટે કેદ પર પ્રતિબંધ.
(૧) જ્યારે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો કોઈ વ્યક્તિ એવો અપરાધ કરવા બદલ દોષિત ઠર્યો હોય કે જે માટે કેદની સજા છે (પરંતુ આજીવન કેદની સજા નથી), ત્યારે જે અદાલત દ્વારા તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોય તે અદાલત તેને કેદની સજા નહીં ફટકારે, જ્યાં સુધી તે સંતોષ ન પામે કે કેસની પરિસ્થિતિઓ, જેમાં અપરાધનું સ્વરૂપ અને અપરાધીના ચારિત્ર્યનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેતાં, તેની સાથે કાયદા હેઠળ ઉપચાર કરવો યોગ્ય નહીં હોય અને, જો અદાલત

અપરાધીને કોઈ સજા ફટકારે, તો તે એવું કરવાનો પોતાનો કારણલેખ નોંધશે.

(૨) ઉપધારા (૧) માં ઉલ્લેખિત અપરાધી સાથે અથવા તેની બાબતમાં વ્યવહાર કરવો ઈચ્છનીય ન હોવાનું સંતોષ થવા માટે, અદાલત પરીક્ષા અધિકારી પાસેથી અહેવાલ મંગાવશે અને, જો કોઈ હોય તો, તે અહેવાલ તથા અપરાધીના ચારિત્ર્ય અને શારીરિક તથા માનસિક સ્થિતિ સંબંધિત તેને ઉપલબ્ધ અન્ય કોઈપણ માહિતી પર વિચાર કરશે.

૭. આ અદાલતની ખંડપીઠે (૧૯૭૨) ૨ એસ.સી.સી. ક્રકના કેસમાં વ્યાખ્યા કરતી વખતે જણાવ્યું હતું કે, વ્યાપક અર્થમાં, અધિનિયમનો હેતુ એ છે કે તેમાં ઉલ્લેખિત ઓછા ગંભીર ગુનાઓ માટે યુવક અપરાધીઓને જેલમાં મોકલવામાં ન આવે, કારણ કે જેલના રહેવાસીઓ બની શકતા કઠોર અને આદતવાળા અપરાધીઓ સાથેની તેમની નજીકની સહવાસના પરિણામે તેમના જીવનદૃષ્ટિકોણ ઉપર ગંભીર જોખમ ઊભું થાય છે. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે, તે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના વ્યક્તિઓને તેમાં ઉલ્લેખિત ગુનાઓ બદલ સજા કરવા અંગે અદાલતોની સત્તા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, સિવાય કે અદાલત એથી સંતુષ્ટ થાય કે આવા અપરાધીને અધિનિયમની

જોગવાઈઓ હેઠળ નિપટવાનું યોગ્ય નથી. આવા અપરાધીને કેદની સજા આપતાં પહેલાં કારણો નોંધવાનું પણ અદાલત માટે આવશ્યક છે. , (૧૯)ની અદાલતની ખંડપીઠે દોલત રામ કેસ (ઉપરોક્ત)માં અદાલતે નિર્ધારિત સિદ્ધાંતનું પુનરાવર્તન કર્યું હતું અને શેલાત, ન્યાયાધીશે અદાલત તરફથી બોલતાં ઠરાવ્યું હતું કે તે એક નિર્દેશ મૂકે છે, જે વિવેકાધિકારથી અલગ છે, અને કારણો નોંધવામાં આવ્યા વિના અપરાધીને કેદની સજા ન આપવાની આજ્ઞા કરે છે.

૯. ઉપરોક્ત ચુકાદાઓથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના અને આજીવન કારાવાસની સજા ન હોય તેવી કેદથી દંડનીય કોઈ ગુનો કર્યાના દોષી ઠરાયેલા આરોપી પર સજા ફટકારતી વખતે, અદાલત તેને કેદની સજા ન આપશે, જો સુધી કે તે આ બાબતથી સંતોષ ન પામે કે કેસની પરિસ્થિતિઓ, જેમાં ગુનાનો સ્વરૂપ અને આરોપીની પ્રકૃતિનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેતાં તેને અધિનિયમના હેઠળ કે હેઠળ સંબંધિત રીતે કાર્યવાહી કરવી ઇચ્છનીય નથી. વધુમાં, તે ફરમાવે છે કે જો અદાલત ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના અપરાધી પર કેદની સજા લાદવા ઇચ્છે, તો તેને તે માટેના કારણો નોંધવા પડશે. આમ, ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના આરોપી પર કેદની સજા લાદતી

અદાલત એ કારણો નોંધશે કે કેમ તેને અધિનિયમના હેઠળ કે હેઠળ સંબંધિત રીતે કાર્યવાહી કરવી ઇચ્છનીય નથી.

૧૦. ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે કે ઉપરોક્ત કેસોમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે તારીખે અથવા કેદની સજા ફટકારવામાં આવી તે તારીખે અપરાધી ૨૧ વર્ષનો હતો કે તેનાથી ઓછો હતો, એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો.

૧૧. અપીલકર્તા માટેના વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના, (૧૯૮૨) ૩ એસસીસી ૪૫૮,ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર મૂક્યો છે, જ્યાં

ક. અપરાધ કરવામાં આવ્યો તે તારીખે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયના અપરાધી કેસમાં, અદાલત સામાન્ય રીતે અધિનિયમની જોગવાઈઓનો લાભ આપવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, અને જ્યાં સુધી અદાલત અન્યથા વિચાર ન કરે ત્યાં સુધી સજા ફરમાવવાની અદાલતની શક્તિ પર પ્રતિબંધ રહે છે; અદાલતે કેસની પરિસ્થિતિઓ, જેમાં અપરાધની પ્રકૃતિ અને અપરાધીના સ્વભાવનો સમાવેશ થાય છે, ધ્યાને લેવાની હોય છે, અને સજા આપવાના કારણો નોંધવા આવશ્યક છે. આ મુદ્દાના નિરાકરણ માટે સંબંધિત વિચારણાઓ છે: કેસની પરિસ્થિતિઓ, અપરાધની પ્રકૃતિ અને અપરાધીનો સ્વભાવ.

તેથી, અપીલકર્તાને અધિનિયમની જોગવાઈઓનો લાભ આપવો જોઈએ કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે ઉપરોક્ત ત્રણ પાસાં ધ્યાનમાં રાખવા આવશ્યક છે.

૧૨. એવું જણાય છે કે મસારુદ્દાહ કેસ (પૂર્વોક્ત) માં, અદાલતે અચ્યંગાર, ન્યાયાધીશની નોંધ લીધી નહોતી, માં, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ સર્વોચ્ચ અદાલત ૧૦૮૮ (= (૧૯૬૩) પૂરક ૨ એસ.સી.આર. ૭૪૫), જેમાં આ અદાલતે નીચેની કલમો હેઠળના અધિનિયમની જોગવાઈઓ આરોપી પર લાગુ ન કરવાના મુદ્દે વડી અદાલત સમક્ષ કરેલી દલીલનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. વડી અદાલતે આ દલીલનો અસ્વીકાર કરતાં ઠરાવ્યું હતું કે આરોપી ગુનાની તારીખે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હોઈ શકતો હતો, પરંતુ જ્યારે સત્ર ન્યાયાધીશે તેને દોષિત ઠરાવ્યો અને કેદની સજા ફટકારી, તે તારીખે તે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો વ્યક્તિ નહોતો, અને એ પણ ઠરાવ્યું કે વય નક્કી કરવા માટેની નિર્ણાયક તારીખ ગુનાની તારીખ નહીં, પરંતુ જે તારીખે દોષસિદ્ધિના પરિણામે આરોપી સામે સજા ફટકારવાની હતી તે તારીખ હતી. તે કેસની હકીકતી પરિસ્થિતિઓમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૬. પ્રથમ, મોટા ભાઈ રામજીના કેસ અંગે, અમે ધારા ૬ના તેમના અર્થઘટન બાબતે વડી અદાલત સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ. વ્યક્તિની વયનો પ્રશ્ન તેની દોષિતતા નક્કી કરવા માટે સંબંધિત નથી, પરંતુ માત્ર તે ગુનામાં, જેમાં પુરાવાના આધારે તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છે, તેને સહન કરવાનું દંડ કયો હોવો જોઈએ તે નક્કી કરવા માટે જ સંબંધિત છે. અધિનિયમનો હેતુ એ છે કે જેલની દિવાલોની અંદર પરિપક્વ વયના, દૃઢપણે અપરાધી બનેલા અપરાધીઓની સહવાસથી યુવાન અપરાધીઓને અપરાધીમાં ફેરવાતા અટકાવવું. અપનાવેલી પદ્ધતિ તેમને તેમના અપરાધ માટેની સામાન્ય સજા આપવાને બદલે તેમની શક્ય પુનઃસુધારણા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જો આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે, તો સ્પષ્ટ થઈ જશે કે ધારા ૬(૧)ના પ્રારંભિક શબ્દોમાં જે વયનો ઉલ્લેખ છે, તે એવી વય હોવી જોઈએ જ્યારે અદાલત અપરાધીનો વિચાર કરી રહી હોય, કારણ કે એ જ સમયબિંદુએ અદાલતે બે વિકલ્પોમાંથી એક પસંદ કરવો પડે છે, જે વિકલ્પો અધિનિયમ સામાન્ય દંડકાયદાની જગ્યાએ તેને સોંપે છે, એટલે કે, અપરાધીને કેદની સજા આપવી અથવા તેના ઉપર

અધિનિયમની ધારા ૬(૧)ના ઉપબંધો લાગુ કરવા.” અદાલતે વધુમાં જણાવ્યું:

“૧૯. હવે અમે અમારી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા તે એક પ્રશ્ન પર વિચાર કરવા આગળ વધીએ છીએ કે જ્યારે અપીલી અદાલત નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં ફેરફાર કરે છે, ત્યારે ઉંમરની ગણતરી માટે નિર્ણાયક તારીખ કઈ ગણવી, એવી પરિસ્થિતિમાં કે જ્યારે કલમ ૬ અપીલી અથવા પુનરીક્ષણ અદાલતના નિર્ણય પરથી જ કોઈ વ્યક્તિ પર લાગુ પડે. શું અપરાધીની ઉંમર નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના ચુકાદાની તારીખના આધારે ગણવી, કે પછી તે તારીખ ગણવી જ્યારે આરોપી પ્રથમવાર કલમ ૬નો લાભ દાવો કરવાની સ્થિતિમાં આવે? અમારું માનવું છે કે કલમની જોગવાઈઓ, તર્કના આધાર પર તેમજ એ સિદ્ધાંતના આધારે કે અપીલી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ એ જ સાચો આદેશ છે, જે નીચલી અદાલતે પસાર કરવો જોઈએ હતો, નિર્ણાયક તારીખ તે જ હોવી જોઈએ જેના પર નીચલી અદાલતે અપરાધી બાબતે કાર્યવાહી કરવી હતી. અદાલતના ચુકાદામાંથી સ્પષ્ટ છે કે અધિનિયમ લાગુ કરતી વખતે આરોપીની ઉંમરની ગણતરી માટે

નીચલી અદાલતના ચુકાદાની તારીખ નિર્ણાયક તારીખ ગણાશે.

૧૩. આ અદાલતના રામજી મિશ્ર (ઉપરોક્ત) માં આપવામાં આવેલા ૪-ન્યાયાધીશોના ચુકાદાનો સામનો કરતાં, અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી હતી કે કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળની સમાનવિધિ જોગવાઈઓ પર વિચાર કરતી વખતે, આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે, (૨૦૦૫) માં એવું ઠરાવ્યું હતું કે કિશોરની ઉંમર નક્કી કરવા માટે ગણતરીની તારીખ અપરાધના આચરણની તારીખ છે, અને તે તારીખ નથી જ્યારે તેને સક્ષમ અધિકારી સમક્ષ અથવા અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવે; અને તેથી, અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન તે દષ્ટિએ કરવું જોઈએ, તથા અધિનિયમ લાગુ કરવા માટે આરોપીની ઉંમર અપરાધ કરવામાં આવ્યો તે તારીખ જ હોવી જોઈએ.

૧૪. જુવેનાઈલ ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતાં, આ અદાલતે નોંધ્યું છે કે આ અધિનિયમો કિશોરોની સંભાળ, રક્ષા, ઉપચાર, વિકાસ અને પુનર્વસન માટે પ્રાવધાન કરે છે. આ કલ્યાણકારી વિધાન હોવાથી, એવો અર્થઘટન અપનાવવો જોઈએ જે વિધાનના હેતુને આગળ

વધારે, અર્થાત્ કિશોરોને લાભ આપે. ૨૦૦૦ અધિનિયમની ધારા ૨માં ‘વિધિસંઘર્ષમાં આવેલ કિશોર’નો અર્થ એવો કિશોર કરવામાં આવ્યો છે, જેના વિષે આરોપ છે કે તેણે કોઈ ગુનો આચર્યો છે. ૧૯૮૬ અધિનિયમમાં ‘અપરાધી કિશોર’ની વ્યાખ્યા તેના દ્વારા આચરાયેલા હોવાનું કહેવામાં આવેલ ગુના તરફ સંદર્ભિત છે. વિધિસંઘર્ષમાં આવ્યાની તારીખ ગુનાની તારીખ છે. જ્યારે કિશોરને સક્ષમ સત્તાધિકારી અને/અથવા અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેણે તે તારીખે કોઈ ગુનો આચર્યો હોતો નથી, પરંતુ જે આક્ષેપિત ગુના બદલ, જેના માટે તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છે, તેને સત્તાધિકારી સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો હતો. તેથી, ૧૯૮૬ અધિનિયમમાં જે અંતર્નિહિત હતું, તે ૨૦૦૦ અધિનિયમમાં સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે. ન્યાયાધીશ સિન્હાએ તેમના સંમતિલેખ ચુકાદામાં જણાવ્યું કે સંવિધાનિક તથા વૈધાનિક યોજનાને ધ્યાનમાં લેતાં, સંસદે વિશેષરૂપે એ કહેવું આવશ્યક નહોતું કે કિશોરની ઉંમર ગુનો આચરવાના દિવસે નક્કી કરવી જોઈએ, અને આ બાબત વૈધાનિક યોજનામાં જ સહજરૂપે સમાવિષ્ટ છે.

૧૬. ઉપરોક્ત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કિશોરની વય નક્કી કરતી વખતે અદાલતે એવો પ્રાવધાન એમ અર્થઘટન કર્યો છે

કે, જે કિશોરે કોઈ ગુનો આચર્યો હોય અને જે કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં આવ્યો હોય, તેને લાભ આપવાનો છે. ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાથી, ગુનો આચરવાની તારીખે તે કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં આવ્યો હતો, જે ૧૯૮૬ના અધિનિયમ અને ૨૦૦૦ના અધિનિયમ હેઠળ રક્ષણ આપવા માટે વય નક્કી કરવામાં સંબંધિત તારીખ છે.

૧૭. રામજી મિસાર કેસ (પૂર્વોક્ત) અને પ્રતાપ સિંહ કેસ (પૂર્વોક્ત) પરથી એ જણાય છે કે ૧૯૫૮નો અધિનિયમ રિલીઝકર્ડ પર લાગુ પાડવાના હેતુ અને ઉદ્દેશ જુદા છે અને તેને કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ તથા કિશોર ન્યાય (સંભાળ અને, ૨૦૦૦ સાથે પરિ મટિરિયા હોવાનું કહી શકાય નહીં. જ્યારે સુધી પછીનું અધિનિયમ પૂર્વના અધિનિયમ સાથે પરિ મટિરિયા ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલત બીજા વિધાનના સંદર્ભમાં અર્થઘટન નહીં કરે. તેથી, ભિન્ન અધિનિયમની કોઈ જોગવાઈ પર આધારિત નિર્ણય પ્રાસંગિક રહેશે નહીં, જો સુધી બંને વિધાનોના મૂળભૂત ઉદ્દેશ પરિ મટિરિયા ન હોય. એક વિધાનની વિવિધ જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતો નિર્ણય બીજા વિધાનની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે બાંધકામ શક્તિ ધરાવતો નથી. આ અધિનિયમની જોગવાઈનું અર્થઘટન

આ અદાલતની ૪-ન્યાયાધીશોની પીઠે રામજી મિસાર કેસ
 (પૂર્વોક્ત) માં કર્યું છે અને સમાન અધિનિયમની સમાન
 કલમનું અર્થઘટન કરતી વખતે તે બાંધકામ શક્તિ ધરાવશે;
 તેમજ ૧૯૮૬ના અધિનિયમ અને ૨૦૦૦ના અધિનિયમની
 જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી સંવિધાન પીઠનો નિર્ણય આ
 અધિનિયમની કલમની વ્યાખ્યા સંબંધિત નિર્ણય ગણાશે નહીં.
 આ અધિનિયમની કલમ તે આરોપી પર લાગુ પડશે, જે ગુનો
 બન્યાની તારીખે નહીં, પરંતુ નીચલી અદાલત દ્વારા સજાના
 લાદણીના દિવસે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હોય. જે નીચલી
 અદાલત દ્વારા દોષસિદ્ધિ અને સજાનો આદેશ કરવામાં આવેલ
 દિવસના દિવસે આરોપી ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હોય, તો આ
 અધિનિયમની જોગવાઈઓ પૂર્ણ બળથી લાગુ પડશે. ૧૯. આ
 સ્થિતિમાં, જે અરજદાર દ્વારા અરજીમાં કરાયેલા દાવા મુજબ
 આરોપીની જન્મતારીખ ૨૮.૬.૧૯૬૨ માનવામાં આવે, તો
 વધારાના જિલ્લા અને સત્ર ન્યાયાધીશે ૨૬.૭.૧૯૮૫ના રોજ
 દોષસિદ્ધિ અને સજાનો ચુકાદો ઉચ્ચાર્યો ત્યારે તેની વય ૨૧
 વર્ષથી વધુ હતી અને તેથી તે આ અધિનિયમ હેઠળના લાભનો
 હકદાર નહોતો. “

૬. આ રીતે, અધિનિયમની કલમ ૬ તે આરોપી પર લાગુ પડશે, જે નીચલી અદાલત દ્વારા દંડની સજા ફરમાવાયાની તારીખે ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હોય અને અપરાધ કર્યાની તારીખે નહીં. જો નીચલી અદાલત અથવા અપીલ અદાલત દ્વારા દોષસિદ્ધિ અને સજાના આદેશની તારીખે આરોપી ૨૧ વર્ષથી ઓછી વયનો હોય, તો ૧૯૫૮ના અધિનિયમની કલમ ૬ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે.

૭. આ રીતે, અમારી માનસિકતા સ્પષ્ટ છે કે અધિનિયમ, ૧૯૫૮ ની કલમ ૬ના હવાલે આરોપીને કોઈપણ લાભ આપવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી.

૮. શ્રી બરોડે ત્યારબાદ રજૂઆત કરી હતી કે આરોપીને અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૪ મુજબ પરીવેક્ષણનો લાભ આપવામાં આવે. અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૪ કોઈ નિશ્ચિત વય નિર્ધારિત કરતી નથી. કલમ ૪ માત્ર એટલું જ નક્કી કરે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કારાવાસથી દંડનીય ન હોય એવા ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવે અને અદાલતના મત મુજબ, ગુનાની પ્રકૃતિ તથા ગુનેગારના ચારિત્ર્ય સહિત કેસની પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, તેને સારા વર્તનની પરીવેક્ષા પર મુક્ત કરવો યોગ્ય જણાતો હોય, તો અદાલત આ સંબંધમાં યોગ્ય આદેશ કરી શકે છે. એ સાચું છે કે હાલના કેસને જેટલું સંબંધ છે તેટલા અંશે અધિનિયમ, ૧૯૫૮ની કલમ ૪ અવશ્ય લાગુ

પડશે, પરંતુ સાથે સાથે, અધિનિયમ, ૧૯૫૮નો લાભ આપવો કે નહીં એ એવો પ્રશ્ન છે જે વિચારણા માંગી લે છે.

૯. અઝહર અલી વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૨૦૧૩) ૧૦ એસસીસી ૩૧ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, આઈપીસી હેઠળના એક ગુના પ્રત્યે ૧૯૫૮ના અધિનિયમની લાગુપડતાની પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતાં, નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:

૧૨. વર્તમાન મામલામાં, અપીલકર્તાએ અત્યંત ઘૂણાસ્પદ અપરાધ આચર્યો છે અને સમાજમાં પ્રચલિત સામાજિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, નારીની લજ્જાનું કડક રક્ષણ કરવું આવશ્યક છે; તેમજ અપીલકર્તાએ માર્ગફરાના રોમિયોની જેમ વર્તન કર્યું હોવાથી, અમારી દૃષ્ટિએ આ એવો યોગ્ય મામલો નથી, જેમાં ૧૯૫૮ના અધિનિયમનો લાભ અપીલકર્તાને આપવામાં આવે.

૧૦. સ્ટેટ ઓફ હિમાચલ પ્રદેશ વિ. ધર્મ પાલ, (૨૦૦૪) ૯ એસસીસી ૬૮૧, માં, સર્વોચ્ચ અદાલત અપરાધીઓની પરોલ બાબતે બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસના અપરાધ સંદર્ભે વિચારણા કરી રહી હતી. ઉક્ત ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતનું નિષ્કર્ષ સ્ત્રીઓ વિરુદ્ધના તમામ અપરાધો માટે પ્રાસંગિક છે, જે નીચે મુજબ છે:

૬. અમારા મત મુજબ, બળાટકાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો ગુનો એક ગંભીર ગુનો છે, કારણ કે અંતે જો તેને કર્મમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે તો તે સ્ત્રીની સર્વાધિક મૂલ્યવાન સંપત્તિ, એટલે કે તેના ચારિત્ર્ય, પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને સન્માન પર આક્રમણ સુધી પહોંચે છે. ભારત જેવા પરંપરાગત અને રૂઢિવાદી દેશમાં, કોઈ સ્ત્રી સાથે દુર્વ્યવહાર કરવાનો અથવા તેના ઉપર જાતીય અત્યાચાર કરવાનો કોઈપણ પ્રયત્ન સર્વાધિક અધમ કૃત્યો પૈકીનો એક છે.) નો ઉદ્દેશ સુધરી શકે એવા અને સમાજમાં ઉપદ્રવરૂપ ન રહે એવા વ્યક્તિઓ સુધી પરંતુ (પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૮) હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની વિવેકાધીનતા ગુનાની પ્રકૃતિ અને અપરાધીના ચારિત્ર્ય સાથે પહોંચવાનો છે.

૧૧. ઉપરોક્ત મામલે, સર્વોચ્ચ અદાલતે મામલાની વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓને કારણે વડી અદાલતે આપેલા પરોલના લાભમાં હસ્તક્ષેપ કર્યો નહોતો, તથાપિ તેણે વડી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા તર્કને મંજૂરી આપી નહોતી.

૧૨. વર્તમાન કેસમાં, આરોપી કિશોર નથી; ઉલટાનું તેણે એક નિરાધાર કિશોરી વિરુદ્ધ ગુનો આચર્યો છે. આ ગુનો સ્વરૂપે અત્યંત ગંભીર છે અને આ કેસમાં પરિવેક્ષા લાભ આપવાનો કોઈ કારણ નથી.

૧૩. સમાજમાં પ્રવર્તતી સામાજિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, સ્ત્રીની લજ્જાનું ઢ્રૂપણ રક્ષણ થવું આવશ્યક છે. આવા ગુનાઓ બાબતે માત્ર સમયના વિલંબના કારણે, અથવા ગુનો કરવામાં આવ્યો ત્યારે આરોપીની વયના કારણે, કે અદાલત સજા અંગેનો આદેશ કરે ત્યારે આરોપીની વયના કારણે, હળવી સજા ફટકારવાથી અથવા અતિશય સહાનુભૂતિપૂર્ણ દષ્ટિકોણ અપનાવવાથી, લાંબા ગાળે પરિણામની દષ્ટિએ પ્રતિકૂળ અસર થશે અને તે સામાજિક હિતના વિરુદ્ધ રહેશે, જેને સજાપ્રણાલીમાં સહજ રીતે રહેલા નિરોધના તત્વો દ્વારા સંરક્ષિત અને સશક્ત બનાવવાની આવશ્યકતા છે. જો એવા અપરાધ માટે, જે માત્ર વ્યક્તિગત પીડિત વિરુદ્ધ જ નહીં પરંતુ તે સમાજ વિરુદ્ધ પણ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં અપરાધી અને પીડિત બંનેનો સમાવેશ થાય છે, યોગ્ય દંડ ન ફટકારવામાં આવે, તો અમે અમારી ફરજમાં નિષ્ફળ ઠરીશું. અપરાધ માટે ફટકારવાનો દંડ અસંગત હોવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તે અપરાધ જે કૂરતા અને નિર્દયતાથી આચરવામાં આવ્યો છે, તેની સાથે સુસંગત અને અનુરૂપ હોવો જોઈએ; અપરાધની ઘોરતા એવી હોવી જોઈએ કે જે જાહેર નારાજગી ઉપજાવે, અને તે “અપરાધી સામે ન્યાય માટે સમાજની પોકારનો પ્રતિસાદ” આપવો જોઈએ.

૧૪. ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ જોગવાઈ કરે છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ આજીવન કેદ અથવા કેદની સજાપાત્ર કોઈ અપરાધ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે, ત્યાં આવા પ્રયાસની સજાની બાબતમાં અધિનિયમ દ્વારા સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હોય, તો તેને તે અપરાધ માટે નિર્ધારિત કોઈપણ પ્રકારની કેદની સજા આપવામાં આવશે, જેની અવધિ આજીવન કેદના અડધા સુધી અથવા, જેમ બનતું હોય તેમ, તે અપરાધ માટે નિર્ધારિત કેદની સર્વાધિક અવધિના અડધા સુધી વિસ્તરી શકશે, અથવા તે અપરાધ માટે નિર્ધારિત દંડ સાથે, અથવા દંડ તથા કેદ બન્ને સાથે સજા આપવામાં આવશે.

૧૫. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, બળાત્કારના અપરાધ માટે લઘુત્તમ કેદની સજા ૧૦ વર્ષના સખત કેદની છે. તેથી, બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ માટે લાદી શકાય તેવી લઘુત્તમ સજા પાંચ વર્ષના સખત કેદની થશે.

૧૬. જોકે, ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ બળાત્કારના અપરાધ માટે મહત્તમ સજા આજીવન કેદ છે. તેથી, બળાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન માટેની મહત્તમ સજા આજીવન કેદની અર્ધી હોઈ શકે છે.

૧૭. ભારતીય દંડ સંહિતા ની જોગવાઈ અનુસાર, દંડની અવધિના અંશોનું ગણતરી કરતી વખતે, આજીવન કેદને વીસ વર્ષની કેદના સમકક્ષ માનવામાં આવશે. આને ધ્યાનમાં લેતાં, ધારા ૩૭૬ સાથે વાંચિત ધારા ૫૧૧ હેઠળ દંડનીય બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસના અપરાધ માટે મહત્તમ સજા દસ વર્ષની સખત કેદ રહેશે.

૧૮. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારો અભિપ્રાય છે કે જો આરોપીને ત્રણ વર્ષની કઠોર કેદની સજા ફટકારવામાં આવે તો ન્યાયના હિતો પૂરા થશે.

૧૯. તદનુસાર, અમે આદેશ કરીએ છીએ કે આરોપી આઈ.પી.સી.ની ધારા ૩૭૬ સાથે ધારા ૫૧૧ વંચાતી પ્રયાસરૂપે બળાત્કારના ગુનાની સજા તરીકે ત્રણ વર્ષની કઠોર કેદ ભોગવશે. પ્રતિસાદી-આરોપીને આજથી એક અઠવાડિયાની અવધિમાં નીચલી અદાલત સમક્ષ સજા ભોગવવા માટે આત્મસમર્પણ કરવા આદેશ કરવામાં આવે છે, અને તેમ કરવામાં નિષ્ફળ રહે તો સંબંધિત અદાલતને તેને સજાનું પાલન કરાવવા માટે કસ્ટડીમાં લેવા આદેશ કરવામાં આવે છે. આદેશની એક નકલ વિશેષ અને વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશ, ભરુચને માહિતી અને જરૂરી કાર્યવાહી માટે મોકલવામાં આવે.

૨૦. આ મુદ્દાનો અંત લાવતાં પહેલાં, અમે એ કહેવા માંગીએ છીએ કે અમારાથી એક મહત્વપૂર્ણ બાબત છૂટી ગઈ છે. આ અદાલત તરફથી થયેલી ભૂલને અમે નિઃસંકોચ સ્વીકારીએ છીએ. જોકે, અધિનિયમ, ૨૦૧૨ની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ અંગે, અમે પોક્સો અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદા અને આદેશને સમર્થન આપ્યું છે, તેમ છતાં, અધિનિયમ, ૨૦૧૨ની કલમ ૭માં સ્પષ્ટ કરાયેલા અને અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ દંડનીય બનાવવામાં આવેલા ચૌન હુમલાના ગુનામાં પણ અમે આરોપીને દોષિત ઠરાવવો જોઈએ હતો. કલમ ૭ અને ૮ નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

“કલમ-૭

જાતીય હુમલો:— જે કોઈ, લૈંગિક ઇરાદાથી, બાળકની યોનિ, શિશ્ન, ગુદા અથવા સ્તનને સ્પર્શે છે અથવા બાળકને તેવા વ્યક્તિની અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિની યોનિ, શિશ્ન, ગુદા અથવા સ્તનને સ્પર્શ કરવા માટે પ્રેરિત કરે છે, અથવા લૈંગિક ઇરાદાથી એવો અન્ય કોઈ કૃત્ય કરે છે જેમાં પ્રવેશન વિના શારીરિક સંપર્ક સામેલ હોય, તે લૈંગિક હુમલો કર્યાનું ગણાય છે.

કલમ-૮

લૈંગિક અત્યાચાર માટેની સજા:— જે કોઈ લૈંગિક અત્યાચાર કરે છે, તેને એવી કોઈ પણ વર્ણનની કેદની સજા થશે, જેની

અવધિ ત્રણ વર્ષથી ઓછી નહીં હોય, પરંતુ જે પાંચ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, અને તે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે.”

૨૧. તે જ સમયે, એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ દંડનીય ગુનામાં આરોપીને દોષિત ઠરાવ્યા પછી પણ, અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ નિર્ધારિત મહત્તમ સજાને ધ્યાનમાં લેતા, અમે સજાનો અલગ આદેશ આપી શક્યા ન હોત. અમને યોગ્ય લાગે છે કે નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશોને આ અદાલતના રાજ્ય ગુજરાત વિરુદ્ધ અશોકભાઈ સ્વ. માવજીભાઈ કેશવભાઈ પરમાર, ફોજદારી અપીલ નં. ૧૧૫૩ વર્ષ ૨૦૧૭ તથા સંલગ્ન બાબત, ૧૩.૦૬.૨૦૧૮ના રોજ નિર્ધારિત, ના કેસમાં આપેલા વિભાગીય પીઠના નિર્ણયની ચાદ અપાવીએ, જેમાં મ.ર. શાહ, ન્યાયાધીશ (ત્યારે તેમના માનનીય પદ પર હતા)એ પીઠ તરફથી બોલતાં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

" શું મામલાના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, નીચલી અદાલત ન્યાયસંગત છે કે તેણે આઈપીસીની કલમ ૩૭૬ હેઠળ દંડનીય અપરાધ માટે કોઈ અલગ સજા/દંડ ફટકાર્યો નથી? અને શું નીચલી અદાલત પીઓસીઓ અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળ મૂળ આરોપીને દોષિત ઠેરવતી વખતે માત્ર ૭ વર્ષની કઠોર કેદની સજા ફટકારવામાં ન્યાયસંગત છે? ભારતીય દંડ

સંહિતા તથા પીઓસીઓ અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે, જે નીચે મુજબ છે:

કલમ ૨(ડી): “બાળક” એટલે અઠાર વર્ષથી ઓછી વયનો કોઈપણ વ્યક્તિ; કલમ ૩ : નિવારક યૌન હુમલો: કોઈ વ્યક્તિએ “પ્રવેશક યૌન હુમલો” કર્યો હોવાનું કહેવાશે, જો (એ) તે પોતાનો શિશ્ન કોઈપણ હદ સુધી બાળકની યોનિ, મોઢું, મૂત્રમાર્ગ અથવા ગુદા માં પ્રવેશાવે છે અથવા બાળકને તેની સાથે અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે એવું કરવા માટે પ્રેરે છે; અથવા (બી) તે પોતાનો શિશ્ન સિવાયની કોઈપણ વસ્તુ અથવા શરીરના કોઈ ભાગને, કોઈપણ હદ સુધી, બાળકની યોનિ, મૂત્રમાર્ગ અથવા ગુદા માં પ્રવેશાવે છે અથવા બાળકને તેની સાથે અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે એવું કરવા માટે પ્રેરે છે; અથવા (સી) તે બાળકના શરીરના કોઈપણ ભાગનું એવું નિયંત્રણ કરે છે કે જેના પરિણામે બાળકની યોનિ, મૂત્રમાર્ગ, ગુદા અથવા શરીરના કોઈપણ ભાગમાં પ્રવેશ થાય અથવા બાળકને તેની સાથે અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે એવું કરવા માટે પ્રેરે છે; અથવા (ડી) તે બાળકના શિશ્ન, યોનિ, ગુદા, મૂત્રમાર્ગ પર પોતાનો મૌખિક સંસર્ગ કરે છે અથવા બાળકને

એવી વ્યક્તિ કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે એવું કરવા માટે પ્રેરે છે.

કલમ ૪: ઘૂસણખોરીયુક્ત જાતીય હુમલા બદલ સજા: જે કોઈ ઘૂસણખોરીયુક્ત જાતીય હુમલો કરે છે, તેને એવી કેદની સજા થશે, જે અવધિ સાત વર્ષથી ઓછી ન હોવી જોઈએ પરંતુ જે જીવનપર્યંત કેદ સુધી વધારી શકાય, અને તે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે।

કલમ ૪૨: વિકલ્પ દંડ: જ્યાં કોઈ કૃત્ય અથવા અકૃત્ય આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય અપરાધ બને છે અને ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦નો ૪૫) ની કલમ ૧૬૬એ, ૩૫૪એ, ૩૫૪બી, ૩૫૪સી, ૩૫૪ડી, ૩૭૦, ૩૭૦એ, ૩૭૫, ૩૭૬, ૩૭૬એ, ૩૭૬સી, ૩૭૬ડી, ૩૭૬ઈ અથવા કલમ ૫૦૯ હેઠળ પણ દંડનીય હોય, ત્યાં, હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં સમાવવામાં આવેલ વિરુદ્ધની કોઈપણ બાબત છતાં, આવા અપરાધમાં દોષિત ઠેરવાયેલ અપરાધીને આ અધિનિયમ હેઠળ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ તે અપરાધ માટે નિર્ધારિત વધુ તીવ્ર દંડ મુજબ દંડનીય ઠરાવવામાં આવશે।

કલમ ૪૨(એ): અન્ય કોઈ કાયદાની હાનિ વિના અધિનિયમ: આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય

કોઈ કાયદાની જોગવાઈઓને પૂરક હશે અને તેમની હાનિ વિના રહેશે; તેમજ કોઈ અસંગતતા હોય તો, અસંગતતાની હદ સુધી આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તેવી કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓ પર અગ્રતા ધરાવશે અને પ્રભાવશાળી રહેશે.

કલમ ૪૩: અધિનિયમ વિષે જાહેર જાગૃતિ: કેન્દ્રીય સરકાર તથા દરેક રાજ્ય સરકાર, નીચેના સુનિશ્ચિત કરવા માટે સર્વ જરૂરી પગલાં લેશે: (એ) ટેલિવિઝન, રેડિયો તથા પ્રિન્ટ મિડિયા સહિતના માધ્યમો દ્વારા નિયમિત અંતરે આ અધિનિયમના ઉપબંધોનું વ્યાપક પ્રચારપ્રસાર કરવામાં આવે, જેથી સામાન્ય જનતા, બાળકો તેમજ તેમના માતાપિતા અને સંરક્ષકોને આ અધિનિયમના ઉપબંધોની જાણ થાય; (બી) કેન્દ્રીય સરકાર તથા રાજ્ય સરકારોના અધિકારીઓ અને અન્ય સંબંધિત વ્યક્તિઓને (પોલીસ અધિકારીઓ સહિત) અધિનિયમના ઉપબંધોના અમલીકરણ સંબંધિત બાબતો અંગે સમયાંતરે તાલીમ આપવામાં આવે. "

૧૧.૧. તાજેતરમાં, ઈન્ડિપેન્ડન્ટ થોટ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતને પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪૨ પર વિચાર કરવાની તક મળી હતી. ઉક્ત નિર્ણયમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે પોક્સો અધિનિયમની

કલમ જરૂર સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યાં કોઈ ગુનો પોક્સો હેઠળ તેમજ ભારતીય દંડ સંહિતાની હેઠળ બંને હેઠળ દંડનીય હોય, ત્યાં જો અપરાધી એવો ગુનો કરનાર તરીકે દોષિત ઠરે, તો તેને તે અધિનિયમ હેઠળ દંડિત કરવાને પાત્ર ગણાશે, જે વધુ કડક સજા પ્રદાન કરે છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે આ પરંપરાગત ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રની ધારણાના વિરુદ્ધ છે કે જો બે સજાઓ પ્રદાન કરવામાં આવે, તો નીચલી સજાનો લાભ અપરાધીને મળવો જોઈએ. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે વિધાનમંડળે બાળકના હિતોની રક્ષા કરવા જાણબૂઝીને પોક્સોની કલમ જરૂરનો પરિચય કરાવ્યો હતો. પોક્સોના ઉદ્દેશ્યો અને કારણો પરથી જણાય છે તેમ, આ અધિનિયમ બાળકોની રક્ષા માટે વિશેષ જોગવાઈ તરીકે ઘડવામાં આવ્યો હતો, જેથી નરમ વયના બાળકો પર તેમના બાળપણ અને યુવાની દરમિયાન અત્યાચાર ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરી શકાય. તેથી, પોક્સો અધિનિયમની કલમ જરૂરને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યાં કોઈ કૃત્ય અથવા ચૂક પોક્સો અધિનિયમ હેઠળ તેમજ ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ દંડનીય ગુનો રચતું હોય, ત્યાં, હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં રહેલી કોઈ પણ વાત છતાં, એવો

ગુનો કરનાર દોષિત ઠરે તો તેને આ અધિનિયમ હેઠળ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ, જેમાં વધુ કડક સજા હોય, તે મુજબ સજાપાત્ર ગણવામાં આવશે. તેથી, અધિનિયમની કલમ જરૂરું યોગ્ય વાંચન કરતાં, પોક્સો અધિનિયમ હેઠળ તેમજ ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ ગુનો રચતા કૃત્ય અથવા ચૂક બદલ સજા ફટકારતી વખતે, નીચલી અદાલત / અદાલતનું કર્તવ્ય છે કે તે યોગ્ય સજા પોક્સો અધિનિયમ હેઠળ અથવા આઈપીસી હેઠળ, પરંતુ જેમાં સજાની તીવ્રતા વધુ હોય, તે મુજબ ફટકારે. વર્તમાન કેસનું ઉદાહરણ લો. વર્તમાન કેસમાં, આરોપી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૫ હેઠળ દંડનીય તેમજ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬(૨) હેઠળ દંડનીય ગુના માટે તથા પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ અને પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે દોષિત ઠર્યો છે.

૧૧.૨. કલમ ૩૭૬ની ઉપકલમ (૨) મુજબ, જે અધિનિયમ ૨૦૧૩ના અધિનિયમ ૧૩ દ્વારા સુધારવામાં આવી છે, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૫ હેઠળ બળાત્કાર કરવાના ગુનામાં લઘુત્તમ દંડ સખત કેદનો એવો હશે કે જે ૧૦ વર્ષથી ઓછો ન હોય, પરંતુ જે આજીવન કેદ સુધી લંબાઈ શકે અને

સાથે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે, જેનો અર્થ તે વ્યક્તિના પ્રાકૃતિક જીવનના બાકી રહેલા સમગ્ર સમયગાળાની કેદ થશે અને સાથે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે. પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ નિર્ધારિત દંડ એવી કોઈપણ પ્રકારની કેદનો હશે, જે સાત વર્ષથી ઓછો ન હોય, પરંતુ જે આજીવન કેદ સુધી લંબાઈ શકે અને સાથે દંડ માટે પણ જવાબદાર રહેશે. પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪૨ મુજબ, જ્યાં કોઈ કાર્ય અથવા ચૂક પોક્સો અધિનિયમ હેઠળ અને / અથવા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૫ અને ૩૭૬ હેઠળ દંડનીય ગુનો બને છે, ત્યાં હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કરી પણ બાબત છતાં, આવા ગુનામાં દોષિત ઠરેલ ગુનેગારને આ અધિનિયમ હેઠળ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ, જે વધુ કઠોર દંડ પ્રદાન કરે તે મુજબ, દંડિત કરવામાં આવશે. તેથી, જ્યારે આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતા તેમજ પોક્સો અધિનિયમ હેઠળના ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવે અને આરોપીના એવા કાર્ય અથવા ચૂક, જે પોક્સો અધિનિયમ તેમજ ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ દંડનીય ગુનો બને છે, માટે સજા / દંડ નિર્ધારિત કરવામાં આવે, ત્યારે માનનીય નીચલી

અદાલત દ્વારા પ્રથમ ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા ધ્યાનમાં
લઈને દંડ / સજા નક્કી કરવી આવશ્યક છે અને ત્યારબાદ
પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪૨ને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા
/ દંડ લાદવો આવશ્યક છે તથા પોક્સો અધિનિયમ હેઠળ
અથવા ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ, જે વધુ કઠોર હોય તે
મુજબ, દંડ / સજા લાદવી આવશ્યક છે. જો આવી પ્રક્રિયા
અપનાવવામાં આવે, તો તે પોક્સો અધિનિયમની કલમ ૪૨
મુજબ યોગ્ય દંડ / સજા આપવી કહેવાશે.”

(શ્રી જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

(શ્રી એ.સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*